

ВІСНИК

Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

СЕРІЯ “ПСИХОЛОГІЯ”

Випуск 77

Започаткована 1967 р.

У Віснику Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія», подано результати теоретичних та експериментальних наукових досліджень у галузі фундаментальної та прикладної психології. Розглянуті проблеми особистості, когнітивної сфери, деякі питання медичної, соціальної психології, психодіагностики та психологічного консультування. Для науковців, аспірантів, пошукачів.
УДК 159.9+316.6](062.552)

Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія», є фаховим виданням у галузі психологічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020р. Категорія «Б»). Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 24 від 25.11.2024 р.).
Засновник Вісника Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна. Рік заснування 1967. Періодичність виходу – два номери на рік.

Редакційна колегія:

Валентина Миколаївна Павленко,

(головний редактор), кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри прикладної психології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна.

Світлана Германівна Яновська,

(відповідальний редактор), кандидат психологічних наук, доцент кафедри прикладної психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Україна.

Сергій Арнольдович Гіриник,

(технічний секретар), кандидат фізико-математичних наук, науковий співробітник кафедри медичної фізики та біомедичних нанотехнологій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Україна.

Алла Борисівна Коваленко, доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Олександр Суренович Кочарян, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психологічного консультування та психотерапії, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна.

Ірина Володимирівна Кряж, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри прикладної психології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна.

Оксана Володимирівна Кузнецова, кандидат психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки та технологій неперервної освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Марат Амірович Кузнецов, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри практичної психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна.

Олена Львівна Луценко, доктор психологічних наук, професор, Латвія.

Валерій Олександрович Олефір, доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної психології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна.

Ніна Вікторівна Підбуцька, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. І.А. Зязюна Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

Ірина Данилівна Плотка, доктор психологічних наук, професор, директор департаменту «Психологія», Балтійська Міжнародна Академія, Латвія.

Віктор Володимирович Плохих, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна.

Олександр Давидович Резник, доктор філософських наук (психологія), старший науковий співробітник регіонального центру досліджень зловживання алкоголем і наркотиками (RADAR), університет Бен-Гуріона в Негеві, Ізраїль.

Адреса редакційної колегії: 61022, Харків, майдан Свободи, 6, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, факультет психології, каб. 419, тел. 057-707-51-70.

Сайт видання: periodicals.karazin.ua/psychology

Електронна адреса: psychology_series@karazin.ua

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування

Ідентифікатор медіа у Ресстрі суб'єктів у сфері медіа: R30-04465 (Рішення № 1538 від 09.05.2024 р Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Протокол № 15)

Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія» індексується у міжнародних наукометричних базах Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського), DOAJ та Index Copernicus.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2024

Ministry of Education and Science Ukraine

VISNYK

of V. N. Karazin
Kharkiv National University

SERIES PSYCHOLOGY

Issue 77

Founded 1967

Kharkiv – 2024

Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology contains the results of theoretical and experimental research in basic and applied psychology. The problems of personality, cognitive area, some legal questions, medical, social psychology. It can be useful for scientists, teachers, postgraduates.

UDC 159.9+316.6[(062.552)

Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology is a professional publication in the field of Psychology (Ministry of Education and Science of Ukraine No 886, of 02.07.2020. Category «B»).

Approved for publication due to the decision of the Academic Council V. N. Karazin Kharkiv National University (Protocol No 24 of 25.11.2024).

The founder of the Visnyk is V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine. Year of foundation 1967. Frequency of publication - two issue per year.

Editorial Board:

V. Pavlenko, (Chief Editor), Candidate of Psychological Science, Professor, Professor of the Department of Applied Psychology, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine.

S. Yanovska, (Deputy Editor), Candidate of Psychological Science, Associate Professor of the Applied Psychology Department, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine.

S. Hirnyk, (Technical Secretary), Ph.D. in Physical and Mathematical Sciences, Senior Researcher, Department of Medical Physics and Biomedical Nanotechnologies, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine.

A. Kovalenko, Doctor of Psychology, Professor, Professor of Social Psychology Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2a, ave. Academician Glushkov, 03680, Kyiv, Ukraine.

O. Kocharyan, Doctor of Psychology, Professor, Head of the Department of Psychological Counseling and Psychotherapy, V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine.

I. Kryazh, Doctor of Psychology, Professor of Applied Psychology V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine.

O. Kuznetsova, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Technology of Continuing Education of the Odessa Regional Academy of Continuing Education, Ukraine.

M. Kuznetsov, Doctor of Psychology, Department of Practical Psychology, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 29, Alchevskiy St., Kharkov, 61002, Ukraine.

O. Lutsenko, Doctor of Psychology, Associate Professor, Latvia.

V. Olefir, Doctor of Psychological Science, Head of the Department of General Psychology V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine.

N. Podbutska, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems. I.A. Zyzyna National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Ukraine.

V. Plokhikh, Doctor of Psychology, Professor of the Department of General Psychology V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine.

I. Plotka, Doctor of Psychology, Director of the Department of Psychology, Baltic International Academy, Latvia. Lomonosova Street, 4, LV-1019, Riga, Latvia.

O. Reznik, Ph.D (Psychology), Senior Research Associate Ben Gurion University of the Negev, Regional Alcohol and Drug Abuse Research (RADAR) Center, Israel.

Editorial address: 61022, Kharkiv, Svoboda Square, 6, V. N. Karazin Kharkiv National University, Department of Psychology, off. 419, tel. 8-057-707-51-70.

Site edition: periodicals.karazin.ua/psychology E-mail address: psychology_series@karazin.ua

Articles were internally and externally reviewed.

Media identifier in the Register of the field of Media Entities: R30-04465 (Decision № 1538 dated May 9, 2024 of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Protocol № 15)

Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology is being indexed in international scientometric databases Google Scholar, DOAJ and Index Copernicus

ЗМІСТ**ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ**

Зінченко Ю. О.

ПРОБЛЕМА СЕПАРАЦІЙНОЇ ТРИВОГИ ОСОБИСТОСТІ В МЕТОДІ “Я-РЕКОНСТРУКЦІЯ”	7

ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я ТА КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Кукуруза Г.В., Близнюк О.О., Циліюрик С.М.

ДИНАМІКА ПОТРЕБ ФАХІВЦІВ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ЇХ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	14

МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ

Севост'янов П.О., Яновська С.Г., Туренко Р.Л., Пивовар Д.Є.

ПСИХОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ТА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ВЕРСІЇ ШКАЛИ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (M. G. SHAHNAWAZ, U. REHMAN SOCIAL NETWORKING ADDICTION SCALE)	21

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Безкоровайний С.П., Гордієнко-Митрофанова І.В., Саута С.Л.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПУСТОТЛИВОСТІ ЯК КОМПОНЕНТА ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	28

Павленко В.М., Краснікова К.Ю.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ ТА ЯКОСТІ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ В ПАРАХ ІЗ РІЗНИМ СТАЖЕМ ШЛЮБУ	40

CONTENT**PERSONALITY PSYCHOLOGY**

Yu. Zinchenko

PERSONALITY SEPARATION ANXIETY PROBLEM IN THE METHOD «I-RECONSTRUCTION» 7

PSYCHOLOGY OF HEALTH AND CLINICAL PSYCHOLOGY

H. Kukuruza, O. Bliznyuk, S. Tslyuryk

DYNAMICS OF EARLY INTERVENTION SPECIALISTS NEEDS IN THE CONTEXT
OF THEIR EMOTIONAL STATE DURING THE WAR IN UKRAINE 14**METHODS AND TECHNIQUES**

P. Sevostianov, S. Yanovskaya, R. Turenko, D. Pyvovar

PSYCHOMETRIC INDICATORS AND ADAPTATION OF THE UKRAINIAN VERSION OF THE
SOCIAL NETWORKING ADDICTION SCALE (M.G. SHAHNAWAZ, U. REHMAN SOCIAL
NETWORKING ADDICTION SCALE) 21**SOCIAL PSYCHOLOGY**

S. Bezkorovainyi, I. Gordienko-Mitrofanova, S. Sauta

CONCEPTUAL MODEL OF MISCHIEVOUSNESS DEVELOPMENT
AS A COMPONENT OF GAME COMPETENCE 28

V. Pavlenko, K. Krasnikova

THE INTERCONNECTION BETWEEN EMPATHY AND THE QUALITY OF MARITAL
RELATIONS WITH DIFFERENT LENGTH OF MARRIAGE 40

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

DOI 10.26565/2225-7756-2024-77-01
УДК 159.96

Ю. О. ЗІНЧЕНКО (Зінченко Юлія Олександрівна)
магістр психології
тілесно-орієнтований психотерапевт
Міжнародна асоціація психосоматики та тілесної терапії,
Вул. Сім'ї Бродських, 5, м. Київ, Україна.
E-mail: uzinchenko5@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-5027-0566>

ПРОБЛЕМА СЕПАРАЦІЙНОЇ ТРИВОГИ ОСОБИСТОСТІ В МЕТОДІ “Я-РЕКОНСТРУКЦІЯ”

В статті розглянуто проблему сепаративної тривоги особистості в методі психотерапії “Я-реконструкція”. Визначено поняття сепаративної тривоги у дорослих особистостей та розглянуто процес її виникнення в розвитку. Запропоновано новий погляд на процес сепаративної індивідуалізації особистості з огляду на розвиток конструктивних особистостей “бажання”, “володіння”, “задоволення” в теорії методу “Я-реконструкція”. Також в статті надано опис поведінкових проявів й психологічних особливостей особистості з сепаративною тривогою в дорослому віці та запропоновано шляхи її подолання в психотерапії методом “Я-реконструкція”. Проблему сепаративної тривоги дорослої особистості пов'язано з порушенням базових прав особистості бути та існувати в процесі сепаративної індивідуалізації, що відображається в забороні на потребу володіння власною індивідуальністю у особистості. В нормальному розвитку реалізація права на володіння відбувається завдяки привласненню особистістю свого тіла, поведінки та емоцій, що уможовільнює завершення сепаративної індивідуалізації. Відношення до власного права на володіння відображається в фантазіях особистості, що згодом формують її компенсаторну поведінку в умовах заборони на володіння індивідуальністю. Компенсаторна поведінка особистості з сепаративною тривогою має форми узалежнення, розладів харчової поведінки, схильності до захворювань тощо. Актуалізація права на володіння в структурі особистості методом “Я-реконструкція” розглядається як шлях розвитку здорових моделей поведінки, подолання сепаративної тривоги та формування стабільного образу Я особистості.

Ключові слова: володіння; конструкт особистості; психотерапія; сепаративна індивідуалізація; тривога; я-реконструкція

Постановка проблеми. В сучасній психотерапевтичній практиці в Україні особистості з симптомом підвищеної хронічної тривожності не рідкість. Окрім буденних стресогенних ситуацій їх скарги часто стосуються навіязливих думок про втрату близької людини або страхів щодо можливих нещасних випадків. Схильність до хронічної тривожності, яка пов'язана з потребою безпеки особистості часто супроводжує різні психологічні проблеми чи розлади особистості (Піні, Абеллі, Бручі, 2014), але найчастіше походить з раннього періоду життя людини та має форму сепаративної тривоги. Остання супроводжується такими проявами як підвищений страх смерті, покинутості, різними формами узалежнення, бажанням схвалення і страхом близькості, а також підвищеною агресивністю (Берегова, Максимчук, 2019; Айзен та ін., 2011; Вайнхолд, 2008). Після перших проявів життєвої ситуації та очікувань від роботи з психологом запит особистостей з підвищеною тривожністю звучить як “Дізнатися який я є і чого хочу”, “Зрозуміти себе”, “Знайти опору в собі, стати впевненим і незалежним”, “Довіряти собі” тощо. Проблематика зазначених запитів найчастіше супроводжується екзистенційною кризою та пов'язана з внутрішніми конфліктами або дефіцитами особистості. Здатність проживати життєві кризи та тривогу пов'язану з ними має своє коріння в

довербальному періоді розвитку особистості, дефіцити якого активно проявляються на свідомому рівні в період життєвих труднощів людини та супроводжуються загостренням тривожності.

З огляду на розповсюдженість підвищеної тривожності особистості сьогодні, ми вважаємо необхідним дослідження зазначеної проблеми, а також висвітлення потенційно ефективних методів її подолання у цивільного населення. В нашій статті ми зосереджуємо увагу саме на дослідженні проблеми сепаративної тривоги особистості та можливостях роботи з нею в методі психотерапії “Я-реконструкція” (Павленко, 2022). Метод “Я-реконструкція” є новим методом психотерапії, що фокусується на переробці довербального досвіду в структурі особистості та який розроблено саме для роботи з психологічними травмами раннього періоду розвитку людини від зачаття до трьох років життя (Павленко, 2023).

Аналіз досліджень проблеми. Поняття сепаративної тривоги було розроблено в роботах Дж. Боулбі, М. Малер, М. Кляйн, О. Ранка, Б. Вайнхолда та інших. Виникнення сепаративної тривоги пов'язується саме з формуванням типу прив'язаності дитини в період довербального розвитку, а також з процесом сепаративної індивідуалізації особистості.

В нормальному процесі дорослішання психологічна сепаративна від батьків знаменує розвиток автономії

Як цитувати: Зінченко, Ю.О. (2024). Проблема сепаративної тривоги особистості в методі “Я-реконструкція”. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія», (77), 7-13. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-01>

In cites: Zinchenko, Yu. (2024). Personality Separation Anxiety Problem in the Method «I-reconstruction». Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology, 77, 7-13. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-01>

© Зінченко, Ю.О., 2024; CC BY 4.0 license

дитини, що супроводжується формуванням Я-концепції та уможливає подальший розвиток зрілої особистості.

Серед основних психологічних характеристик автономної особистості є узгодження з собою і стабільне відношення до своїх бажань й мотивацій, а також відчуття безпеки у стосунках з іншими (Берегова, Максимчук, 2019).

Сепараційна тривога - один з видів тривожності, що пов'язаний зі страхом розлуки з об'єктами прив'язаності, соціальної ізоляції, самотності та безпорадності. Вважається, що страх втрати володіння об'єктом, що необхідний для виживання особистості залишається актуальним доки останній не стане частиною структури Я особистості (Гайдучик, 2015). Об'єктивна сепараційна тривога проживається дітьми в моменти загрози втрати турботи і уваги матері. Невротична сепараційна тривога у дорослих особистостей виникає як захист від іншого роду тривоги, коли зовнішній об'єкт сприймається як такий, що здатний захистити від цієї тривоги та подолати її причини. Сепарація в обох випадках сприймається як загроза покинутості, що в найкритичніших випадках дорівнює втраті Я.

В 5-му виданні Діагностичного і статистичного посібника з психічних розладів сепараційну тривогу віднесено до класу тривожних розладів, що притаманна дітям, підліткам, а також дорослим особистостям. Серед провідних симптомів сепараційної тривоги вказано нав'язливі опасіння з приводу можливої значної шкоди, що може бути задіяне до суб'єкта або об'єктів його прихильності, страх покинутості, розлучення, самотності, захворювання, викрадення, а також соматичні симптоми такі як мігрені, нудота, блювота, болі в шлунку.

Сепараційна тривога часто супроводжується такими розладами як генералізований тривожний розлад, обсесивно-компульсивний розлад, розлад дефіциту уваги і гіперактивності, а також депресією. Коморбідність сепараційної тривоги особистості з іншими психологічними розладами створює труднощі її діагностування в процесі психотерапії (Піні, Абеллі, Бручі, 2014).

До факторів розвитку сепараційної тривоги відносять досвід ранньої занедбаності або гіперопіку і обмеження активності дитини. Вважається, що сепараційна тривога може переходити з дитинства в пубертат і далі в дорослий вік, де сприяє схильності до хронічної тривожності, депресії, панічних атак тощо. В попередніх дослідженнях зазначеної проблеми (Гайдучик, 2016; Гошовська, 2022; Айзен та ін., 2011) визначено, що особистість з підвищеною сепараційною тривогою відчуває відчуження від соціуму, що поєднується з почуттям провини, самокортанням, а також з гіпертрофованим самоаналізом й схильністю до самопокарання або спалахів агресії. В міжособистісних стосунках особистість з підвищеною сепараційною тривогою часто охоплена боротьбою за владу, що приймає форми гіперконтролю, домінування, або навпаки залежності і безпорадності, що може бути обумовлено її провідним типом прив'язаності, сформованим в стосунках з опікунами (Вайнхолд, 2008).

Загалом в дорослому віці сепараційна тривога пов'язана з проблемами адаптації, психосоматичними

проблемами, соціальною ізоляцією, сприйняттям навколишнього світу як небезпечного, залежністю від конкретних безпечних об'єктів, речовин чи діяльності типу відеоігор, що створюють для суб'єкта почуття безпеки на час безпосередньої взаємодії з ними. Легко досяжні але не здорові шляхи досягнення безпеки згодом призводять до посилення тривожності, а також є ризиком розвитку залежних форм поведінки, що також часто спостерігається у особистостей з підвищеною сепараційною тривогою в дорослому віці (Айзен, Суссман, Шмідт та ін., 2011).

В Україні проблема сепараційної тривоги особистості недостатньо досліджена і вивчалася переважно серед підлітків, а також у зв'язку з типом прив'язаності та соціальною ідентичністю особистості (Гайдучик, 2015, 2016). Визначено, що підвищений рівень тривоги притаманний підліткам з сепараційними переживаннями надійного типу прив'язаності до матері, що тим не менш супроводжується низькою самооцінкою, рисами недовіри, егоїстичності та заздрості. В той час як особи без ознак підвищеної тривоги мають унікаючий або тривожно-амбівалентний тип прив'язаності, що супроводжувався рисами самокритики і сформованою силою волі (Гайдучик, 2016). Тобто, сепараційні переживання супроводжуються або залежністю від батьків, або надмірними незалежністю і самоконтролем відповідно до типів прив'язаності.

В якості шляхів подолання сепараційної тривоги особистості було запропоновано розвиток рефлексії, а також когнітивно-поведінкові техніки спрямовані на розвиток самостійності та впевненості особистості (Гайдучик, 2016; Гошовська, 2022). Але згідно з зарубіжними дослідженнями (Піні, Абеллі, Бручі, 2014) особистості з сепараційною тривогою часто отримують психотерапію методом КПТ, фокусовану на їх супутніх психологічних розладах, що зрештою призводить до меншої користі від психологічної роботи в таких випадках. Тому ми вважаємо, що ефективність сучасних психотерапевтичних методів у роботі з сепараційною тривогою особистості є відкритим питанням для подальших досліджень.

Мета дослідження. Розглянути проблему сепараційної тривоги особистості в методі психотерапії “Я-реконструкція” та запропонувати новий погляд на її вирішення в психологічній практиці.

Методи. Використано теоретичні методи наукового пізнання, а саме аналіз, синтез, порівняння, дедукція, формалізація.

Результати. В основній частині нашого дослідження ми зосередимо увагу на визначенні, процесі розвитку, поведінкових проявах та можливих шляхах подолання сепараційної тривоги особистості крізь призму методу психотерапії “Я-реконструкція” (Павленко, 2022).

В методі психотерапії “Я-реконструкція” базовими потребами особистості є “право бути” і “право існувати”, що знаходять відображення в основних конструктах особистості: бажанні, володінні бажаним і задоволенні. Психологічний розвиток особистості визначається її відношенням до зазначених конструктів, тобто, до прав на власні бажання, володіння і задоволення. Бажання виражаються на тілесному рівні,

право володіння реалізується на рівні поведінки через досвід володіння бажаним, в той час як задоволення реалізується на емоційному рівні функціонування особистості. Відношення до свого права на бажання, володіння і задоволення відображається в фантазіях особистості, що мають тілесні, поведінкові та емоційні прояви (Павленко, 2023).

Затримка в психологічному розвитку особистості розглядається як можливе порушення одного або всіх трьох конструктів особистості. Заборона на будь яку потребу, наприклад, на право володіти утворюється як захисний механізм психіки дитини, що буде породжувати тривогу при спробах його порушити (Павленко, 2023). Таким чином тривога розуміється як реакція, що походить від певного внутрішнього болю або заборони на бажання, володіння бажаним або задоволення (Павленко, 2023).

Як вже визначено зарубіжними (Айзен та ін., 2011) та українськими дослідниками (Гайдучик, 2015) сепараційна тривога особистості часто супроводжується різними соматичними симптомами, болючими фізіологічними реакціями або навіть хворобами, що в методі “Я-реконструкція” розглядається як реакція на стримане бажання в умовах заборони на володіння бажаним.

Таким чином з огляду на теорію особистості в методі “Я-реконструкція” ми припускаємо, що особистості з симптомом сепараційної тривоги відчувають заборону на власні права бути та існувати, іншими словами, їм бракує впевненості в своєму праві зайняти своє місце в житті, володіти своїм Я.

Спробуємо надати теоретичне обґрунтування нашого припущення.

Процес сепарації-індивідуації проходить у відносинах дитини з батьками за умов постійності образів останніх в часі і просторі, що згодом формує постійність Я-образу у дитини. Іншими словами процес сепарації пов'язаний з формуванням почуття ідентичності дитини, що відбувається під час почергових розлучення та возз'єднання з матір'ю та іншими значущими опікунами.

Прийнято вважати, що процес сепарації буде успішним якщо матір під час фізичної розлуки залишає дитині надію на її повернення, а також якщо в моменти контакту матір задовольняє як фізіологічні, так і емоційні потреби дитини.

Дж. Боулбі першим розмежував поняття залежності і прихильності дитини до матері і тим самим припустив, що дитина може отримувати належне годування і фізичну турботу, але при цьому не відчувати прихильності до матері, тобто, емоційного зв'язку з нею.

За Боулбі емоційно-когнітивний зв'язок дитини з опікуном, а саме впевненість в доступності матері формує основу психологічної безпеки малюка, що дає йому можливість досліджувати навколишній світ. Емоційний зв'язок відбувається завдяки інтерналізації об'єктів прихильності, репрезентації яких формують внутрішню безпеку дитини.

Крізь призму методу “Я-реконструкція” ми розглядаємо інтерналізацію об'єктів турботи і прихильності в психологічному розвитку особистості як досвід реалізації права бути та існувати.

Розглянемо детальніше процес сепарації-індивідуації відповідно до реалізації конструктів особистості в методі “Я-реконструкція” (див. Рисунок 1).

Базовими правами особистості, що уможливають її життя є право бути та існувати, які відображаються в реалізації конструктів особистості: бажанні, володінні і задоволенні (Павленко, 2022). В свою чергу зазначені конструкти відображаються в реакціях тіла, поведінці та емоційх особистості.

На нашу думку процес розвитку сепарації-індивідуації як його визначено М. Малер в теорії об'єктних стосунків відповідає реалізації конструктів особистості протягом всіх етапів сепарації-індивідуації. Конструкт володіння ми розглядаємо як найоб'ємніший конструкт особистості адже він містить в собі право на володіння і бажаннями, і задоволенням і суто володінням.

Поняття “володіння” визначається як внутрішнє право особистості привласнювати матеріальні та нематеріальні елементи внутрішнього та зовнішнього світу, що уможливають психологічний розвиток особистості та її конструктивне існування в світі (Павленко, 2023).

Розглядаючи етапи сепарації-індивідуації крізь призму методу “Я-реконструкція” ми спираємося саме на реалізацію права на володіння особистості, прояв якого відрізняється відповідно до провідного досвіду особистості в психофізіологічному розвитку.

Таким чином перший етап сепарації особистості відповідає реалізації права на володіння власним тілом, коли малюк починає відрізняти своє тіло від тіла матері та помічати інші об'єкти навколишнього середовища, контакт з якими може призводити до задоволення або до тривоги. На першому етапі розвитку індивідуації дитина вже має перший досвід володіння власними бажаннями і задоволенням через фізичну турботу і годування матері, що уможливає формування тілесних кордонів.

На другому етапі сепарації-індивідуації особистості реалізується право на володіння власною поведінкою під час ранньої практики взаємодії малюка з навколишнім середовищем. На цьому етапі через розвиток моторних навичок дитини формується когнітивне Я, що є критичним моментом в розвитку особистості.

Третій етап відповідає реалізації права на власні емоції особистості в процесі почергових розлучення та возз'єднання дитини з об'єктом прихильності. В цей час дитина володіє диференційованими бажаннями стосовно навколишнього світу, який вона прагне досліджувати і відчувати задоволення від власних вражень, не втрачаючи безпечного зв'язку з матір'ю.

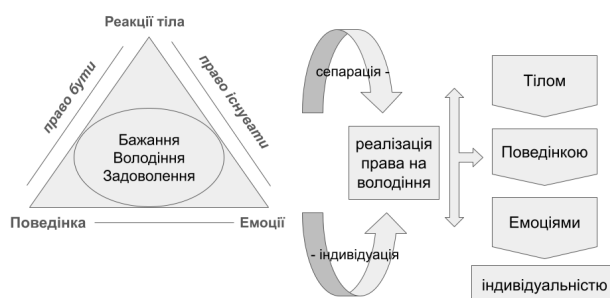
На останньому етапі сепарації-індивідуації формується сталість об'єкта прихильності в психіці дитини, що уможливає реалізацію права особистості на володіння власною індивідуальністю та своїм Я. Сепарація-індивідуація завершується усвідомленням дитини себе та батьків як складних суб'єктів, що володіють різними бажаннями, емоціями та поведінкою.

Таким чином, розглядаючи процес сепарації-індивідуації ми вважаємо, що дитина може прожити сепараційну тривогу та вчасно завершити процес сепарації-індивідуації, якщо умови розвитку сприяють

формуванню конструктів бажання, володіння, задоволення в структурі її особистості.

Відповідно, обмеження прав дитини на власні бажання, володіння і задоволення може призводити до затримки в процесі сепарації-індивідуації та підвищеної

сепараційної тривоги в подальшому житті особистості. Зазначимо, що затримка в процесі сепарації-індивідуації на будь-якому з його етапів призводить до порушення одного або всіх з визначених проявів права на володіння особистості.

Рисунок 1. Процес сепарації-індивідуації відповідно до реалізації конструктів особистості в методі “Я-реконструкція” / The process of separation-individuation according to the implementation of personality constructs in the "I-reconstruction" method.

Порушення процесу сепарації відбувається в умовах, коли дитина не може задовольнити свої психофізіологічні та емоційні потреби, що відбувається в досвіді як з холодними або відсутніми матерями, так й з гіперопікаючими. Незалежно від типу потенційно травмуючої поведінки матері, ігнорування або обмеження проявів дитини, у останньої формується заборона на володіння самістю. Таким чином, розглядаючи проблему сепараційної тривоги крізь призму методу “Я-реконструкція” ми зосереджуємо увагу саме на травмі володіння в довербальний період розвитку дитини, що на нашу думку унеможливає психологічне народження особистості в процесі сепарації-індивідуації.

Сепараційна тривога - реакція особистості на загрозу втрати життєво необхідного об'єкта в умовах внутрішньої заборони на право володіння. Право на володіння визначає індивідуальні відмінності особистості (Павленко, 2023), а також її спосіб буття, відчуття безпеки існування, віру в себе, почуття власної гідності та переживання приватності, що є невід'ємними умовами психологічної сепарації. Порушення конструкту володіння негативно відображається на розумінні особистістю своїх бажань, а також на відчутті задоволення в житті.

Розглянемо детальніше психологічні особливості та поведінкові прояви особистості з симптомом підвищеної сепараційної тривоги.

В методі “Я-реконструкція” травма конструкту володіння супроводжується симптомом пригніченої злості (Яригіна, Павленко, 2023), який ми співвідносимо з підвищеною агресивністю і негативізмом у особистостей з досвідом травматичної сепарації. Саме пригнічене почуття злості, що перетворюється на аутоагресію, образливість, дратівливість підтримує внутрішню заборону на право володіння у особистостей з незавершеним процесом сепарації-індивідуації. Особистість в такому стані відчуває труднощі з тим, щоб спрямовувати власну енергію на зовнішній світ для задоволення своїх бажань.

Важливо зазначити, що навіть якщо певний конструкт, бажання, володіння або задоволення, зазнав порушення, особистість все одно має його реалізовувати

щоб вижити, але буде робити це обхідними шляхами (Павленко, 2023). Тут мається на увазі схильність таких особистостей до відігравання або компенсаторних форм поведінки, таких як залежності або суїцидальні думки, що є відображенням травми на рівні бажання, володіння і задоволення, а також спробою особистості заволодіти собою і своїм життям в “обхідний” спосіб.

Розглянемо детальніше процес формування компенсаторної поведінки. Як відомо з теорії об'єктних стосунків в основі сепараційної тривоги є нарцисична потреба в частковому злитті з об'єктом і відповідним володінням ним. Втрата злиття, або буквально володіння, сприймається як загроза смерті. Відокремлення в будь-якому випадку - доволі болючий процес, здорове проходження якого вимагає підтримки автономії дитини з боку батьків. В гіперопікаючих сім'ях, де дитина задовольняє собою бажання батьків, наприклад, є опорним конструктом в їх шлюбі, сепарація гальмується через підтримку часткового психологічного злиття дитини з батьками, що призводить до травми права бути та існувати у особистості. В такій ситуації дитина переймає заборони і компенсаторну поведінку батьків, наприклад, харчові звички, різні форми узаалежнення або схильність до матічного мислення.

Альтернативна ситуація - відсутність злиття з об'єктом прихильності в умовах, коли об'єкт залишається незрозумілим і загадковим для особистості, тобто коли між дитиною і матір'ю є труднощі у налагодженні стабільного контакту. В останньому випадку дитина відмовляється від володіння об'єктом прихильності і згодом буде шукати інші зрозумілі для себе об'єкти володіння.

Таким чином як результат обох випадків у особистості працює фантазія, що володіти життям вона може тільки “обхідним” шляхом - через володіння іншим об'єктом який буквально виконує для неї це життя.

Заборона на право володіння відображається в різних фантазіях особистості, наприклад, в фантазіях про суїцид, власну смерть або загибель близьких, про невиліковні хвороби тіла, про власну провинку в ситуаціях, де для неї немає причин, про голод або

повноту тощо (Павленко, 2023). Відповідно, фантазії особистості відображаються в деструктивних формах поведінки, таких як харчові розлади (анорексія, булімія, компульсивне переїдання), оральні звички по типу заїдання, гризіння, куріння, зловживання наркотичними речовинами або шляхом будь якої нав'язливої поведінки, що має значення ритуалу, контролю над власністю і не відповідає актуальним потребам особистості.

Серед таких дій можуть бути як ті, що не зазнали травматизації в ранньому дитинстві, наприклад, їжа, жування, сосання, а також дії, що навпаки заборонялися батьками в умовах відсутності емоційного зв'язку з ними.

До цього переліку також можна додати спроби "володіння" самими батьками через контроль над ними, що й зумовлює емоційну, когнітивну або поведінкову уязвленість особистості від опікунів в дорослому віці. В такому випадку особистість може мати фантазію, що батьки не виживуть або почнуть хворіти без її безпосереднього втручання в їх життя, коли на це немає об'єктивних причин.

Також ще одним поведінковим проявом, про який вже згадувалося вище є різні форми самоушкодження, тяга до знаходження у себе певних хвороб чи діагнозів, іпохондрія. Зазначена поведінка може використовуватися, наприклад, як спосіб довести свою несхожість на батьків. В деяких випадках фантазії особистості про власні хвороби чи діагнози можуть функціонувати як можливий спосіб самовизначення і володіння своїм тілом і Я. В той же час схильність до постійних хвороб та психосоматичних проявів є наслідком тривожної реакції особистості на можливе розлучення або втрату об'єкта володіння.

Загалом заборона на володіння, що супроводжується симптомом сепараційної тривоги в методі "Я-реконструкція" пов'язується з таким внутрішнім конфліктом особистості як конфлікт узгодженості. В умовах зазначеного конфлікту будь-яка поведінка особистості, яка відповідає очікуванням батьків буде відчуватися як ще більша залежність від останніх. Таким чином особистості з конфліктом узгодженості скаржаться, що ніби батьки забрали у них все в житті. При цьому образливість часто супроводжується почуттям провини.

Фантазія про власну провину в будь-якій ситуації також є ще одним проявом компенсаторної поведінки особистості з сепараційною тривою. В методі "Я-реконструкція" фантазія про власну провину розглядається як внутрішня опора особистості в умовах заборони на володіння, що створює почуття безпеки і зрозумілості світу і стосунків, а також дає можливість щось собі дозволити (Павленко, 2023).

Таким чином форма компенсаторної поведінки визначається індивідуальними особливостями особистості, а також її провідними фантазіями, що відображають внутрішню заборону на право володіння.

Наприкінці розглянемо можливі психотерапевтичні шляхи подолання сепараційної тривоги особистості. В психоаналітичній практиці умовою для завершення процесу сепарації-індивідуації є необхідність оплакування, скорботи за втраченим об'єктом прихильності на рівні Я, що уможливає зміцнення кордонів Его (Гайдучник, 2015). В той же час,

розглядаючи сепараційну тривогу особистості як різновид базальної тривоги, деякі дослідники вважають, що для її подолання необхідний розвиток адаптаційного потенціалу особистості до мінливого світу (Гошовська, 2022).

В методі психотерапії "Я-реконструкція" актуалізація адаптаційного потенціалу пов'язується з правом особистості володіти бажаним, що реалізується на рівні поведінки. Ми вважаємо, що саме актуалізація права на володіння власним Я, а також бажаннями і задоволенням, що лежать в основі структури особистості, є передумовою проживання скорботи і завершення процесу психологічного народження. Іншими словами, для того щоб прожити печаль відокремлення та зміцнити кордони Я, необхідно щоб в основі Я було сформовано опору, а опорним конструктом особистості є право на володіння.

На нашу думку саме право на володіння своїм буттям і існуванням є умовою для інтеграції часток Я та розвитку почуття ідентичності.

В методі психотерапії "Я-реконструкція" актуалізація права особистості на володіння відбувається за рахунок усвідомлення стратегій життя, з якими особистість може себе ототожнити, а також через їх реалізацію в поведінці. Тобто шляхом свідомого привласнення ресурсів, які особистість актуалізує та починає контролювати власними силами.

В психотерапевтичній практиці методом "Я-реконструкція" робота з симптомом сепараційної тривоги починається з визначення бажання, що відбувається на етапі формування запиту особистості, і далі продовжується через техніки аналізу її несвідомих фантазій про право володіння (Павленко, 2023). Залежно від того на якій стадії сепарації-індивідуації перебуває особистість її сепараційні переживання можуть стосуватися різних проявів володіння. Наприклад за умов часткового злиття з батьками особистість може володіти їх бажаннями, а не суто власними, що може створювати труднощі з визначенням своїх цілей в терапії. За умов травми або дефіциту на першому етапі сепарації-індивідуації особистості скаржаться на незадоволення власним образом тіла, або на те, що не відчувають своє тіло "своїм" та прагнуть його якось змінити. У більшості випадків бажання особистості можуть відповідати компенсаторній поведінці, що допомагає їй реалізувати право на володіння собою. Таким чином в методі "Я-реконструкція" велика увага приділяється формуванню конструктивного запиту особистості, з чого починається актуалізація її права на володіння власними бажаннями, поведінкою та емоціями вже на першому етапі психологічної роботи.

Висновки. В методі психотерапії "Я-реконструкція" сепараційна тривога дорослої особистості пов'язується з порушенням базових прав особистості бути та існувати, що обумовлено довербальним досвідом в розвитку особистості. Процес сепарації-індивідуації відповідає актуалізації базових прав особистості бути та існувати, що відображаються в конструктах особистості, таких як бажання, володіння і задоволення. Розвиток конструктів особистості охоплює всі етапи сепарації-індивідуації особистості, відмінності між якими визначаються

різними проявами реалізації права на володіння особистості, такими як володіння власним тілом, поведінкою, емоціями, і зрештою індивідуальністю. Право на володіння особистості реалізується на рівні поведінки та безпосередньо пов'язано з привласненням бажаного для задоволення власних потреб. Затримка в процесі сепарації-індивідуалізації пов'язана з заборонаю на право володіння, що призводить до нестабільного образу Я та проблеми сепараційної тривоги особистості.

Заборона на володіння відображається в фантазіях особистості про власну провину, покинутість, хвороби, голод або повноту, страх смерті, суїцидальні думки тощо. Особистість з підвищеною сепараційною тривогою може компенсувати заборону на володіння в поведінці. Компенсаторна поведінка особистості відповідає її фантазіям про власне право на володіння та приймає різні форми розладів харчової поведінки, узаалежнення, зловживання наркотичними речовинами, або самоушкодження як спроби оволодіти своїм тілом, тощо.

Загалом підвищену сепараційну тривогу особистості в методі психотерапії «Я-реконструкція» ми розглядаємо саме як реакцію на заборону володіти власним місцем на землі - особистим простором і індивідуальністю.

Актуалізація прав особистості бути та існувати шляхом реалізації її права на володіння є необхідним завданням психотерапії підвищеної сепараційної тривоги особистості. В межах методу психотерапії «Я-реконструкція» реалізація права на володіння особистості відбувається шляхом аналізу її несвідомих фантазій про володіння бажаним, тобто відношення до власних прав. В процесі зняття заборони на володіння у особистості має сформуватися право на власне Я, що буде відображатися в здорових моделях поведінки та звичках, ґрунтуватися на її актуальних бажаннях і можливості їх задовольнити. Завдяки реалізації права на володіння особистість може затверджуватися в своїх правах бути та існувати, що сприяє її психологічному народженню й подальшому благополуччю.

Перспективи дослідження ми вбачаємо в проведенні апробації отриманих результатів теоретичного аналізу за даною темою. Емпіричне дослідження в умовах психотерапії методом «Я-реконструкція» необхідне для отримання надійних результатів щодо відображення сепараційної тривоги в структурі особистості, а також ефективності методу в подоланні розглянутої проблеми.

Список використаних джерел

Берегова Н., Максимчук К. Вплив ранньої сепарації на становлення особистості. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*.

Yuliia Zinchenko
Master of Psychology,
Psychologist, Body-Oriented Psychotherapist
International association of psychosomatics and health therapy,
Brodsky families' str., 5, Kiev, Ukraine
E-mail: uzinchenko5@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-5027-0566>

Серія: Психологічні науки. № 1(12), 2019. С. 21-32.
https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/article/view/135/115

- Гайдучик П.Д. Сепараційна тривога особистості: методологічний вимір дослідження. *Психологічне консультування та психотерапія*. Том 2, № 1-2, 2015. С. 41-48.
- Гайдучик П.Д. Соціально-ідентифікаційний профіль сепараційної тривоги у пропесі лікування підлітків. *Психологічні перспективи*. Вип. 28, 2016. С. 57-70.
- Гошовська А., Гошовський Я. Психологічні особливості тривожності й саногенності депривованої особистості. *Психологічні перспективи*. Вип. 39, 2022. С. 56-68.
<https://doi.org/10.29038/2227-1376-2022-39-hos>
- Павленко, Т. В. Метод психотерапії «Я-реконструкція» (вступ в метод). Київ: «Психобук». 2021. 110 с.
- Павленко Т.В. Розуміння довербальних травм методом психотерапії «Я-реконструкція». *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: збірник наукових праць*. Київ, Національний авіаційний університет, 2023. С. 85-88.
URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59814>
- Павленко Т.В. Розуміння конструкту «бажання» в структурі особистості відповідно методу психотерапії «Я-реконструкція». *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, 2023. Вип. 1(22). С. 118-125.
URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59867>
- Павленко Т. Розуміння конструкту «володіння» в структурі особистості відповідно методу психотерапії «Я-реконструкція». *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, 2023. – Вип. 2(23). – С. 136-143.
URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/62204>
- Павленко Т. Фантазії як основний спосіб прояву конструктів особистості в методі психотерапії «Я-реконструкція». *Вісник НАУ. Серія: Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти*, 2023. № 3. С. 286-291.
<https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.17789>
- Яригіна О., Павленко Т. Зміст як спосіб відображення «травми володіння» в методі психотерапії «Я-реконструкція». *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти*. № 3 (2023). С. 676-684.
<https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.17756>
- Bowlby J. The Nature of the Child's Tie to his Mother. *International Journal of Psycho-Analysis*, 1958. 39 P. 350-373.
- Eisen A. R., Sussman J. M., & Hashim, R. Separation anxiety disorder. In D. McKay & E. A. Storch (Eds.), *Handbook of child and adolescent anxiety disorders*. 2011. P. 245-259.
https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7784-7_17
- Pini S., Abelli M., Bruschi A. Separation Anxiety Disorder In Adulthood. *New Perspectives on Generalized Anxiety Disorder*. / Eds: R. Guglielmo, L. Janiri, G. Pozzi. 2014. P. 149-168.
- Waters E, Crowell J, Elliott M, Corcoran D, Treboux D. Bowlby's secure base theory and the social/personality psychology of attachment styles: work(s) in progress. *Attach Hum Dev*. 2002. 4(2): 230-42. <https://doi.org/10.1080/14616730210154216>.
- Weinhold B. K. Breaking Free of the Co-Dependency Trap. 2008 by New World Library. P. 272.

PERSONALITY SEPARATION ANXIETY PROBLEM IN THE METHOD «I-RECONSTRUCTION»

The article deals with the adult separation anxiety problem through the psychotherapy method "I-reconstruction". A definition of the separation anxiety concept is given as well as it highlights the process of the anxiety occurrence in psychological development. Based on the theory of the "I-reconstruction" method a new perspective on the separation-individuation development is offered regarding personality constructs such as "desire", "possession", "satisfaction" being formed. The article also provides a description of the behavioral manifestations and psychological characteristics of a person with separation anxiety, as well as a way to overcome it in the psychotherapy

process. The problem of separation anxiety in adults is related to the violation of the basic rights of an individual 'to be' and 'to exist' in the process of separation-individuation, which is reflected in the prohibition of the need to possess own individuality. Realization of the right to possession occurs due to the personal appropriation of a body, behavior and emotions, which enables separation-individuation in development. The attitude to own right to possession is reflected in the fantasies of an individual, which form his\her compensatory behavior in the conditions of the possession right prohibition. The compensatory behavior of a person with separation anxiety takes the form of addictions, eating disorders, frequent diseases, etc. Actualization of the right to possession in the personality structure by the method of "I-reconstruction" is considered as a way of developing healthy behavior patterns, overcoming separation anxiety and forming a stable image of the individual's self.

Keywords: *anxiety, personality construct, possession, psychotherapy, separation-individuation, I-reconstruction*

References

- Berehova, N., Maksymchuk, K. (2019). The influence of early separation on personality development. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Psykholohichni nauky*. 1(12). 21-32. https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/article/view/135/11 [In Ukrainian].
- Haiduchyk, P.D. (2015). Separation anxiety of personality: methodological dimension of research. *Psykhobolohichne konsultuvannia ta psykhoterapiia*. 2(1-2). 41-48. [In Ukrainian].
- Haiduchyk, P.D. (2016). Social identification profile of separation anxiety in the process of adolescent's treatment. *Psykhobolohichni perspektivy*. 28. 57-70. [In Ukrainian].
- Hoshovska, D., Hoshovskiy, Ya. (2022). Psychological features of anxiety and sanogenicity of a deprived personality. *Psykhobolohichni perspektivy*. 39. 56-68. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2022-39-hos> [In Ukrainian].
- Pavlenko, T.V. (2021). *Method of psychotherapy "I-reconstruction"* (introduction to the method). Kyiv: "Psychobook". [In Ukrainian].
- Pavlenko, T.V. (2023). Fantasia as the main way of manifesting personality constructs in the method of psychotherapy «I-reconstruction». *Visnyk NAU. Seriya: Dystantsiina osvita v Ukraini: innovatsiini, normatyvno-pravovi, pedagogichni aspekty* 1(3), 286–291. <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.17789> [In Ukrainian].
- Pavlenko, T.V. (2023). Understanding preverbal trauma by the method of psychotherapy "I-reconstruction". *Aktualni problemy vyschoi profesiinoi osvity*. Kyiv, National Aviation University. pp. 85-88. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59814> [In Ukrainian].
- Pavlenko, T.V. (2023). Understanding the construct "desire" in the personality structure according to the method of psychotherapy "I-reconstruction". *Visnyk Natsionalnogo aviatyinoho universytetu. Seriya: Pedagogika. Psykhobolohiia*. 1(22). 118-125. <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59867> [In Ukrainian].
- Pavlenko, T.V. (2023). Understanding the construct "possession" in the personality structure according to the method of psychotherapy "I-reconstruction". *Visnyk Natsionalnogo aviatyinoho universytetu. Seriya: Pedagogika. Psykhobolohiia*. 2(23). 136-143. <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/62204> [In Ukrainian].
- Yarigina, O., Pavlenko, T. (2023). Anger as a way of representing the "trauma of possession" in the method of psychotherapy "I-reconstruction". *Aktualni problemy v systemi osvity: zahalnoosvitnii zaklad serednoi osvity – douniversytetska pidhotovka – zaklad vyschoi osvity*. 3. pp. 676-684. <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.17756> [In Ukrainian].
- Bowlby, John. (1958). The Nature of the Child's Tie to his Mother. *International Journal of Psycho-Analysis*. 39. 350-373.
- Eisen, A. R., Sussman, J. M., Schmidt, T., Mason, L., Hausler, L. A., & Hashim, R. (2011). Separation anxiety disorder. In D. McKay & E. A. Storch (Eds.), *Handbook of child and adolescent anxiety disorders*. 245–259. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7784-7_17
- Pini, S., Abelli, M., Bruschi, A. (2014). Separation anxiety disorder in adulthood in *New Perspectives on Generalized Anxiety Disorder* by R. Guglielmo, L. Janiri, G. Pozzi, (Eds). pp. 149-168.
- Waters, E., Crowell, J., Elliott, M., Corcoran, D., Treboux, D. (2002). Bowlby's secure base theory and the social/personality psychology of attachment styles: work(s) in progress. *Attach Hum Dev*. 4(2):230-42. <https://doi.org/10.1080/14616730210154216>
- Weinhold, Barry K. (2008). *Breaking Free of the Co-Dependency Trap*. New World Library.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2024 (The article was received by the editors 05.09.2024)

Стаття рекомендована до друку 21.11.2024 (The article is recommended for printing 21.11.2024)

ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я ТА КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

DOI 10.26565/2225-7756-2024-77-02

УДК 159.9-051:159.942](477)"364"

Г.В. КУКУРУЗА (Ганна Володимирівна Кукуруза)

*докторка психологічних наук, завідувачка відділення психології розвитку**ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України»,**пр. Ювілейний 52-А, Харків, Україна.*avkukuruza62@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-1776-4088>

О.О. БЛИЗНЮК (Олена Олексіївна Близнюк)

*молодша наукова співробітниця відділення психології розвитку**ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», пр. Ювілейний 52-А, Харків, Україна.*elena.bliznyuk.kb@gmail.com

С.М. ЦИЛЮРИК (Сергій Миколайович Циліурік)

*науковий співробітник відділення психології розвитку**ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», пр. Ювілейний 52-А, Харків, Україна.*<https://orcid.org/0000-0001-9557-3407>

ДИНАМІКА ПОТРЕБ ФАХІВЦІВ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ЇХ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Метою роботи було визначення особливостей динаміки потреб фахівців раннього втручання в контексті їх емоційного стану під час війни в Україні. Було використано такі методи та методики дослідження: метод анкетування для оцінки мотиваційно-потребової сфери фахівців раннього втручання, оцінки задоволеності потреб особистісної, емоційно-вольової та робочої сфер життєдіяльності фахівців РВ та методіку «Шкала диференціальних емоцій» К. Ізарда для аналізу афективних компонентів регуляції діяльності, що відбивають особливості мотиваційних установок суб'єкта. Дослідження проводилось у серпні - вересні 2023 року. У дослідженні взяли участь 85 фахівців із Харківської, Закарпатської, Одеської, Львівської, Донецької, Луганської областей та м. Вінниця, які працюють в ранньому втручанні. **Результати.** Визначено ієрархію потреб фахівців РВ після початку широкомасштабної агресії Росії. На першому місці - отримання нових знань щодо супроводу сімей і дітей під час війни, знання про травму та роботу з нею, далі - спілкування з колегами, фінансові й матеріальні потреби, потреба в емоційній підтримці для попередження емоційного вигорання тощо. Було визначено позитивну динаміку задоволеності потреб в професійній сфері фахівців РВ (покращилися з початку війни): потреба у інформованості щодо роботи з сім'ями в ситуації війни, здатність інтегрувати нові ідеї в шоденну практику, здатність діяти креативно та продукувати нові ідеї. Найбільшу позитивну динаміку стосовно особистісної сфери, зафіксовано щодо рівня енергії та активності, здатності регулювати свої емоції, задоволеності від звичайних справ, здатності приймати рішення. Негативна динаміка потреб особистісної сфери пов'язана з розумінням майбутнього, почуттям безпеки та здатності концентрувати увагу.

Ключові слова: мотиваційно-потребова сфера, фахівці раннього втручання, задоволеність потреб, емоційна сфера особистості

Третій рік війни в Україні зробив її рутиною життя українців. Все, що відбувається в житті кожного, хто знаходиться в країні, насичено катастрофічними подіями, які руйнують здоров'я та добробут людей. Наслідки війни проявляються в зменшенні матеріального та людського капіталу, несуть довготривалу фізичну та психологічну шкоду дітям і дорослим за рахунок безперервної дії багатьох стресових факторів. В роботі Я. Ешела та співавторів (2023) подано дані Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), згідно з якими приблизно чверть населення України страждає від розладу психічного здоров'я внаслідок війни. В. Предко, М. Шабус та І. Данілюк (2023) показали, що люди, які під час війни перебувають в Україні, відчують зміни у фізичній та емоційній сферах. М. Палац та інші (2023) представили результати

опитування українців: 90% респондентів відчували напади паніки, 80% відчували нездатність контролювати власні емоції, 73% відчували поганий сон і 70% відчували фізичне та емоційне виснаження.

М. Кравченко (2023) акцентує увагу на перешкодах, які з'явилися за умови поширення воєнних дій на території країни: складнощі щодо забезпечення соціального захисту, підтримки психологічної та фізичної безпеки на рівні, якого потребують діти із порушеннями розвитку. В таких складних умовах робота фахівця з раннього втручання (РВ), якому необхідно спілкуватися з дітьми, їх оточенням та колегами потребує неабиякої віддачі (Г. Кукуруза, 2013), високого рівня мотивації, наявності сформованих компетенцій, які дозволять йому на високому рівні здійснювати професійну діяльність.

Як цитувати: Кукуруза, Г.В., Близнюк, О.О., Циліурік, С.М. (2024). Динаміка потреб фахівців раннього втручання в контексті їх емоційного стану під час війни в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія», (77), 14-20. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-02>

In cites: Kukuruz, H., Bliznyuk, O., Tsylyuryk, S. (2024). Dynamics of Early Intervention Specialists Needs in the Context of their Emotional State during the War in Ukraine. Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology, 77, 14-20. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-02>
© Кукуруза, Г.В., Близнюк, О.О., Циліурік, С.М., 2024; CC BY 4.0 license

Класичні та сучасні теорії мотивації звертають увагу на різні фактори, які мотивують людину, надають здатність проявити активність та працювати. Так А. Маслоу (1968) визначив в якості мотивуючого фактору задоволеність п'яти видів потреб людини від фізіологічних до потреб само актуалізації та самореалізації; Д. МакКлелланда (1987) стверджував, що людину мотивують три основні потреби: влада, досягнення, причетність; Е. Десі та Р. Райян (2002) визначили, що внутрішня мотивація людини пов'язана із задоволеністю потреб самодетермінації, потреби зв'язку з іншими та потребою в компетентності.

Однією з головних компетенцій є емоційна стійкість, яка визначає емоційну реакцію людини на стресову ситуацію, зокрема здатність контролювати свій емоційний стан під час дії (або після) стресора. На думку М. Кудінової (2016), емоційна складова стресостійкості людини включає емоційну стійкість і низьку тривожність, які забезпечують здатність людини успішно досягати поставленої мети у складних емоціогенних обставинах, за рахунок контролю власних емоцій, здатність проявляти самовладання, витримку та самоконтроль. Емоційний стан може збільшувати або зменшувати рівень активності особистості фахівця РВ, що забезпечується системою психологічних чинників і факторів. До них відносять професійні потреби, інтереси, переконання, настанови, які зумовлюють прагнення фахівця РВ досягнути наміченої цілі та долати перешкоди в різних сферах життєдіяльності, орієнтацію на власні сили у різноманітних ситуаціях професійної діяльності.

Мета: визначення особливостей динаміки потреб фахівців раннього втручання в контексті їх емоційного стану під час війни в Україні.

Методи та методики дослідження. Метод анкетування. Було використано спеціально розроблену анкету для оцінки мотиваційно-потребової сфери фахівців раннього втручання. Для аналізу результатів анкети оцінки потреб фахівців раннього втручання, які стосувалися самопочуття фахівців, всі твердження були розділені на дві групи. До першої увійшли ті, які характеризували особистісну та емоційно-вольову

сфери: розуміння майбутнього, почуття безпеки, здатність концентрувати увагу, почуття стабільності, рівень енергії та активності, задоволення від звичайних справ, задоволення від спілкування з оточуючими, здатність приймати рішення, здатність регулювати свої емоції. Другу групу складали твердження, які стосувались робочих процесів в професійній діяльності надання послуги раннього втручання: задоволення від роботи, зацікавленість в роботі, здатність планувати та виконувати свою роботу, здатність бути креативним, продукувати нові ідеї, задоволення від спілкування з колегами, почуття власної ефективності в роботі, задоволення від результатів роботи, інформованість як працювати з сім'ями в ситуації війни, здатність інтегрувати нові знання в свою щоденну практику. Щодо кожного твердження необхідно було оцінити динаміку, яка відбулась впродовж періоду з початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. Для цього в анкеті учасники повинні були вибрати один з варіантів: «погіршилось», «покращилось», «без змін».

Методика «Шкала диференціальних емоцій» К. Ізарда (ШДЕ) (в адаптації О. Леонової та М. Капіци). Вивчалися емоції інтересу, радості, здивування, горя, гніву, презирства, відрази, страху, сорому і провини, було зроблено зріз поточних емоційних переживань фахівців РВ. Проаналізовані афективні компоненти регуляції діяльності, що відбивають особливості мотиваційних установок суб'єкта.

Дослідження проводилось у серпні - вересні 2023 року.

Характеристика вибірки. У дослідженні взяли участь 85 фахівців із Харківської, Закарпатської, Одеської, Львівської, Донецької, Луганської областей та м. Вінниця, які працюють в ранньому втручанні.

Результати. Оцінка емоційного складової професійної стресостійкості фахівців РВ за допомогою «Шкали диференціальних емоцій» К. Ізарда виявила, що на момент дослідження всі емоції мали виразність вище середнього. Найбільш вираженим серед позитивних емоцій були радість та інтерес. Серед негативних емоцій спостерігались піки, а саме найбільші показники емоцій горя та страху, найменший показник – презирство.

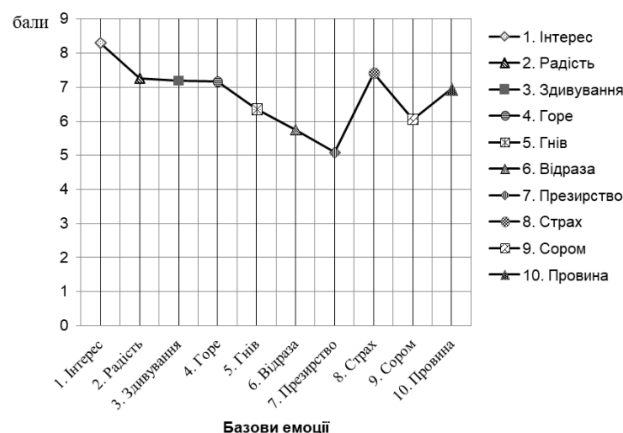

Рисунок 1. Профіль емоцій фахівців РВ / Emotional profile of Early Intervention professionals

Дослідження коефіцієнту самопочуття виявило, що більше половини фахівців РВ мають негативне

самопочуття (61,17 %), лише третина (34,95 %) мають позитивне самопочуття й у 3,88 % досліджуваних

коефіцієнт самопочуття має граничне значення (Див. рис. 2). При негативному самопочутті саме емоції страху та горя домінують в емоційному профілі.

Середні показники за індексами емоцій в групі досліджуваних становили: індекс позитивних емоцій –

22,73 (межі варіативності від 9 до 45 балів); індекс негативних емоцій – 24,21 (межі варіативності від 12 до 60 балів); індекс тривожно-депресивних емоцій – 20,41 (межі варіативності від 9 до 45 балів).

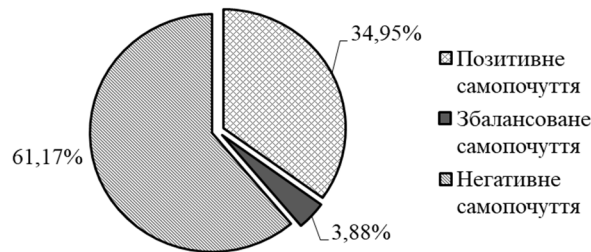

Рисунок 2. Якість самопочуття в фахівців РВ / Quality of well-being in Early Intervention specialists

Аналіз даних за узагальненими показниками методики ШДЕ показав, що серед досліджуваних фахівців достовірно більше тих, у кого індекс позитивних емоцій відповідає показнику «слабо виражені» ($p \leq 0,01$) (див. табл. 1). Достовірно більше

мають індекс тривожно-депресивних емоцій на рівні вираженого ($p \leq 0,01$). Також відмічається наявність в групі більшої кількості досліджуваних, які мають сильний рівень прояву індексу гостро негативних емоцій ($p \leq 0,01$).

Таблиця 1. Показники рівня прояву за узагальненими показниками ШДЕ / Indicators of the level of manifestation according to the generalized indicators of the differential emotions scale

Рівень прояву	Індекс позитивних емоцій		Індекс гостро негативних емоцій		Індекс тривожно-депресивних емоцій		Достовірність
	n	%	n	%	n	%	
Слабкий	32	31,08	12	11,65	5	4,85	$p \leq 0,01$
Помірний	54	53,39	49	49,51	51	49,51	-
Виражений	15	14,56	20	17,48	37	35,93	$p \leq 0,01$
Сильний	2	0,97	22	21,36	10	9,71	$p \leq 0,01$

Таким чином, проведене дослідження показало наявність негативних тенденцій щодо емоційного благополуччя фахівців РВ, що потребує спеціальної уваги та дослідження рівня задоволеності потреб особистісної та професійної сфер життєдіяльності, а також розробки кроків для нормалізації емоційного стану фахівців.

Подальше дослідження було спрямоване на визначення змін у мотиваційній сфері фахівців РВ у

зв'язку з широкимасштабною агресією РФ. Досліджувані визначалися із потребами, рівень задоволеності яких змінився під час війни в Україні, вони обирали варіанти: «погіршився», «покращився», «без змін».

Результати ранжування тверджень, які характеризували особистісну та емоційно-вольову сфери в залежності від якості динаміки представлені в таблицях 2-3.

Таблиця 2. Позитивна динаміка показників особистісної та емоційно-вольової сфер (n=85) / Positive dynamics of indicators of the personal and emotional-volitional spheres

№	Характеристика	Покращилось
1	Рівень енергії та активності	70.5%
2	Здатність регулювати свої емоції	70.5%
3	Задоволення від звичайних справ	52.9%
4	Здатність приймати рішення	52.9%
5	Здатність концентрувати увагу	47%
6	Почуття безпеки	47%
7	Почуття стабільності	47%
8	Задоволення від спілкування з оточуючими	47%
9	Розуміння майбутнього	5.8%

Найбільшу позитивну динаміку серед тверджень, які стосуються особистісної сфери, мають рівень енергії та активності (70.5%), здатність регулювати свої емоції

(70.5%) задоволеність від звичайних справ (50.9%), здатність приймати рішення (52.9%). Тобто найбільшу позитивну динаміку мають показники, які характеризують

оптимальну зону «вікна толерантності», дозволяють регулювати поведінку та емоції, що забезпечує гнучкість та адаптивність, яку людина може зберігати в ситуації

стресу. В той самий час, коли людина «виходить з вікна толерантності», вона переходить до стану гіпер- або гіпо-збудженості, втрачаючи ці якості.

Таблиця 3. Негативна динаміка показників особистісної та емоційно-вольової сфер (n=85) / Negative dynamics of indicators of the personal and emotional-volitional spheres

№	Характеристика	Погіршилось
1	Розуміння майбутнього	47%
2	Почуття безпеки	41.1%
3	Здатність концентрувати увагу	35.2%
4	Почуття стабільності	29.4%
5	Рівень енергії та активності	17.6%
6	Задоволення від звичайних справ	17.6%
7	Здатність регулювати свої емоції	11.7%
8	Здатність приймати рішення	11.7%
9	Задоволення від спілкування з оточуючими	5.8%

Серед тверджень, які мають найбільшу негативну динаміку, розуміння майбутнього (47%), почуття безпеки (41,1%), здатність концентрувати увагу (35.2%). Це може свідчити про вплив ситуації непевності, контексту, який пов'язаний з динамікою ситуації на фронті, виснаженням психологічних ресурсів.

Результати ранжування тверджень, які характеризували сприйняття робочих процесів в професійній діяльності, пов'язаних з наданням послуги РВ представлені в таблицях 4-5.

Таблиця 4. Позитивна динаміка показників сприйняття робочих процесів (n=85) / Positive dynamics of work process perception indicators

№	Характеристика	Покращилось
1	Інформованість як працювати з сім'ями в ситуації війни	100%
2	Здатність інтегрувати нові знання в свою щоденну практику	82.3%
3	Здатність діяти креативно, продукувати нові ідеї	76.4%
4	Зацікавленість в роботі	64.7%
5	Здатність планувати та виконувати свою роботу	52.9%
6	Задоволення від спілкування з колегами	52.9%
7	Почуття власної ефективності в роботі	52.9%
8	Задоволеність від результатів роботи	52.9%
9	Задоволення від роботи	41.1%

Найбільші позитивні зміни встановлено у інформованості фахівців РВ, як працювати з сім'ями в ситуації війни (100%), їх здатності інтегрувати нові ідеї в щоденну практику (82.3%), здатності діяти креативно та продукувати нові ідеї (76.4%).

Фактично найбільш значні позитивні результати були пов'язані з відчуттям професійної компетентності та здатності впоратися з новою професійною ситуацією,

створювати підтримуюче середовище для батьків, допомагати їм облаштовувати розвивальне середовище для дітей, долати безпомічність, розгубленість, повертати впевненість у собі й контроль за своїм життям і життям своєї дитини, підвищувати компетентність і самоефективність в ситуації травматичних та стресових подій, пов'язаних з війною.

Таблиця 5. Негативна динаміка показників сприйняття робочих процесів (n=85) / Negative dynamics of work process perception indicators

№	Характеристика	Погіршилось
1	Задоволення від роботи	23.5%
2	Зацікавленість в роботі	17.6%
3	Здатність планувати та виконувати свою роботу	11.7%
4	Здатність діяти креативно, продукувати нові ідеї	11.7%
5	Задоволення від спілкування з колегами	5.8%
6	Почуття власної ефективності в роботі	5.8%
7	Задоволеність від результатів роботи	5.8%
8	Інформованість як працювати з сім'ями в ситуації війни	0%
9	Здатність інтегрувати нові знання в свою щоденну практику	0%

Серед характеристик, які мають негативну динаміку, найбільш часто зустрічались наступні: задоволення від роботи (23.5%), зацікавленість в роботі (17.6%).

Порівняння «особистісних» та «робочих» характеристик показало, що найбільша частота

позитивної динаміки пов'язана з професійною діяльністю. В той час, як негативна динаміка найчастіше відмічається щодо особистісних та емоційно-вольових характеристик.

Аналіз інформаційних потреб, пов'язаних з наданням послуги раннього втручання під час війни

показав, що для фахівців найбільш важливою та необхідною в роботі була інформація щодо травми війни. В період між першим та другим етапом учасники дослідження фахівці раннього втручання пройшли тренінги, отримали знання та навички за наступними темами: загальна інформація щодо травми війни, техніки та методи, які використовуються в роботі з травмою війни, альтернативна та додаткова комунікація, інформація щодо емоційної стійкості, самодопомоги, деяких аспектів в роботі з маленькими дітьми, емоційної підтримки, аспекти раннього втручання, які отримали підсилення в контексті війни, а також професійний розвиток та підтримка нових професійних знань в РВ, які не стосуються травми війни.

За оцінкою фахівців інформація, знання та навички щодо травми, які вони отримали, позитивно вплинула на адаптацію процесу надання послуги за умов воєнного часу, відіграла значну роль в стабілізації самопочуття фахівців та їх здатності надавати послугу, яка відповідала потребам сімей в ситуації війни.

Аналіз відповідей фахівців на питання, отримання яких знань було б необхідним та корисним для роботи в подальшому показав, що проблема психічної травми залишається актуальною та пріоритетною, але є потреба в поглибленні, деталізації та отриманні специфічних знань та вмінь з цієї тематики, незважаючи на отримання великого блоку навчання фахівців щодо роботи з травмою війни.

Потреба в отриманні додаткових знань була пов'язана з практичним досвідом фахівців, з ситуаціями, з якими вони стикались при роботі з сім'ями, надаючи послугу раннього втручання, наприклад, смерть близької людини, не визнання травматичного досвіду та його впливу на психічний стан тощо.

Фахівці визначали як важливі теми першої психологічної допомоги в ситуації травми, навичок неконфліктного спілкування, «як працювати з травмою не говорячи слово «травма», технік підвищення стійкості, особливості психічного здоров'я малюків та сімей, проблема ПТСР.

Серед питань, які стосуються роботи з дітьми раннього віку під час війни, фахівці виділяли визначення ознак травми в роботі з маленькими дітьми, методи роботи з дітьми, які набули інвалідності під час війни, особливості роботи з дітьми маленького віку з розладами спектру аутизму, ознаки стресу у дітей, які не вміють розмовляти та як з цим працювати, протезування та робота фізичного терапевта з дітьми, які отримали травми.

Слід зауважити, що маленькі діти, так само як і дорослі, потерпають від наслідків травматичних подій та можуть мати психічну травму. Але маленька дитина не має звичних для дорослого способів показувати це, і може залишатися «невидимою» зі своїми переживаннями. Також маленькі діти не мають вже набутих засобів долати стресу. Це робить маленьких дітей більш вразливими щодо травми війни. Вплив цього досвіду може негативно вплинути на розвиток дитини та побудову дитячо-батьківських відносин.

В тематичній групі щодо роботи під час війни з сім'ями, які виховують дітей раннього віку, фахівці потребували знань про роботу з сім'ями ВПО, вмінь та

навичок про те, як говорити з сім'ями про майбутнє дітей, як повідомляти дітям про смерть близьких, як надавати підтримку в ситуації мобілізації чоловіка, як працювати з сім'ями з немовлятами та з сім'ями військовослужбовців.

Важливими для фахівців були теми про різні варіанти організації групової роботи з дорослими, а саме, як формувати команди батьківських лідерів, як організовувати та проводити групи «рівний-рівному», спільні групи батьків та дітей.

Учасники дослідження визначили потребу в отриманні інформації та знань щодо підтримки та відновлення ресурсів фахівців, методів самопідтримки в кризових ситуаціях, побудови системної роботи з психічної підтримки фахівців раннього втручання. Всі відмітили важливість проведення регулярних супервізій як дієвого засобу профілактики вигорання, відновлення ресурсів та підвищення стійкості фахівців раннього втручання.

Висновки

1. Визначені змістовні характеристики емоційного стану фахівців РВ, які свідчать про ознаки емоційного неблагополуччя та впливають на динаміку потреб фахівців РВ:
  - найбільший показник серед негативних емоцій зафіксовано щодо емоції страху, серед позитивних емоцій найбільший показник має емоція інтересу;
  - негативне емоційне самопочуття притаманно двом третім досліджуваних фахівців РВ, в одній третині досліджуваних коефіцієнт емоційного самопочуття має позитивне значення;
  - встановлено, що поміж індексів емоцій в залежності від їх рівня вірогідно значуще частіше фіксуються: слабо виражений індекс позитивних емоцій, виражений індекс тривожно-депресивних емоцій та індекс гостро негативних емоцій на рівні сильної вираженості.
2. Визначено ієрархію потреб фахівців РВ після початку широкомасштабної агресії Росії. На першому місці - отримання нових знань щодо супроводу сімей і дітей під час війни, знання про травму та роботу з нею, далі - спілкування з колегами, фінансові й матеріальні потреби, потреба в емоційній підтримці для попередження емоційного вигорання тощо.
3. Інформація, знання та навички щодо роботи з травмою, які отримали фахівці протягом року після початку воєнної агресії, позитивно вплинули на адаптацію процесу надання послуги раннього втручання до умов воєнного часу, відіграла значну роль в стабілізації самопочуття фахівців та їх здатності надавати послугу, яка відповідала потребам сімей в ситуації війни. Потреба в знаннях та навичках щодо проблем стресу та психічної травми залишається для фахівців РВ актуальною та пріоритетною, але необхідно поглиблення, деталізація та отримання специфічних знань та вмінь з цієї тематики, що пов'язано з практичним досвідом фахівців та новими потребами сімей та дітей.

4. Було визначено позитивну динаміку задоволеності потреб в професійній сфері фахівців РВ (покращились з початку війни): потреба у інформованості щодо роботи з сім'ями в ситуації війни, здатність інтегрувати нові ідеї в щоденну практику, здатність діяти креативно та продукувати нові ідеї. Найбільшу позитивну динаміку стосовно особистісної сфери, зафіксовано щодо рівня енергії та активності, здатності регулювати свої емоції, задоволеності від звичайних справ, здатності приймати рішення. Негативна динаміка потреб особистісної сфери пов'язана з розумінням майбутнього, почуттям безпеки та здатності концентрувати увагу. Це може свідчити про виснаження психічних ресурсів досліджуваних фахівців.

Список використаних джерел

- Емоційно-психологічний стан українців: ключові результати соціологічного дослідження. 2023. 22с. URL: <https://uifuture.org/publication/>
- Кравченко М. Надання послуги раннього втручання для сімей з дітьми, які мають порушення розвитку, в умовах війни. *Публічно-управлінські та цифрові практики*, 2023. № 1. С. 124-145.
- Кривонігова О.В., Паламарчук А.О., Романок А.В., Орленко І.М. Надання послуги раннього втручання в умовах військових дій в Україні. *Війні записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Психологія*. 2022. Т.33(72). С.41-47.
- Кудінова М.С. Порівняльний аналіз понять «стресостійкість» та «емоційна стійкість». *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. № 1. С. 22–28.
- Кукуруза Г.В. Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку: монографія. Харків, 2013. 244с.
- Цибуляк Н.Ю., Бондарчук А.Є. Структура професійної стресостійкості спеціального педагога. *Теорія і практика сучасної психології*, 2019. № 6, Т. 2. С. 154-158.
- Deci E., & Ryan R. Handbook of self-determination research. Rochester, NY: University of Rochester Press. 2002.
- Eshel, Y., Kimhi, S., Marciano, H., Adini, B. (2023). Predictors of PTSD and psychological distress symptoms of Ukraine civilians during war. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 17(e429), 1-8.
- Korolchuk V., Soroка O., Kravchenko O. Development of Specialists' Stress Tolerance in the Process of Their Professional Activity. *Human Factors, Business Management and Society*, 2022. V. 56. P.196–204.
- Maslow A.H. Toward a Psychology of Being. Litton Education Publishing Inc., 1968
- McClelland D. C. Human motivation. Cambridge University Press. 1987.
- Palace M., Zamazii O., Terbeck S., Boksaczanin A. Mapping the factors behind ongoing war stress in Ukraine-based young civilian adults. *Applied Psychology Health and Wellbeing*. 2023. <http://dx.doi.org/10.1111/aphw.12493>
- Predko V., Schabus M., & Danyliuk I. Psychological characteristics of the relationship between mental health and hardness of Ukrainians during the war. *Frontiers in Psychology*, 2023. 14, 1282326.
- H. KUKURUZA (Hanna Kukuruza)
*Doctor of Psychological Sciences,
 Head of the Department of Developmental Psychology
 GA "Institute for Children and Adolescents Health Care
 at the National Academy of Medical Sciences of Ukraine",
 Kharkiv, Ukraine.
avkukuruza62@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1776-4088>*
- O. BLIZNYUK (Olena Bliznyuk)
*Junior Researcher at the Department of Developmental Psychology GA "Institute for Children and Adolescents Health Care at the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Kharkiv, Ukraine.
elena.bliznyuk.kb@gmail.com*
- S. TSYLYURYK (Serhiy Tsylyuryk)
*Researcher at the Department of Developmental Psychology GA "Institute for Children and Adolescents Health Care at the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Kharkiv, Ukraine.
<https://orcid.org/0000-0001-9557-3407>*

DYNAMICS OF EARLY INTERVENTION SPECIALISTS NEEDS IN THE CONTEXT OF THEIR EMOTIONAL STATE DURING THE WAR IN UKRAINE

The aim of the work was to determine the features of the dynamics of early intervention specialists needs in the context of their emotional state during the war in Ukraine. The following research methods and techniques were used: the questionnaire method to assess the motivational and needs sphere of early intervention specialists, assessment of satisfaction of personal needs, emotional-volitional and work spheres of life of RW specialists and the methodology of K. Izard's "Differential Emotion Scale" for analyzing the affective components of activity regulation, reflecting the peculiarities of the subject's motivational attitudes. The study was conducted in August - September 2023. 85 specialists from Kharkiv, Zakarpattia, Odessa, Lviv, Donetsk, Luhansk regions and Vinnytsia city, who work in early intervention, participated in the study.

Results. The hierarchy of needs of RW specialists after the start of large-scale Russian aggression was determined. In the first place - obtaining new knowledge about supporting families and children during the war, knowledge about trauma and working with it, then - communication with colleagues, financial and material needs, the need for emotional support to prevent emotional burnout, etc. The positive dynamics of satisfaction of needs in the professional sphere of RW specialists were determined (improved since the beginning of the war): the need for awareness about working with families in a war situation, the ability to integrate new ideas into daily practice, the ability to act creatively and produce new ideas. The greatest positive dynamics in relation to the personal sphere were recorded in relation to the level of energy and activity, the ability to regulate own emotions, satisfaction with ordinary affairs, and the ability to make decisions. The negative dynamics of needs in the personal sphere are associated with understanding the future, a sense of security, and the ability to concentrate.

Keywords: *motivational and need sphere, early intervention specialists, satisfaction of needs, emotional sphere of personality*

References

- Emotional and psychological state of Ukrainians: key results of sociological research. 2023. 22p. URL: <https://uifuture.org/publication/> [In Ukrainian].
- Kravchenko, M. (2023). Provision of early intervention services for families with children with developmental disorders in wartime. *Publichno-upravlinski ta tsyfrovi praktyky*, V. 1. P. 124-145. [In Ukrainian].
- Kryvonohova, O.V., Palamarchuk, D.O., Romanyuk, A.V., Orlenko, I.M. (2022). Provision of early intervention services in wartime in Ukraine. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I.Vernadskoho. Psykholohiia*. V.33(72). P.41-47. [In Ukrainian].
- Kudinova, M.S. (2016). Comparative analysis of the concepts of "stress resistance" and "emotional stability". *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*. 1. P. 22–28. [In Ukrainian].
- Kukuruz, G.V. (2013). Psychological model of early intervention: assistance to families raising early-age children with developmental disorders: monograph. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Tsybuliak, N.Yu., Bondarchuk, A.E. (2019). Structure of professional stress resistance of a special educator. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*. V. 6(2). P. 154-158. [In Ukrainian].
- Deci, E., & Ryan, R. (2002). Handbook of self-determination research. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Eshel, Y., Kimhi, S., Marciano, H., Adini, B. (2023). Predictors of PTSD and psychological distress symptoms of Ukraine civilians during war. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 17(e429), 1-8.
- Korolchuk, V., Soroka, O., Kravchenko, O. (2022). Development of Specialists' Stress Tolerance in the Process of Their Professional Activity. *Human Factors, Business Management and Society*, V. 56. P.196–204.
- Maslow, A.H. (1968). Toward a Psychology of Being. Litton Education Publishing Inc.
- McClelland, D. C. (1987). Human motivation. Cambridge University Press.
- Palace, M., Zamazii, O., Terbeck, S., Bokszczanin, A. (2023). Mapping the factors behind ongoing war stress in Ukraine-based young civilian adults. *Applied Psychology Health and Wellbeing*. <http://dx.doi.org/10.1111/aphw.12493>
- Predko, V., Schabus, M., & Danyliuk, I. (2023). Psychological characteristics of the relationship between mental health and hardiness of Ukrainians during the war. *Frontiers in Psychology*, 14, 1282326.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2024 (The article was received by the editors 01.09.2024)

Стаття рекомендована до друку 19.11.2024 (The article is recommended for printing 19.11.2024)

МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ

DOI 10.26565/2225-7756-2024-77-03

УДК 316.772.3:004.738.5]=161.2:178.9:159.398.3

П.О. СЕВОСТ'ЯНОВ (Севост'янов Павло Олександрович)
кандидат психологічних наук, доцент ЗВО кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна
E-mail: p.sevostyanov@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3461-9920>

С.Г. ЯНОВСЬКА (Яновська Світлана Германівна)
кандидат психологічних наук, доцент ЗВО кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна
E-mail: sgyanovskaya@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5439-5269>

Р.Л. ТУРЕНКО (Туренко Римма Леонардівна)
старший викладач ЗВО кафедри англійської мови
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна
E-mail: tyrenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6948-4339>

Д.Є. ПИВОВАР (Пивовар Дар'я Євгенівна)
студентка факультету психології
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, м. Харків, Україна
E-mail: daria.pyvovar@student.karazin.ua
<https://orcid.org/0009-0003-1378-5281>

ПСИХОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ТА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ВЕРСІЇ ШКАЛИ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (M. G. SHAHNAWAZ, U. REHMAN SOCIAL NETWORKING ADDICTION SCALE)

У статті наведено результати адаптації Шкали залежності від соціальних мереж (M. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking Addiction Scale) для застосування на українських вибірках досліджуваних. Визначено, що сайти соціальних мереж є віртуальними спільнотами, учасники яких утворюючи індивідуальні загальнодоступні профілі спілкуються з друзями, знайомляться з людьми та демонструють історії свого життя. Показано, що занурення до такого інтернет середовища може призводити до залежності від соціальних мереж, що й потребує вивчення. Україномовна версія опитувальника включила 11 пунктів, які дозволяють вимірювати залежність від соціальних мереж за такими факторами, як «Значущість соціальних мереж», «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами» та «Конфлікт через соціальні мережі». Вибірку склали 382 особи (210 осіб жіночої статі та 172 чоловічої) у віці від 18 до 64 років. Процедура валідазації передбачала перевірку факторної структури оригінального опитувальника за допомогою конфірмаційного факторного аналізу (з естиматором DWLS); визначення внутрішньої узгодженості факторів методики із залученням коефіцієнта α Кронбаха; перевірку конструктивної валідності опитувальника (зв'язок з Тестом Інтернет-залежності К. Янг та Шкалою схильності до адиктивної поведінки); а також визначення його ретестової надійності з використанням кореляційного аналізу Спірмена. Проведено порівняння показників залежності від соціальних мереж, з урахуванням статі; а також проаналізовано їхній зв'язок з віком досліджуваних. За результатами проведення адаптації доведено придатність опитувальника для використання на українських вибірках досліджуваних.

Ключові слова: соціальні мережі; залежність від соціальних мереж; кіберкомунікативна залежність; діагностика; адаптація методики; валідація; ретестова надійність.

Постановка проблеми. Соціальні мережі (СМ), які замінюють звичні способи комунікації, стали невід'ємною частиною життя сучасної людини (Bezeran et al., 2020; Graciyal and Viswam, 2021; Munzel et al., 2018; Voorveld, 2019; Sigurdsson et al., 2021). Сайти соціальних мереж — це

віртуальні спільноти, учасники яких можуть створювати індивідуальні загальнодоступні профілі, спілкуватися з друзями, знайомитися з людьми, розповідати свої історії. Програми та сайти соціальних мереж, такі як: Facebook, Twitter, WhatsApp, Instagram дозволили людям, особливо

Як цитувати: Севост'янов П.О., Яновська С.Г., Туренко Р.Л., Пивовар Д.Є. (2024). Психометричні показники та адаптація україномовної версії шкали залежності від соціальних мереж (M. G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking Addiction Scale). Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія», (77), 21-27. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-03>

In cites: Sevostianov, P., Yanovskaya, S., Turenko, R., Pyvovar, D. (2024). Psychometric indicators and adaptation of the Ukrainian version of the social networking addiction scale (M.G. Shahnawaz, U. Rehman Social Networking Addiction Scale). Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology, 77, 21-27. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-03>

© Севост'янов П.О., Яновська С.Г., Туренко Р.Л., Пивовар Д.Є., 2024; CC BY 4.0 license

молодшому поколінню, взаємодіяти з усім світом одним клацанням на кнопку, що стало можливим завдяки доступності Інтернету. Бути «онлайн» стало новою нормою життя, багато молодих людей повідомляють, що вони майже не вимикають свої смартфони, під час сну кладуть їх поруч, а також примусово перевіряють свої смартфони протягом дня (Carbonell та ін., 2012). Тому дослідження досвіду, що формується у користувачів соціальних мереж, є надзвичайно важливим для розуміння наслідків, яких вони зазнають в ході перебування у кіберкомунікативному середовищі (Brailovskaia та ін., 2020; Ponnusamy та ін., 2020).

На сьогодні відомі результати досліджень, в яких встановлено як позитивні ефекти використання ресурсів соціальних мереж (СМ), зокрема, - ефективне спілкування, самореклама, розваги та почуття причетності (Appel та ін., 2020; Brailovskaia та ін., 2018; Brailovskaia та Teichert, 2020), так і негативні, які вказують, що використання соціальних мереж веде до формування залежності (Hilliard, 2022; Maya, 2022).

На думку Д. Брайловської та співавторів (2020), залежність від соціальних мереж є поведінковою залежністю, яка характеризується неконтрольованим і ненаситним бажанням постійно перебувати у віртуальному середовищі, нехтуючи іншими сферами особистого життя. Особи, залежні від СМ, відчують негативні психологічні стани, якщо вони не користуються мережею, - і це проявляється в таких симптомах, як різка зміна настрою, страждання, неспокій та нервозність тощо (Brailovskaia and Teichert, 2020; Kumar and Prabha, 2019; Sabir et al., 2020). Даний вид поведінкової залежності, на думку Куса та Грифітса (2017), передбачає наявність шести основних критеріїв: значущість СМ, зміна настрою, толерантність, самопочуття за відсутності доступу до СМ, рецидив і конфлікт. Тобто, автори вважають, що будь-яку поведінку, яка відповідає вищезазначеним критеріям, можна визначити як залежну. Дані критерії Грифітс (2005) описує так:

1. Значущість вказує на те, що соціальні мережі домінують в житті людини, в її думках, почуттях, поведінці.

2. Зміна настрою пов'язана з пертурбацією емоційних станів залежної особистості при вході до СМ, покращуючи їх відносно того, якими вони були до початку використання.

3. Толерантність проявляється в тому, що людині необхідне постійне збільшення кількості використання СМ для отримання позитивних емоцій.

4. Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами являють собою критерій, пов'язаний з погіршенням емоційного стану людини, за умови, що їй не вдається використовувати СМ (через

поганий інтернет, обмеження, що накладаються соціальним оточенням, розряджений акумулятор тощо).

5. Конфлікт відображає спричинення суперечок у стосунках в реальному житті через соціальні мережі: в навчанні, роботі, стосунках і т.д.

6. Рецидив свідчить про повернення до СМ після спроб контролювати залученість до них.

У зарубіжній психології для вимірювання залежності від СМ існують різні інструменти: Шкала патологічного використання Інтернету (Morahan-Martin & Schumacher, 2000); Шкала проблем, пов'язаних з Інтернетом (Armstrong et al., 2000); Шкала схильності до залежності від СМ (Wu та ін., 2013); Шкала залежності від соціальних мереж (Shahnawaz та ін., 2020); Бергенська шкала залежності від соціальних мереж (BSMAS) (Andreassen та ін., 2016) тощо. Проте, у вітчизняній науці розробка і адаптація психодіагностичного інструменту спрямована здебільшого на дослідження загального потягу особистості до Інтернету (Ващинець, 2019), через що увагою науковців дещо оминається ретельне вивчення залежності від соціальних мереж. То ж, враховуючи це, нами було вжито спробу здійснення україномовної адаптації Шкали залежності від соціальних мереж М. Шанваза та У. Ремана (M. G. Shahnawaz, U. Rehman, 2020), яка на поточний момент є однією з найбільш сучасних та актуальних.

Вибірка. У дослідженні взяли участь 382 особи (210 осіб жіночої статі та 172 чоловічої) у віці від 18 до 64 ($27,7 \pm 8,8$) років. Опитування здійснювалося за допомогою Google Forms із отриманням інформованої згоди досліджуваних на участь та обробку отриманих результатів.

Методики. Для перевірки конструктивної валідності Шкали залежності від соціальних мереж були використані Тест Інтернет-залежності К. Янг (Вишинець, 2019) та Шкала схильності до адиктивної поведінки (Мудрик, 2022).

Методи статистичної обробки. З метою перевірки факторної структури опитувальника було застосовано конфірматорний факторний аналіз (з естиматором DWLS). В ході визначення внутрішньої узгодженості факторів опитувальника використовувався коефіцієнт α Кронбаха. Для перевірки конструктивної валідності опитувальника, а також його ретестової надійності застосовувався кореляційний аналіз Спірмена. Обробка даних здійснювалася за допомогою JASP версії 0.19.2.

Результати емпіричного дослідження. В ході перевірки факторної структури Шкали залежності від соціальних мереж, запропонованої авторами, психометричні характеристики виявилися незадовільними (таблиця 1, рис. 1).

Таблиця 1. Індекси придатності оригінальної факторної моделі / Suitability indices of the original factor model

Показник	Значення
χ^2/df	776,12/183
p	<0,001
CFI	0,979
TLI	0,976
RMSEA	0,086
RMSEA 90% CI	0,079-0,092
SRMR	0,08

Як видно з табл. 1, прийнятними показниками, які вказують на задовільну придатність моделі, є лише порівняльний індекс відповідності CFI=0,979 та Індекс

Такера-Льюїса TLI=0,976. Решта показників не дозволяють стверджувати таку придатність.

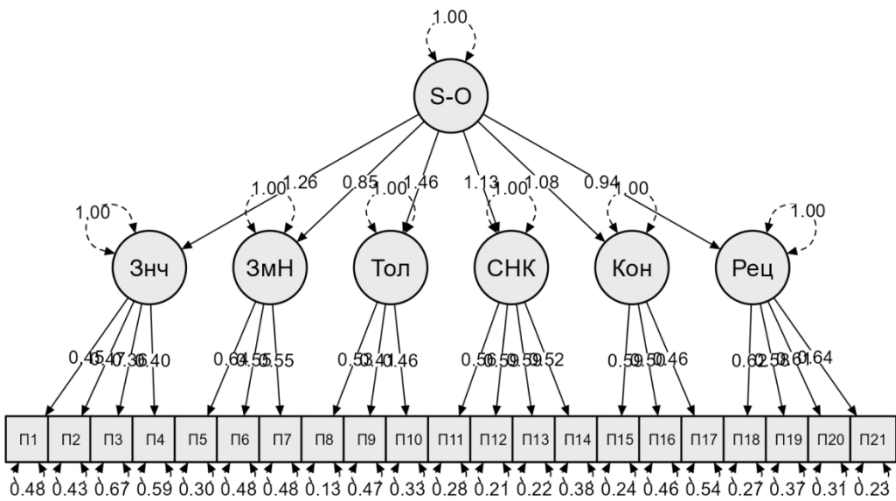

Рисунок 1. Факторна структура вихідної моделі / Factor structure of the original model

В ході аналізу факторних навантажень було встановлено, що найбільшою мірою негативно на якість моделі впливають пункти, що входять до факторів «Зміна настрою через соціальні мережі», «Толерантність до соціальних мереж» та «Рецидив залежності від соціальних мереж». Отже, після цього відбулася перевірка модифікованої моделі, з якої були виключені перелічені фактори, - тобто, трьохфакторна модель, що включає «Значущість соціальних мереж», «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами» та «Конфлікт через соціальні мережі». В ході перевірки модифікованої факторної структури опитувальника, психометричні характеристики вказали на високу придатність моделі (таблиця 2, рис. 2).

Таблиця 2. Індеси придатності модифікованої факторної моделі / Suitability indices modified factor model

Показник	Значення
χ^2/ df	130,07/41
p	<0,001
CFI	0,996
TLI	0,994
RMSEA	0,049
RMSEA 90% CI	0,033-0,066
SRMR	0,056

Як можна бачити, виключення трьох зазначених вище факторів дозволило суттєво збільшити якість моделі. В даному випадку порівняльний індекс

відповідності CFI дорівнює 0,996; Індекс Такера-Льюїса TLI=0,994; середня квадратична помилка наближення RMSEA=0.049 (90% довірчий інтервал = 0,033-0,066).

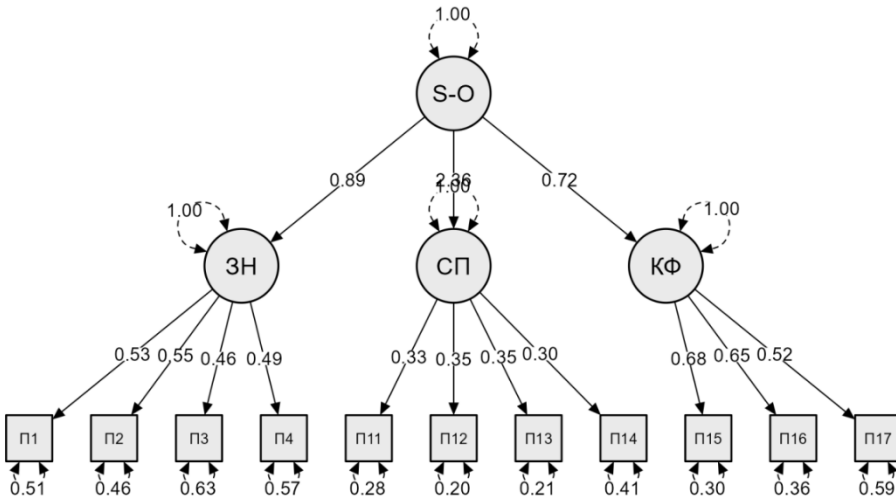

Рисунок 2. Факторна структура модифікованої моделі / Factor structure of the modified model

Таким чином, в адаптованій україномовній версії Шкали залежності від соціальних мереж використовуватиметься трьохфакторна модель, яка включатиме такі фактори, як «Значущість соціальних мереж», «Самопочуття за неможливості користування

соціальними мережами» та «Конфлікт через соціальні мережі».

Надалі була проведена перевірка внутрішньої узгодженості факторів опитувальника за допомогою коефіцієнта α Кронбаха (таблиця 3).

Таблиця 3. Результати перевірки внутрішньої узгодженості факторів опитувальника / Results of checking the internal consistency of the questionnaire factors

Фактор	α Кронбаха	90% CI
Значущість	0,729	0,682-0,771
Самопочуття	0,884	0,864-0,901
Конфлікт	0,864	0,839-0,885

Отримані показники вказують на те, що за фактором «Значущість соціальних мереж» було виявлено достатню узгодженість; за факторами «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами» та «Конфлікт через соціальні мережі» - хорошу.

В ході подальшої перевірки конструктивної валідності опитувальника було отримано наступні показники (таблиця 4).

Таблиця 4. Результати аналізу зв'язку показників Шкали залежності від соціальних мереж з показниками Тесту Інтернет-залежності та Шкали схильності до адиктивної поведінки / Results of the analysis of the relationship between the indicators of the Social Network Addiction Scale and the indicators of the Internet Addiction Test and the Scale of Propensity to Addictive Behavior

Змінна		Інтернет-залежність	Схильність до адиктивної поведінки
Значущість	r	0,443**	0,164**
	p	< 0,001	0,001
Самопочуття	r	0,573**	0,180**
	p	< 0,001	< 0,001
Конфлікт	r	0,568**	0,115*
	p	< 0,001	0,025
Загальний показник	r	0,703**	0,147**
	p	< 0,001	0,004

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Отримані результати свідчать про доволі сильний зв'язок складових залежності від соціальних мереж, а також її інтегрального показника з Інтернет-залежністю. Щодо зв'язку аналізованого конструкту зі схильністю до адиктивної поведінки, - він виявився помітно слабшим, проте, таким, що характеризується значущістю. Подібний результат був доволі очікуваним, проте, більш детально даний момент буде розкрито далі, в ході обговорення результатів.

Ретестова надійність. Повторне вимірювання було здійснене через 58 днів із залученням 49 досліджуваних, що брали участь у першому опитуванні. За фактором «Значущість» коефіцієнт кореляції за Спірменом склав 0,86; за фактором «Самопочуття» 0,79; за фактором «Конфлікт» 0,81; за загальним показником 0,84. Отже, отримані дані підтверджують ретестову надійність опитувальника.

Обговорення результатів. Беручи до уваги отримані результати, очевидно, що використання оригінальної факторної структури опитувальника, запропонованої його авторами, є недоцільним в умовах дослідження українських вибірок. Як було встановлено, такі фактори, як «Зміна настрою через соціальні мережі», «Толерантність до соціальних мереж» та «Рецидив залежності від соціальних мереж», негативно позначаються на репрезентації аналізованого теоретичного конструкту. Ми припускаємо, що це може бути пов'язано з тим, що для нашого соціокультурного

середовища поки не є характерним загальнопоширене визнання проблеми залежності від соціальних мереж, - отже й відсутні будь-які масштабні спроби регулювання долучення членів нашого суспільства до СМ. Відповідно, таке занурення у кіберкомунікативне середовище, лишаючись під контролем самих користувачів, передбачає втрату актуальності зміни настрою (адже залежний користувач, який здебільшого може проводити в мережах стільки часу, скільки йому потрібно, може просто не відчувати ці зміни через їхню недостатню частоту). В такому ж ключі можна пояснити і відкидання факторів «Толерантність до соціальних мереж» та «Рецидив залежності від соціальних мереж».

Таким чином, в україномовну версію Шкали залежності від соціальних мереж увійшло три фактори: «Значущість соціальних мереж», «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами» та «Конфлікт через соціальні мережі». З одного боку, це унеможливило проведення крос-культурних досліджень із застосуванням опитувальника; проте, з іншого боку, це робить Шкалу залежності від соціальних мереж більш валідною, а процедуру її застосування – економічнішою з точки зору часу, що витрачається на збір відповідей (в україномовній версії передбачається одинадцять пунктів проти двадцяти одного – в оригінальній).

Показники внутрішньої узгодженості факторів опитувальника виявилися достатніми, хоча при цьому їх

не можна назвати відмінними. В даному випадку ми відштовхуємося від того, що зазвичай методики, пов'язані з визначенням відношення особистості до інформаційних технологій, мають властивість доволі швидко застарівати, вимагаючи реадaptaції, - оскільки зазначені технології дуже швидко розвиваються і видозмінюються. Отже, на тлі цього отримані показники внутрішньої узгодженості допустимо вважати абсолютно прийнятними: з одного боку результати можуть вказувати на широкий діапазон соціальних мереж, до яких долучені досліджувані (мається на увазі, що ставлення до різних СМ може доволі сильно різнитися; наприклад, до старих та нових СМ тощо); з іншого – зусилля, спрямовані на отримання найвищих показників узгодженості, можуть виявитися не виправданими через відносно нетривалий час придатності опитувальника для застосування (до моменту, коли він вимагатиме реадaptaції).

В ході конструктивної валідації опитувальника досліджувані конструктивні повів себе у високій ступені передбачувано. Як було встановлено, показники залежності від СМ виявили доволі сильний зв'язок з Інтернет-залежністю, хоча, при цьому результати не дозволяють ототожнювати два вказані феномени. Виявлений сильний зв'язок цілком можливо пояснювати схожою природою формування і розвитку Інтернет-залежності та залежності від СМ; а невстановлення їхньої тотожності – відмінністю їхнього змісту: Інтернет-залежність передбачає різностороннє занурення особистості у віртуальне середовище, що не обов'язково передбачає міжособову інтеракцію; в той час як залежність від СМ здебільшого ґрунтується на комунікативній складовій.

Також було встановлено, що зв'язок залежності від СМ зі схильністю до адиктивної поведінки виявився помітно слабшим, проте, таким, що характеризується значущістю. На наш погляд, даний результат слід вважати очікуваним, адже адиктивна поведінка як така є набагато більш широким поняттям, ніж залежність від соціальних мереж, і що, до того ж, включає у себе не тільки поведінкову, а й хімічну залежність. Відповідно, зв'язок, виявлений нами, може трактуватися як показник спільності джерела формування двох конструктивів, проте, у жодному випадку не як свідчення повного взаємонакладання їхнього змісту.

Нарешті, показники повторного вимірювання вказали на високу ретестову надійність опитувальника, що дозволяє розглядати Шкалу залежності від соціальних мереж як перспективний психодіагностичний інструмент в межах періоду відсутності кардинальних змін у технологіях, пов'язаних із використанням СМ.

Висновки. Подані результати засвідчують можливість використання адаптованого варіанту Шкали залежності від соціальних мереж М. Шанваза та У. Ремана для дослідження українських вибірок з застереженням того, що опитувальник, на відміну від оригінальної версії, є спрямованим на вивчення трьох факторів: «Значущість соціальних мереж», «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами» та «Конфлікт через соціальні мережі», що репрезентуються 11 пунктами.

Україномовна версія Шкали залежності від соціальних мереж продемонструвала прийнятні психометричні властивості, - зокрема, показники внутрішньої узгодженості її факторів та показники конструктивної валідності на тлі таких явищ, як Інтернет-залежність та схильність до адиктивної поведінки.

Отже, опитувальник відкриває нові можливості вивчення залежності від соціальних мереж у вітчизняних дослідженнях, і може бути рекомендований до застосування.

Список використаних джерел

- Ващинець Г. П. Інтернет-залежність та її вплив на розвиток особистості. Методичні рекомендації. Ужгород, 2019. 39 с.
- Мудрик А. Б. Психологія залежної поведінки : навчальний посібник. Луцьк : ППІ Іванко В.П., 2022. 236 с.
- Andreassen C., Billieux J., Griffiths M., Kuss D., Demetrovics Z., Mazzoni E., Pallesen S. The relationship between addictive use of social media and video games and symptoms of psychiatric disorders: A large-scale cross-sectional study. *Psychology of Addictive Behaviors*. 2016. 30(2). P. 252-262. <https://doi.org/10.1037/adb0000160>
- Appel M., Marker C., Gnambs T. Are social media ruining our lives? A review of meta-analytic evidence. *Rev. Gen. Psychol.* 2020. 24(1). P.60-74.
- Armstrong L., Phillips J., Saling L. Potential determinants of heavier internet usage. *International Journal of Human-Computer Studies*. 2000. 53(4). P. 537-550. <https://doi.org/10.1006/ijhc.2000.0400>
- Bezeran O., Krishen A.S., Agarwal S., Kachroo P. Exploring loneliness and social networking: recipes for hedonic well-being on Facebook. *J. Bus. Res.* 2020. 115. P.238-265.
- Brailovskaia J., Rohmann E., Bierhoff H.-W., Margraf J. The brave blue world: Facebook flow and Facebook addiction disorder (FAD). *PLoS ONE*. 2018. 13(7). E0201484.
- Brailovskaia J., Schillack H., Margraf J. Tell me why are you using social media (SM)! Relationship between reasons for use of SM, SM flow, daily stress, depression, anxiety, and addictive SM use: an exploratory investigation of young adults in Germany. *Comput. Hum. Behav.* 2020. 113. 106511
- Brailovskaia J., Teichert T. "I like it" and "I need it": Relationship between implicit associations, flow, and addictive social media use. *Comput. Hum. Behav.* 2020. 113. 106509.
- Carbonell X., Chamarro A., Griffiths M., & Talam A. Uso problemático de Internet y móvil en adolescentes y jóvenes españoles. *Anales de Psicología*, 2012. 28(3), 3. <https://doi.org/10.6018/analesps.28.3.156061>
- Graciya G., Viswam D. Social media and emotional well-being: pursuit of happiness or pleasure. *Asia Pac. Media Educ.* 2021. 31(1). P.99-115.
- Griffiths M. A. Components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*. 2005. 10(4), 191-197. <https://doi.org/10.1080/14659890500114359>
- Hilliard J. Social media addiction. Addiction Center, 2022. URL: <https://www.addictioncenter.com/drugs/social-media-addiction/>. Дата звернення: 12.12.2024.
- Kumar V.D., Prabha M.S. Getting glued to TikTok: undermining the psychology behind widespread inclination toward dumashed videos. *Arch. Mental Health*. 2019. 20(2). P.76-77.
- Kuss D. J., Griffiths M. D., Pontes H. M. Chaos and confusion in DSM-5 diagnosis of Internet Gaming Disorder: Issues, concerns and recommendations for clarity in the field. *Journal of Behavioral Addiction*. 2017. 6(2). P. 103-109. <https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.062>
- Maya Social media addiction statistics. True List Blog. 2022. URL: <https://truelist.co/blog/social-media-addiction-statistics/> Дата звернення: 09.12.2024.

- Morahan-Martin J., Schumacher P. Incidence and correlates of pathological Internet use among college students. *Computers in Human Behavior*. 2000. 16(1). P. 13–29. [https://doi.org/10.1016/S0747-5632\(99\)00049-7](https://doi.org/10.1016/S0747-5632(99)00049-7)
- Munzel A., Meyer-Waarden L., Galan J.P. The social side of sustainability: well-being as a driver and an outcome of social relationships and interactions on social networking sites. *Technol. Forecast. Soc. Chang.* 2018. 130. P.14-27.
- Ponussamy S., Iranmanesh M., Foroughi B., Hyun S. Drivers and outcomes of Instagram addiction: psychological well-being as moderator. *Comput. Hum. Behav.* 2020. 107. 106294
- Sabir I., Nasim I., Majid M., Mahmud M., Sabir N. Tiktok addictions and its disorders among youth of Pakistan. *Int. J. Multidiscipl. App. Stud.* 2020. 7(6). P.140-146.
- Shahnawaz M. G., Rehman U. Social Networking Addiction Scale. *Cogent Psychology*. 2020. №7. 1832032. <https://doi.org/10.1080/23311908.2020.1832032>.
- Sigurdsson V., Larsen N.M., Gudmundsdottir H.K., Alemu M.H., Menon R.G.V., Fagerström A., Social media: where customers air their troubles – how to respond to them? *J. Inf. Knowl.* 2021. 6. P. 257-267.
- Voorveld H. Brand communication in social media: a research agenda. *J. Advert.* 2019. 48. P.14-26.
- Wu A., Cheung V., Ku L., & Hung E. Psychological risk factors of addiction to social networking sites among Chinese smartphone users. *Journal of Behavioral Addictions*. 2013. 2(3), 160–166. <https://doi.org/10.1556/jba.2.2013.0s>

P. SEVOSTIANOV (Pavlo Sevostianov)
Candidate of Psychological Sciences
Associate Professor of the Applied Psychology Department
V. N. Karaz'in Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine
E-mail: p.sevostyanov@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3461-9920>

S. YANOVSKAYA (Svitlana Yanovskaya)
Candidate of Psychological Sciences
Associate Professor of the Applied Psychology Department
V. N. Karaz'in Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine
E-mail: sgyanovskaya@karazin.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5439-5269>

R. TURENKO (Rimma Turenko)
Senior Lecturer the Department of English Language
V. N. Karaz'in Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine
E-mail: tyrenco@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6948-4339>

D. PYVOVAR (Daria Pyvovar)
student of the Faculty of Psychology
V. N. Karaz'in Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine
E-mail: daria.pyvovar@student.karazin.ua
<https://orcid.org/0009-0003-1378-5281>

PSYCHOMETRIC INDICATORS AND ADAPTATION OF THE UKRAINIAN VERSION OF THE SOCIAL NETWORKING ADDICTION SCALE (M.G. SHAHNAWAZ, U. REHMAN SOCIAL NETWORKING ADDICTION SCALE)

The article presents the results of adapting the Social Networking Addiction Scale (M.G. Shahnawaz, U. Rehman) for use in Ukrainian samples of subjects. It is defined that social networking sites are virtual communities, where participants create individual public profiles to communicate with friends, meet people, and show their life stories. It is shown that immersion in the online environment can lead to addiction to social networks, which requires studying. The Ukrainian version of the questionnaire included 11 items that allow measuring social network addiction by such factors as “Salience”, “Withdrawal” and “Conflict”. The sample consisted of 382 individuals (210 women and 172 men) aged 18 to 64 years. The survey was conducted using Google Forms with informed consent from the subjects to participate and process the results. The validation included checking the factor structure of the original questionnaire using confirmatory factor analysis (with the DWLS estimator); determining the internal consistency of the methodology factors using Cronbach's α coefficient; checking the construct validity of the questionnaire (connection with the Internet Addiction Test by K. Young and the Addictive Behavior Propensity Scale); and determining its retest reliability using Spearman's correlation analysis. The indicators of social media addiction were compared, taking into account gender; their relationship with the age of the subjects was also analyzed. The results of the adaptation proved the suitability of the questionnaire for use on Ukrainian samples of subjects.

Keywords: social networks; social media addiction; cybercommunicative addiction; diagnosis; adaptation of the methodology; validation; retest reliability

References

- Vashchynets, H.P. (2019). Internet addiction and its impact on personality development. Uzhhorod. [In Ukrainian].
- Mudryk, A. B. (2022). Psychology of addictive behavior: a textbook. Lutsk : PP Ivaniuk V.P. [In Ukrainian].
- Andreassen, C., Billieux, J., Griffiths, M., Kuss, D., Demetrovics, Z., Mazzoni, E., & Pallesen, S. (2016). The relationship between addictive use of social media and video games and symptoms of psychiatric disorders: A large-scale cross-sectional study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 30(2), 252–262. <https://doi.org/10.1037/adb0000160>
- Appel, M., Marker, C., Gnams, T. (2020). Are social media ruining our lives? A review of meta-analytic evidence. *Rev. Gen. Psychol.*, 24(1). P.60-74.
- Armstrong, L., Phillips, J., & Saling, L. (2000). Potential determinants of heavier internet usage. *International Journal of Human-Computer Studies*, 53(4), 537–550. <https://doi.org/10.1006/ijhc.2000.0400>
- Bezeran, O., Krishen, A.S., Agarwal, S., Kachroo, P. (2020). Exploring loneliness and social networking: recipes for hedonic well-being on Facebook. *J. Bus. Res.*, 115. P.238-265.

- Brailovskaia, J., Rohmann, E., Bierhoff, H.-W., Margraf, J. (2018). The brave blue world: Facebook flow and Facebook addiction disorder (FAD). *PLoS ONE*, 13(7).
- Brailovskaia, J., Schillack, H., Margraf, J. (2020). Tell me why you are using social media (SM)! Relationship between reasons for use of SM, SM flow, daily stress, depression, anxiety, and addictive SM use: an exploratory investigation of young adults in Germany. *Comput. Hum. Behav.*, 113. 106511
- Brailovskaia, J., Teichert, T. (2020). "I like it" and "I need it": Relationship between implicit associations, flow, and addictive social media use. *Comput. Hum. Behav.*, 113.
- Carbonell, X., Chamarro, A., Griffiths, M., & Talam, A. (2012). Uso problemático de Internet y móvil en adolescentes y jóvenes españoles. *Anales de Psicología*, 28(3), 3. <https://doi.org/10.6018/analesps.28.3.156061>
- Graciya, G., Viswam, D. (2021). Social media and emotional well-being: pursuit of happiness or pleasure. *Asia Pac. Media Educ.*, 31(1). P.99-115.
- Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191-197. <https://doi.org/10.1080/14659890500114359>
- Hilliard, J. Social media addiction. Addiction Center, 2022. <https://www.addictioncenter.com/drugs/social-media-addiction/>
- Kumar, V.D., Prabha, M.S. (2019). Getting glued to TikTok: undermining the psychology behind widespread inclination toward dub-mashed videos. *Arch. Mental Health*, 20(2). P.76-77.
- Kuss, D. J., Griffiths, M. D., & Pontes, H. M. (2017). Chaos and confusion in DSM-5 diagnosis of Internet Gaming Disorder: Issues, concerns and recommendations for clarity in the field. *Journal of Behavioral Addiction*, 6(2), 103-109. <https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.062>
- Maya Social media addiction statistics. True List Blog. 2022. <https://truelist.co/blog/social-media-addiction-statistics/>
- Morahan-Martin, J., & Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use among college students. *Computers in Human Behavior*, 16(1), 13-29. [https://doi.org/10.1016/S0747-5632\(99\)00049-7](https://doi.org/10.1016/S0747-5632(99)00049-7)
- Munzel, A., Meyer-Waarden, L., Galan, J.-P. (2018). The social side of sustainability: well-being as a driver and an outcome of social relationships and interactions on social networking sites. *Technol. Forecast. Soc. Chang.*, 130. P.14-27.
- Ponnam, S., Iranmanesh, M., Foroughi, B., Hyun, S. (2020). Drivers and outcomes of Instagram addiction: psychological well-being as moderator. *Comput. Hum. Behav.*, 107. 106294
- Sabir, I., Nasim, I., Majid, M., Mahmud, M., Sabir, N. (2020). Tiktok addictions and its disorders among youth of Pakistan. *Int. J. Multidiscipl. App. Stud.*, 7(6). P.140-146.
- Shahnawaz M.G., Rehman U. (2020). Social Networking Addiction Scale. *Cogent Psychology*. 7. 1832032. <https://doi.org/10.1080/23311908.2020.1832032>
- Sigurdsson, V., Larsen, N.M., Gudmundsdottir, H.K., Alemu, M.H., Menon, R.G.V., Fagerström, A. (2021). Social media: where customers air their troubles—how to respond to them? *J. Inf. Knowl.*, 6. P. 257-267
- Voorveld, H. (2019). Brand communication in social media: a research agenda. *J. Advert.*, 48. P.14-26
- Wu, A., Cheung, V., Ku, L., & Hung, E. (2013). Psychological risk factors of addiction to social networking sites among Chinese smartphone users. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(3), 160-166. <https://doi.org/10.1556/jba.2.2013.0s>

Додаток

ШКАЛА ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (M. G. SHAHNAWAZ, U. REHMAN SOCIAL NETWORKING ADDICTION SCALE)

Інструкція. Будь ласка, оцініть те, наскільки Ви згодні з кожним із тверджень, користуючись шкалою від 1 до 7, де 1 – «абсолютно не згоден (-на)»; 7 – «повністю згоден (-на)».

1. В процесі роботи або навчання я думаю про соціальні мережі.
2. Я заходжую у соціальні мережі відразу після того, як прокидаюся вранці.
3. Я перевіряю соціальні мережі на наявність сповіщень в процесі навчання або роботи.
4. Я перевіряю свої облікові записи у соціальних мережах, перш ніж починати будь-яку справу чи діяльність.
5. Мені стає сумно, коли я не маю можливості увійти до соціальних мереж.
6. Я стаю дратіваним щоразу, коли не маю змоги увійти у соціальні мережі.
7. Я відчуваю розчарування, коли не маю можливості користуватися соціальними мережами.
8. Я втрачаю спокій, коли не маю часу на соціальні мережі.
9. Я намагаюся приховати від інших те, скільки часу я проводжу у соціальних мережах.
10. Мені потрібно брехати іншим у відповідь на їхні питання про моє користування соціальними мережами.
11. Я нехтую своїм сном, тому що хочу перебувати у соціальних мережах.

Фактор «Значущість соціальних мереж»: сума балів за пунктами 1-4;

Фактор «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами»: сума балів за пунктами 5-8;

Фактор «Конфлікт через соціальні мережі»: сума балів за пунктами 9-11;

Загальний показник залежності від СМ: сума балів за пунктами 1-11.

	Норми*			
	Значущість	Самопочуття	Конфлікт	Залежність
Чоловіки, N=172	15,72±5,1	10,01±5,3	6,14±3,8	31,88±10,5
Жінки, N= 210	17,98±5,5	11,87±6,3	6,50±3,8	36,35±12,2

*В ході порівняльного аналізу (за критерієм Манна-Уїтні) була встановлена розбіжність між чоловіками та жінками за показниками: «Значущість соціальних мереж» (U=8386; p=0,001); «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами» (U=9352; p=0,032); «Загальний показник залежності від СМ» (U=8866,5; p=0,007). За показником «Конфлікт через соціальні мережі» розбіжності не виявлено (U=10382,5; p=0,349).

Додатково був виявлений негативний значущий зв'язок фактору «Конфлікт через соціальні мережі» з віком (r=-0,158; p=0,002). Репліка змінних зв'язку з віком не виявили («Значущість соціальних мереж»: r=0,030; p=0,557; «Самопочуття за неможливості користування соціальними мережами»: r=-0,061; p=0,232; «Загальний показник залежності від СМ»: r=-0,051; p=0,317).

Стаття надійшла до редакції 20.09.2024 (The article was received by the editors 20.09.2024)

Стаття рекомендована до друку 24.11.2024 (The article is recommended for printing 24.11.2024)

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

DOI 10.26565/2225-7756-2024-77-04
УДК 159.92

С.П. БЕЗКОРОВАЙНИЙ (Безкоровайний Сергій Петрович)

аспірант кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди

вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна.

провідний психолог ТОВ "НВПХП"

e-mail: serechka3501@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0246-2861>

І.В. ГОРДІЄНКО-МИТРОФАНОВА (Гордієнко-Митрофанова Ія Володимирівна)

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди,

вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна.

сертифікований психолог-психотерапевт в методи позитивної психотерапії,

e-mail: ikavgm@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5332-0663>

С.А. САУТА (Саута Сергій Леонідович)

аспірант кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди,

вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна.

директор зі сталого розвитку Групи Компаній "Netpeak Group",

сертифікований психолог-консультант за методом Провокативної Психології.

e-mail: sergeisauta@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1213-2655>

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПУСТОТЛИВОСТІ ЯК КОМПОНЕНТА ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Ця стаття представляє розробку концептуальної моделі розвитку пустотливості як компонента грайливості/ігрової компетентності, що є важливим внеском у сучасну психологію. Пустотливість розглядається як ключовий елемент, що інтегрує в собі низку психологічних характеристик, таких як ігрова компетентність, емоційний інтелект, креативність, і гнучкість особистісних рис у соціальних взаємодіях, які сприяють успішній соціальній адаптації та ефективному управлінню міжособистісними конфліктами. Важливою характеристикою пустотливості є здатність діяти "на межі фолу" – балансувати між прямою (агресією) та чемністю (страхом), що дозволяє ефективно маневрувати в соціальних взаємодіях та вирішувати конфлікти у ситуаціях, де ризик порушення соціальних норм є високим. Модель складається з трьох основних складових: мотиваційно-цільової, яка визначає основні орієнтири розвитку пустотливості; процесуально-діяльній, що охоплює діяльність із розвитку ключових психологічних характеристик та інтегральних якостей, властивих пустотливості; та рефлексивно-результативної, яка спрямована на аналіз досягнень та результатів саморозвитку. Особливу увагу приділено опануванню специфічних психотехнік, що допомагають розвивати ключові психологічні характеристики та інтегральні якості, необхідні для успішного управління міжособистісними взаємодіями та конфліктами. Запропонована модель інтегрує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, підкреслюючи важливість пустотливості як інструменту соціальної адаптації, творчого самовираження та ефективного управління конфліктами у різних соціальних контекстах. Підбір відповідних психодіагностичних методик на основі цієї моделі відкриває нові можливості для емпіричного дослідження пустотливості та розроблення діагностичного інструментарія, що дозволить глибше зрозуміти й оцінити пустотливість у різних культурних контекстах. Подальші дослідження зосереджені на вивченні специфічних психотехнік і стратегій, які застосовуються особистостями з високим рівнем пустотливості для ефективного керування соціальними взаємодіями та конфліктами.

Ключові слова: ігрова компетентність, грайливість, пустотливість, ігрова позиція Пустун, концептуальна модель, емоційний інтелект, міжособистісна взаємодія, міжособистісний конфлікт, молодість, зрілість

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. Ця робота є логічним продовженням серії досліджень, присвячених ігровій компетентності (ludic competence) / грайливості (playfulness). Грайливість визначається як інтегральна особистісна властивість, яка дозволяє людині зберігати цілісність і єдність власної особистості, адаптуватися до змін, долати

труднощі, витримувати ситуації невизначеності та підтримувати психологічне благополуччя, тобто *сприймати будь-яку складну ситуацію як виклик, а не як загрозу* (Gordienko-Mytrofanova, Kobzieva, Sauta, 2019c). У вузькому сенсі грайливість розглядається нами як особистісна властивість ефективно керувати міжособистісними конфліктами.

Як цитувати: Безкоровайний, С.П., Гордієнко-Митрофанова, І.В., Саута, С.А. (2024). Концептуальна модель розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, (77), 28-39. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-04>

In cites: Bezkorovainyi, S., Gordienko-Mitrofanova, I., Sauta, S. (2024). Conceptual Model of Mischievousness Development as a Component of Game Competence. *Visnyk of V.N. Karazhin Kharkiv National University. Series Psychology*, 77, 28-39. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-04>

© Безкоровайний, С.П., Гордієнко-Митрофанова, І.В., Саута, С.А., 2024; CC BY 4.0 license

У розроблюваній нами концепції грайливості / ігрової компетентності одним із компонентів грайливості як інтегральної особистісної властивості є *пустотливість* – здатність Гравця керувати увагою Іншого, створюючи ситуації "випробування себе" у взаємодії з Іншим як суб'єктом пустощів. Це відбувається з метою досягнення пікових переживань, наприклад, під час опрацювання заборонених тем. Гравець виступає як суб'єкт, який вирішує конфлікт за допомогою грайливості, тоді як Інший є його опонентом, який може бути представлений як одним індивідом, так і кількома.

Ця стаття є першою в серії досліджень, спрямованих на розробку концептуальної моделі розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності, що має особливу актуальність у сучасному контексті розвитку гнучких навичок (soft skills). У світі, де зміни відбуваються стрімко, а невизначеність стає звичною, гнучкі навички набувають критичної важливості для успішної адаптації й ефективної комунікації. Пустотливість, як один з ключових компонентів грайливості, сприяє розвитку таких гнучких навичок, як креативність, емоційний інтелект, гнучкість мислення, здатність до ефективного управління конфліктами та взаємодії з іншими. Представлена концептуальна модель дозволяє глибше зрозуміти, як пустотливість допомагає управляти міжособистісними конфліктами та адаптуватися до соціальних викликів. Враховуючи важливість розвитку гнучких навичок у сучасних умовах, ця модель не тільки теоретично обґрунтовує роль пустотливості, але й створює наукову основу для підбору психодіагностичних методик, спрямованих на розвиток та оцінку ключових компетенцій, що дозволяють особистості не лише адаптуватися, але й досягати успіху в умовах сучасних викликів.

Пустотливість як компонент грайливості вітчизняна психологія розглядає переважно в контексті досліджень групи науковців, таких як І. В. Гордієнко-Митрофанова, С. А. Саута, С. П. Безкоровайний, Ю. А. Кобзева, І. О. Зуєв. Роботи вчених зосереджені на вивченні грайливості, де пустотливість визначається як один із ключових компонентів.

Дослідження пустотливості були мотивовані працями вчених, які досліджували грайливість як стійку особистісну рису. У створених ними опитувальниках пустотливість або дитячість (як прояв пустотливості) виступає однією зі шкал грайливості: Older Adult Playfulness Scale: оптимістичний (upbeat), пустотливий (impish), безпосередній (spontaneous), гумористичний (humorous) (Yarnal Qian, 2011); Adult Playfulness Scale: безпосередній (spontaneous), експресивний (expressive), веселий (fun), креативний (creative), дитячий (silly) (Glynn, Webster, 1993); Playfulness Scale for Adults: люблячий веселощі (fun-loving), почуття гумору (sense of humor), схильний до дитячої поведінки (enjoys silliness), неформальний характер (informal), ексцентричний (whimsical) (Schaefer, Greenberg, 1997). Тут же зазначимо, що в згаданому вище опитувальнику Older Adult Playfulness Scale ("Шкала грайливості для пізньої зрілості"), розробленому К. Ярнал і С. Цянь, фактор "пустотливий" описаний через такі складові, як неслухняний (naughty), шкідливий (mischievous), той,

хто поводить себе як клоун (clowning), той, хто дразниться (teasing) (Yarnal, Qian, 2011).

Психолінгвістичні дослідження, проведені І. В. Гордієнко-Митрофановою та колегами, розкрили складну семантичну структуру поняття "пустотливість". Ядро цієї структури включає "жартівливість" і "безпосередність", що відображають сутність поняття, тоді як периферія охоплює такі аспекти, як креативність, схильність до провокацій, експерименти з межами дозволеного та прощупування соціальних кордонів у взаємодії з іншими. Це розширене розуміння пустотливості підкреслює її роль у гнучкому маневруванні в соціальних ситуаціях, включаючи міжособистісні конфлікти, що дозволяє інтегрувати цей компонент у загальну концепцію ігрової компетентності. Виявлення цих семантичних зв'язків сприяє глибшому розумінню пустотливості як важливої складової соціальної адаптації та розвитку особистості (Gordienko-Mytrofanova, Kobzieva, 2019b; Kobzieva, Gordienko-Mytrofanova, Goncharenko-Kulish, 2020c).

У 2019 р. вітчизняними вченими І. В. Гордієнко-Митрофановою, С. А. Саутою, І. А. Зуєвим і Ю. А. Кобзевою був створений опитувальник ігрової компетентності (ОІК) – перший та єдиний в Україні. В ОІК "пустотливість" – одна з семи шкал грайливості / ігрової компетентності. Протягом роботи над опитувальником (2016-2019 рр.) за допомогою факторного аналізу виявлено два латентних фактори грайливості. До складу другого фактора увійшли "Пустотливість" і "Гумор", меншою мірою – "Легкість" і "Ф'юг". Цей фактор назвали "Весела пустотливість". Зміст цього фактору виявляється, зокрема, у взаємодії з іншими "на межі фолу" – на межі дозволеного, й детально описано в праці (Гордієнко-Митрофанова, Кобзева, Зуєв, Саута, 2019а).

У 2020 р. вперше були визначені та описані рівні грайливості на основі аналізу кінематографічного ресурсу й художньої літератури (Gordienko-Mytrofanova, Kobzieva, Sauta, 2020; Саута, Гордієнко-Митрофанова, Гоголь, 2021). Результати аналізу дозволили переосмислити зміст "пустотливості" та вийти за межі повсякденного значення пустотливості як схильності до дитячої поведінки, "безтурботного бенкетування", – лише однієї з її граней.

У 2020 р. була створена проєктивна методика "Метафоричні асоціативні карти «Homo Ludens / Людина Граюча» та розроблено керівництво з її використання (Гордієнко-Митрофанова, Кобзева, Саута, 2020а). У керівництві вперше були описані рівні грайливості / ігрової компетентності, а також частково представлена "база ігрових позицій", зокрема ігрова позиція "Шалун", яка була переважно проілюстрована через кінематографічні ресурси та художню літературу.

Продовжуючи дослідження пустотливості як багатогранного й динамічного явища в цьому напрямі, у 2023 р. було створено інтерактивний навчальний посібник "Грайливість чи ігрова компетентність", у якому пустотливість та відповідна їй ігрова позиція "Пустун" були представлені через різні медіа-ресурси, зокрема літературний і відео-контент (Фільмографія грайливості), кейси, інфографіку та блок-схеми з текстовою формою алгоритмів тощо. Використовуючи

згадані інструменти тренінгу, учасники тренінгу спочатку визначають тип грайливості, аналізують за певними критеріями міжособистісний конфлікт, ідентифікують Гравця (той, хто керує конфліктом) й Іншого (опонента Гравця), виявляють ресурс перетворення проблемного простору на ігровий простір рішень (ефективних стратегій керування конфліктом або розв'язання проблеми), визначають рівень і підрівень ігрової позиції, зокрема "Пустуна", та врешті визначають, яку психотехніку використовує "Пустун" при керуванні міжособистісним конфліктом (Gordienko-Mytrofanova, Sauta, Bezkorovainyi, 2023a).

За результатами тренінгу ігрової компетентності, який триває з 2014 р. й по теперішній час, та результатами наведених вище теоретичних і емпіричних досліджень, було висунуте припущення, що критеріями розвитку пустотливості можуть слугувати: високий рівень гнучкості, креативності, толерантності до невизначеності, почуття гумору та здатності до маневрування в умовах ризику; помірний рівень соціальної активності, комунікабельності та емоційної чутливості до стану інших; та низький рівень емоційної нестійкості, імпульсивності й залежності від зовнішніх оцінок, що забезпечує здатність діяти на межі дозволеного без втрати контролю.

Мета. Метою цієї статті є розробка та опис концептуальної моделі розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності, яка слугуватиме основою для підбору психодіагностичних методик, релевантних об'єкту та предмету дослідження.

Відповідно до поставленої мети було сформульовано такі завдання: розробити концептуальну модель, яка розкриває психологічні передумови розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності; визначити основні складові цієї моделі та їх взаємозв'язки; на основі моделі підібрати психодіагностичний інструментарій, що забезпечить ефективну діагностику та подальше дослідження пустотливості в рамках констатувального експерименту.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань були ретельно підібрані методи дослідження. Використано теоретичні методи, зокрема аналіз наукової літератури, що допоміг систематизувати існуючі знання і закласти теоретичну основу для моделювання. Емпіричний етап включав психолінгвістичні дослідження концепту "пустотливість", а також анкетування і спостереження під час тренінгів, що допомогло уточнити модель і перевірити її на практиці. Підібрано психодіагностичний інструментарій, який забезпечує надійність і валідність результатів для подальшого дослідження пустотливості на етапі констатувального експерименту.

Результати. На основі результатів психолінгвістичного дослідження (вільного асоціативного експерименту зі словом-стимулом "пустотливість" (Gordienko-Mytrofanova, Kobzieva, 2019a) аналізу шкал грайливості (див. "Опитувальник ігрової компетентності", (Кобзева, Гордієнко-Митрофанова, Зуев, Саута, 2019)), змістової характеристики поведінкового патерну ігрової позиції "Пустун" (Гордієнко-Митрофанова, Саута,

Безкоровайний, 2023a: 100; Gordienko-Mytrofanova, Kobzieva, 2019a; Kobzieva, Gordienko-Mytrofanova, Goncharenko-Kulish, 2020b), операціоналізації конструктів ігрової компетентності (Gordienko-Mytrofanova, Hohol, Sauta, 2023c; Гордієнко-Митрофанова, Саута, 2024) побудовано концептуальну модель, що розкриває психолого-психолінгвістичні передумови розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності (див. рис. 1).

Концептуальна модель розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності є варіацією інших моделей розвитку компонентів грайливості / ігрової компетентності (Кобзева, 2020:110-111; Гордієнко-Митрофанова, Баскакова, 2022:129-131). Основою для всіх цих варіацій стала загальна концептуальна модель розвитку семи компонентів грайливості / ігрової компетентності (сензитивності, гумору, легкості, уяви, фірми, пустотливості, фугітивності). Модель включає такі складові:

I – **Мотиваційно-цільова складова** окреслює чіткі орієнтири для розвитку кожного компонента грайливості / ігрової компетентності. Вона включає розвиток ігрової компетентності (Саута, Гордієнко-Митрофанова, Безкоровайний, 2023:265-292; Гордієнко-Митрофанова, Саута, Безкоровайний, 2023a), розвиток конфліктної компетентності (Гордієнко-Митрофанова, Гоголь, Саута, 2023), а також розвиток поведінкового патерну, властивого певній ігровій позиції (Гордієнко-Митрофанова, Саута, Безкоровайний, 2023a, 2023b).

II – **Процесуально-діяльнісна складова** визначає стратегічні лінії розвитку кожного компонента грайливості / ігрової компетентності. Вона включає діяльність, спрямовану на розвиток ігрової компетентності, а також діяльність з опанування специфічної ігрової позиції, що дозволяє інтегрувати її в міжособистісну взаємодію. Діяльність з опанування специфічної ігрової позиції спрямована на розвиток ключових психологічних характеристик та інтегральних якостей, властивих певній ігровій позиції. Розвиток цих якостей можливий через освоєння певних психотехнік.

Пунктирною лінією на схемі (рис. 1) в блоці "Діяльність з розвитку ІК" у нижній частині схеми об'єднано три основні ігрові позиції, які чітко простежуються в поведінкових паттернах Гравця (фірм – Дипломат, пустотливість – Пустун, фугітивність – Юродивий). У верхній частині об'єднано чотири на так звані скрізні ігрові позиції, які в різній мірі проявляються в основній ігровій позиції та виступають ресурсами перетворення проблемного простору на ігровий (сензитивність – Емпат, гумор – Справжній Гуморист, легкість – Еквілібрист, уява – Скульптор) (Гордієнко-Митрофанова, Саута, Безкоровайний, 2023a, 2023b).

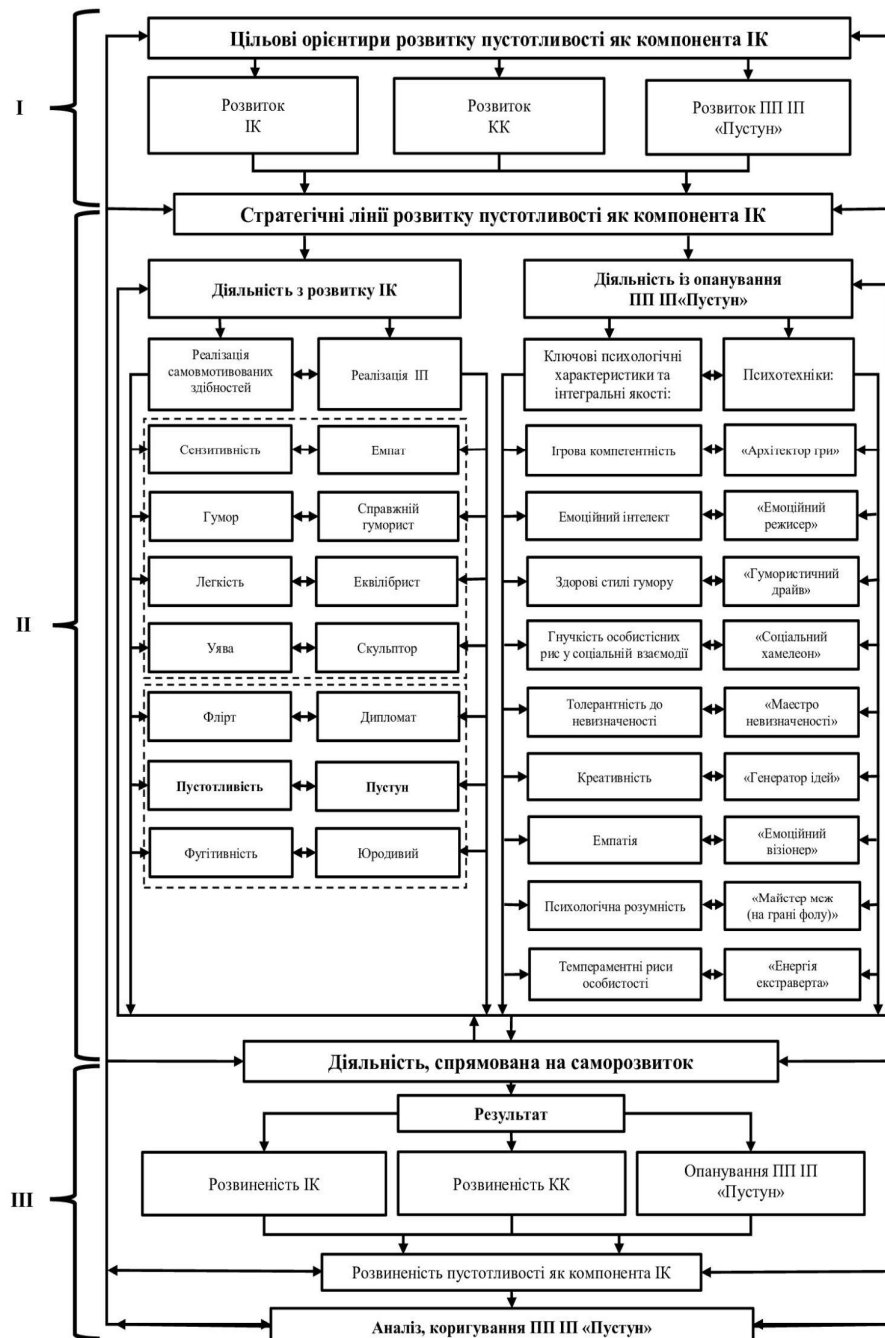
III – **Рефлексивно-результативна складова** охоплює результат та аналіз досягнень щодо опанування поведінковим патерном ігрової позиції, що відповідає певному компоненту грайливості / ігрової компетентності. Ця складова передбачає активну діяльність, спрямовану на саморозвиток. Результат саморозвитку втілюється в розвиненості ігрової компетентності взагалі, й оволодінні знаннями та вміннями щодо певної ігрової позиції та розвиненості особистісних якостей, які притаманні певній ігровій позиції, зокрема. І все це має на меті розвиток

певного компоненту ігрової компетентності як здібності й здатність особистості до самостійного аналізу щодо ефективного керування міжособистісними конфліктами та швидкого коригування в процесі опанування певною ігровою позицією.

Принципова різниця між варіацією інших моделей з розвитку певних компонентів грайливості / ігрової компетентності полягає саме в процесуально-діяльнісній складовій, зокрема в діяльності з опанування поведінковим патерном певної ігрової позиції. Тому доцільно зосередитися саме на цьому блоці.

Для більш глибокого розуміння психологічних передумов розвитку пустотливості як компонента

грайливості / ігрової компетентності на основі аналізу теоретичних і емпіричних досліджень з цієї проблеми, як було зазначено раніше, визначено ключові психологічні характеристики та інтегральні якості, характерні для "Пустуна": 1) ігрова компетентність, 2) емоційний інтелект, 3) здорові стилі гумору, 4) гнучкість особистісних рис у соціальній взаємодії, 5) толерантність до невизначеності, 6) креативність, 7) емпатія, 8) психологічна розумність, 9) темпераментні риси особистості. Ці характеристики формують основу для успішного управління міжособистісними взаємодіями та конфліктами саме в цій ігровій позиції.

Умовні позначення: ІК – ігрова компетентність; КК – конфліктна компетентність; ПП – поведінковий патерн; ІП – ігрова позиція

Рисунок 1. Модель розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності/Model of the development of mischief as a component of play competence.

Наведемо короткий опис зазначених вище ключових психологічних характеристик та інтегративних якостей "Пустуна":

1. **Ігрова компетентність** відображає здатність легко змінювати ролі та адаптуватися до різних соціальних ситуацій, підтримуючи динамічність і креативність у взаємодії. Включає такі ключові здібності, як *сензитивність, почуття гумору, уява, легкість, флірт, пустотливість і фугітивність*. Ці здібності дозволяють людині ефективно взаємодіяти в різних соціальних контекстах, легко пристосовуючись до нових ролей.

2. **Емоційний інтелект** охоплює здатність розпізнавати та впливати на емоції інших людей, а також контролювати власні емоційні реакції. Він включає розуміння своїх і чужих емоцій, управління емоціями та міжособистісний і внутрішньоособистісний емоційний інтелект.

3. **Гумор** виконує важливу роль у зниженні соціальної напруги та підтримці позитивного настрою в складних ситуаціях. Включає здатність використовувати *самопідтримуючий гумор*, що допомагає підтримувати позитивний настрій навіть у стресових ситуаціях, і *афіліативний гумор*, який сприяє встановленню та підтримці позитивних соціальних зв'язків.

4. **Гнучкість особистісний рис у соціальній взаємодії** означає здатність змінювати свою поведінку відповідно до вимог ситуації та потреб інших людей. Ця характеристика охоплює екстраверсію, яка проявляється в активності та ініціативності у соціальних контактах, прив'язаність, що полягає у здатності встановлювати і підтримувати гармонійні взаємостосунки. Самоконтроль дозволяє регулювати свої імпульси і адаптувати поведінку до ситуації, тоді як емоційна стійкість допомагає зберігати спокій і контроль над емоціями в стресових умовах. Експресивність відображає схильність до виразної та емоційно насиченої поведінки, а практичність підкреслює раціональність і прагматизм у взаємодії з іншими.

5. **Толерантність до невизначеності** дозволяє ефективно діяти в умовах, коли ситуація не має чітких рішень. Включає здатність зберігати спокій у складних обставинах, відкритість до нових можливостей, здатність приймати неоднозначність і невизначеність, а також внутрішню стійкість.

6. **Креативність** означає здатність генерувати нові ідеї та підходи до вирішення проблем. Включає допитливість, уяву, схильність до ризику і здатність до нестандартного мислення.

7. **Емпатія** дозволяє відчувати та розуміти емоції інших людей, використовуючи цю здатність для управління взаємодією. Включає різні способи прояву емпатії: інтуїтивний, емоційний та раціональний підходи до розуміння та відчуття емоцій інших.

8. **Психологічна розумність** передбачає здатність до самоаналізу, рефлексії та інтроспекції, що дозволяє глибоко розуміти свої та чужі емоційні і психологічні стани. Вона включає відкритість до нового досвіду, інтерес до переживань, як власних, так і інших людей. Ця характеристика також включає здатність діяти на межі допустимого, тобто балансувати між нормами і правилами суспільства, щоб досягати бажаних результатів у складних і неоднозначних ситуаціях. Ця

здатність до дій на межі допустимого дозволяє людині ефективно працювати в умовах невизначеності і вирішувати проблеми, які потребують нестандартного підходу.

9. **Темпераментні риси особистості** Можна припустити, що розвинена пустотливість передбачає екстравертний тип особистості, що відображає здатність активно взаємодіяти з іншими, ініціювати соціальні контакти та створювати динамічну атмосферу. Це також включає вміння швидко орієнтуватися в соціальних ситуаціях і знаходити підхід до різних людей, проявляючи при цьому оптимізм і ентузіазм.

Екстравертний тип, властивий "Пустуну", відображає здатність активно взаємодіяти з іншими, ініціювати взаємодії та створювати динамічну атмосферу. Екстравертність є більш статичним аспектом особистості, який відображає типові риси і схильності. Водночас інтегральні психологічні якості включають комплекс навичок і здібностей, які можна розвивати і які впливають на поведінку в різних ситуаціях.

Розвиток цих якостей можливий через освоєння певних психотехнік. У запропонованій концептуальній моделі психотехніки мають авторську, метафоричну назву, але є аналогами традиційних методів і технік, поширених у психології. Нижче наведено ключові психологічні характеристики та інтегральні якості, властиві "Пустуну", разом з відповідними авторськими психотехніками у лапках і аналогами традиційних методів і технік у дужках.

1. **Ігрова компетентність – "Архітектор гри" (Рольове моделювання).** "Архітектор гри" – це психотехніка, яка використовується для експериментування з різними соціальними ролями, що сприяє досягненню бажаних результатів у конфліктних ситуаціях. Ця психотехніка дозволяє учасникам змінювати ролі та вивчати їхні наслідки в безпечному середовищі. Під цією технікою маєтись на увазі рольове моделювання (Role-playing), популяризоване Дж. Морено в рамках психодрами, де учасники досліджують свої внутрішні конфлікти через експериментування з різними соціальними ролями (Moreno, 1946).

2. **Емоційний інтелект – "Емоційний режисер" (Емоційне віддзеркалення).** "Емоційний режисер" – це психотехніка, яка використовується для створення бажаної емоційної атмосфери та управління конфліктами. Вона включає спостереження за емоціями інших і контроль власних емоційних реакцій з метою їх відповідного віддзеркалення. Ця техніка аналогічна емоційному віддзеркаленню (Reflective listening), яке було розроблене К. Роджерсом у клієнт-центрованій терапії, де терапевт віддзеркалює емоції клієнта, допомагаючи йому краще зрозуміти свої почуття та створити емпатичний зв'язок (Rogers, 1951).

3. **Здорові стилі гумору – "Гумористичний драйв" (Гумористичне переформулювання).** "Гумористичний драйв" – це психотехніка, що використовує гумор для переформулювання негативних ситуацій у позитивному ключі. Вона допомагає зменшити соціальну напругу та ефективніше вирішувати проблеми. Ця техніка відповідає гумористичному переформулюванню (Humor as Reframing), що є методом когнітивно-поведінкової

терапії, який дозволяє змінювати сприйняття стресових ситуацій через гумор, перетворюючи їх на менш загрозливі та більш прийнятні (Besck, 1979).

4. **Гнучкість особистісних рис у соціальній взаємодії – "Соціальний хамелеон" (Перемикання ролей).** "Соціальний хамелеон" – це психотехніка, що допомагає швидко адаптуватися до різних контекстів через зміну соціальних ролей. Це дозволяє більш ефективно взаємодіяти з оточуючими і впливати на розвиток подій, зберігаючи при цьому гнучкість і адаптивність у поведінці. Ця техніка відповідає перемикаючій ролі (Role reversal), що широко використовується в психодрамі для кращого розуміння іншої сторони в конфлікті (Moreno, 1946).

5. **Толерантність до невизначеності – "Маєстро невизначеності" (Рефреймінг).** "Маєстро невизначеності" – це психотехніка, що використовується для зміни контексту ситуації, перетворюючи невизначеність на можливість для розвитку або знаходження нових рішень. Це дозволяє зменшити тривожність і побачити нові можливості. Ця техніка відповідає рефреймінгу (Reframing), що є технікою когнітивної терапії, яка змінює контекст або спосіб сприйняття проблеми для досягнення позитивного результату (Vitale, 2005).

6. **Креативність – "Генератор ідей" (Брейнстормінг).** "Генератор ідей" – це психотехніка, що спрямована на стимулювання творчості через генерацію нових ідей і підходів до вирішення проблем. Ця техніка включає в себе активне залучення різних думок і нестандартних рішень. Вона відповідає брейнстормінгу (Brainstorming) – груповій техніці генерації ідей, розробленій Алексом Осборном, яка сприяє креативності та знаходженню нових рішень шляхом колективного обговорення (Osborn, 1953).

7. **Емпатія – "Емоційний візіонер" (Провокація емпатії).** "Емоційний візіонер" – це психотехніка, що викликає в інших почуття та реакції, які сприяють вирішенню конфліктів або поглибленню розуміння ситуації. Ця техніка відповідає провокації емпатії (Empathy provocation), яка використовується в гештальт-терапії для створення ситуацій, що стимулюють емпатію у відповідь на провокативні дії (Perls, 1969).

8. **Психологічна розумність – "Майстер меж (на грані фолу)" (Парадоксальна інтервенція).** "Майстер меж (на грані фолу)" – це психотехніка, що використовує парадоксальні інтервенції для зміни динаміки конфлікту, стимулюючи несподівані реакції та нові шляхи вирішення проблеми. Ця техніка відповідає парадоксальній інтервенції (Paradoxical intervention), що використовується в системній терапії, де терапевт навмисно загострює проблему або надає парадоксальні завдання для досягнення терапевтичного ефекту (Watzlawick, Weakland, Fisch, 1974).

9. **Темпераментні риси особистості – "Енергія екстраверта" (Провокативна фасилітація).** "Енергія екстраверта" – це психотехніка, що стимулює групову динаміку через провокацію дискусій та взаємодію в групі. Ця техніка відповідає провокативній фасилітації (Provocative facilitation), що використовується для активного управління груповими

процесами через провокативні техніки, які стимулюють обговорення і взаємодію (Farrelly, Brandsma, 1974).

Представлена модель дозволяє розглядати пустотливість як психологічний ресурс особистості в контексті ефективного керування міжособистісними конфліктами. В організованому нами емпіричному дослідженні перевірялися такі припущення:

1. **Пустотливість пов'язана з емоційними здібностями,** такими як емоційна стійкість, здатність до емпатії, самоконтроль та використання адаптивних стилів емоційної виразності. Ці якості сприяють емоційній регуляції, підтримці психологічної стійкості в умовах стресу та зниженню ризику виникнення конфліктів у міжособистісних взаємодіях. **Афективна складова пустотливості** сприяє загальному психологічному благополуччю особистості

2. **Пустотливість пов'язана з когнітивними здібностями,** такими як креативність, відкритість до нового досвіду, допитливість та когнітивна гнучкість. Ці якості сприяють здатності до інноваційного вирішення проблем і швидкої адаптації до нових умов, що дозволяє особистості ефективно інтегрувати нові ідеї та підходи, що є критично важливим у контексті невизначеності.

3. **Пустотливість пов'язана з поведінковими характеристиками,** включаючи екстраверсію, соціальну адаптивність, здатність до маневрування між соціальними нормами та психологічну зрілість. Ці якості дозволяють особистості ефективно взаємодіяти у різних соціальних контекстах, адаптуючись до змінних умов. **Поведінковий аспект пустотливості** забезпечує ефективне управління міжособистісними взаємодіями, що є важливим для успішної соціальної адаптації та вирішення конфліктів

Наступним кроком було формування репрезентативної вибірки досліджуваних та підбір психодіагностичних методик, що відповідають об'єкту та предмету дослідження. До дослідницької вибірки увійшли 238 осіб віком від 21 до 40 років, серед яких 144 жінки та 94 чоловіки, що становить відповідно 45% і 55% від загальної кількості учасників.

Обґрунтування вибірки є необхідним кроком у контексті цього дослідження. Поєднання двох вікових груп (21-40 років) у вибірці має важливе психологічне підґрунтя. Цей діапазон охоплює етапи молодого дорослішання та ранньої зрілості, що дозволяє досліджувати безперервний розвиток особистості в контексті її соціальних і психологічних трансформацій. Молодші учасники (21-29 років) схильні до експериментів і ризикованих форм пустотливості, тоді як більш зрілі (30-40 років) демонструють більшу стабільність і маневрування між соціальними нормами. Об'єднання цих груп забезпечує збалансованість у дослідженні, дозволяє порівняти вікові зміни та виявити закономірності у розвитку пустотливості. Такий підхід сприяє отриманню більш різноманітних даних і дає можливість побачити, як пустотливість розвивається на різних етапах дорослішання, що є ключовим для розуміння цього явища в контексті життєвого циклу.

Щодо підбору методик, вони були спеціально обрані з метою, по-перше, всебічного охарактеризування особистісних корелятивів пустотливості; по-друге, вивчення її ресурсного потенціалу для повноцінного

функціонування особистості; по-третє, дослідження взаємообумовленості пустотливості з типом почуття гумору та їх синергійного впливу на особистісні якості та здібності. Під час вибору методик та відповідних їм емпіричних показників враховувалися такі вимоги до психодіагностичного інструментарію, як надійність, валідність, об'єктивність, репрезентативність, чіткість та однозначність інструкцій щодо процедури діагностики, а також можливість порівняння результатів, отриманих за допомогою певної методики, з результатами інших дослідників. Тестування проводилося в індивідуальній формі онлайн.

Нижче наведено комплекс методик дослідження пустотливості як компоненту грайливості / ігрової компетентності:

1. Опитувальник **ігрової компетентності** (ОІК) був розроблений для діагностики як загального рівня ігрової компетентності, так і її окремих компонентів. ОІК створений колективом авторів: І. Гордієнко-Митрофановою, Ю. Кобзевою, С. Саутою та І. Зуєвим у 2019 році. Він складається з 50 тверджень, що охоплюють різні аспекти особистісних характеристик, пов'язаних із ігровою компетентністю, згрупованих у 7 шкал. Зміст діагностичних шкал формувався з урахуванням семи концептуальних параметрів параметрів, які описують поняття "грайливість", а саме: сензитивність, почуття гумору, легкість, уяву, флірт, пустотливість і фугітивність. Вони детально описані у першому розділі даного дослідження. Інтегральний показник загального рівня ігрової компетентності визначається шляхом підсумовування балів за всіма шкалами. Респонденту пропонується оцінити твердження, що описують різні аспекти поведінки в життєвих ситуаціях, за п'ятибальною шкалою: від "повністю не згоден" (1 бал) до "повністю згоден" (5 балів). Нормативні значення шкал поділяються на три рівні: низький, середній і високий. Опитувальник призначений як для індивідуальної, так і групової роботи в процесі консультативно-терапевтичної, тренінгової та науково-дослідної роботи (Гордієнко-Митрофанова, Кобзева, Зуєв, Саута, 2019).

2. Для вивчення **емоційного інтелекту** була використана методика діагностики емоційного інтелекту, розроблена Д. В. Люсіним у 2006 році. Ми скористалися україномовною версією цього опитувальника у перекладі М. Яцук, виконаним у 2019 році (Яцук, 2019 : 55). Ця методика базується на теорії емоційного інтелекту, яка визначає його як здатність розпізнавати, розуміти та керувати як власними емоціями, так і емоціями інших людей. Опитувальник складається з кількох шкал, кожна з яких оцінює окремі аспекти емоційного інтелекту, серед яких: розуміння емоцій, управління емоціями, управління своїми емоціями, розуміння власних емоцій, управління емоціями інших, розуміння емоцій інших, контроль експресії, внутрішньоособистісний емоційний інтелект, міжособистісний емоційний інтелект та загальний рівень емоційного інтелекту.

Опитувальник складається з 46 тверджень, на які респонденти відповідають за п'ятибальною шкалою: від 1 ("зовсім не погоджуюся") до 5 ("цілком погоджуюся"). Згідно з ключем підраховують "сірі" бали, які потім

переводять у стенографи. Отримані результати дозволяють оцінити розвиток емоційного інтелекту та виявити сильні й слабкі сторони в емоційній компетентності (Яцук, 2019).

3. Із метою визначення стилів гумору було використано опитувальник стилів гумору (Humor Styles Questionnaire – HSQ), розроблений Р. Мартіном зі співавторами у 2003 році (Martin et al., 2003). Ми скористалися адаптованою версією опитувальника, виконаною С. Сковорцовим та О. Зайвою у 2005 році для української вибірки. Цей опитувальник призначений для вивчення різних типів гумору, які люди використовують у міжособистісній взаємодії, а також для регулювання власного емоційного стану. HSQ містить 32 твердження, згруповані в чотири шкали, що відображають чотири основні стилі гумору: афіліативний гумор, самопідтримуючий гумор, агресивний гумор і самозневажливий гумор. Респонденти оцінюють свою згоду з кожним твердженням за шкалою від 1 до 7, де 1 – "повністю не згоден", 7 – "повністю згоден". Твердження описують різні ситуації використання гумору (жартування в компанії, самоіронія, жартування з інших). Частина з них сформульована в позитивній формі, інша частина – у негативній (Сковорцов, Зайцева, 2005).

4. Для дослідження **особистісних рис** було використано П'ятифакторний опитувальник особистості **"Велика П'ятірка"** NEO PI (NEO Personality Inventory), розроблений Робертом МакКреєм та Полом Костою у 1992 році. Цей опитувальник є одним із найпоширеніших інструментів для оцінки особистісних характеристик, базуючись на п'яти основних факторах, що відображають ключові аспекти особистості. Адаптація та переклад опитувальника на українську мову були здійснені групою науковців: Дмитрієвою С. М., Максимець С. М., Бутузовою Л. П., Дубравською Н. М., Фриз І. В., Сидоренко Н. І., Стаховою О. О., Мачушником О. А. у 2017 році. Опитувальник складається з 75 пар протилежних за значенням тверджень, згрупованих у п'ять основних шкал, що відображають ключові аспекти особистості: екстраверсія – інтроверсія, прив'язаність – усамітненість, самоконтроль – імпульсивність, емоційна нестійкість – емоційна стійкість, експресивність – практичність. Стимульний матеріал має п'ятиступінчасту шкалу Лайкерта (-2; -1; 0; 1; 2), за допомогою якої можна виміряти ступінь вираженості кожного з п'яти факторів (Дмитрієва та ін., 2017 : 220).

5. З метою вивчення особливостей особистості на основі властивостей темпераменту було використано методику **індикатора типу Майерс-Бріггс** (Myers-Briggs Type Indicator, MBTI), розроблену Кетрін Бріггс та Ізабель Бріггс Майерс у 1940-х роках, з подальшими оновленнями та адаптаціями, зокрема у 1998 році. Ця методика базується на теорії психологічних типів Карла Юнга і спрямована на визначення індивідуальних відмінностей у сприйнятті світу та прийнятті рішень. MBTI складається з 93 питань, на які респонденти відповідають, обираючи один із двох запропонованих варіантів. Опитувальник охоплює чотири дихотомії, які описують різні аспекти особистості: екстраверсія – інтроверсія (E-I); сенсорика – інтуїція (S-N); мислення –

почуття (Т-Р); судження – спостереження (І-Р). На основі комбінації цих чотирьох дихотомій визначається один із 16 можливих типів особистості, наприклад, INTJ або ESFP.

МВТІ широко використовується у різних галузях, включно з психологічним консультуванням, професійною орієнтацією, управлінням персоналом та особистісним розвитком. Цей інструмент дозволяє глибше зрозуміти індивідуальні особливості людини, виявити її сильні та слабкі сторони, а також розробити ефективні шляхи взаємодії з іншими людьми. Окрім цього, опитувальник допомагає покращити розуміння процесів прийняття рішень та особистісних преференцій у контексті міжособистісної комунікації. МВТІ перекладено на 30 мов, включаючи українську, що робить його універсальним інструментом для застосування в різних культурних і професійних середовищах (Myers, McCauley, Quenk, Hammer, 1998).

6. Із метою діагностики толерантності до невизначеності було обрано **новий опитувальник толерантності до невизначеності**, розроблений Т.В. Корніловою у 2010 році та адаптований Г. М. Громовою у 2021 році. Опитувальник є інструментом для оцінки індивідуальної здатності людини зберігати ефективність діяльності та психологічну стабільність в умовах невизначеності. Однією з вагомих переваг цього опитувальника є його універсальність, оскільки він підходить для використання серед різних вікових, соціальних та професійних груп. Опитувальник містить 33 питання, спрямованих на оцінку цієї риси через три основні фактори, що утворюють відповідні шкали.

Перша шкала вимірює толерантність до невизначеності, яка характеризується як генералізована риса особистості, що вказує на готовність до змін та нововведень. Друга шкала оцінює інтолерантність, яка виявляється в прагненні до чіткості та впорядкованості в усіх сферах життя. Третя шкала визначає міжособистісну інтолерантність, що виявляється у схильності підтримувати відкриті та чесні міжособистісні стосунки (Громова, 2021).

7. Із метою вивчення особистісної креативності було використано **методику діагностики особистісної креативності**, розроблену Є. Є. Туніком у 2003 році, у перекладі П. А. Козляковського в 2004 році. Ця методика дозволяє визначити чотири основні риси творчої особистості: допитливість, уяву, складність та схильність до ризику. Опитувальник складається з 50 тверджень, за допомогою яких оцінюються ці чотири фактори, що тісно корелюють із творчими проявами особистості. Респондент відповідає на висловлювання згідно з інструкцією, наданою в опитувальнику. Для кожного твердження передбачено 4 варіанти відповіді: "в основному вірно", "почасти вірно", "ні", або "не можу вирішити". Методика дозволяє виявити сильні та слабкі сторони особистості (Козляковський, 2004).

8. Із метою діагностики рівня емпатійних здібностей було використано **методику діагностики рівня емпатійних здібностей**, розроблену В. В. Бойком у 1996 році. Ця методика є інструментом для оцінки здатності особистості до емпатії – розуміння та співпереживання емоційним станам інших людей. Вона дозволяє визначити рівень розвитку емпатійних

здібностей, а також виявити домінуючі форми емпатії у поведінці людини.

Методика складається з 36 тверджень, на які респондент відповідає "так" або "ні". Досліджуваній повинен оцінити, чи властиві йому запропоновані характеристики, чи згоден він із твердженнями опитувальника. Ці відповіді спрямовані на виявлення таких аспектів емпатії, як: раціональний канал емпатії, емоційний канал емпатії, інтуїтивний канал емпатії, проникаюча здатність, ідентифікація та загальний рівень емпатії. При обробці результатів підраховується кількість збігів відповідей із ключем за кожною шкалою, після чого визначається сумарна оцінка (Афанасьєва, 2022).

9. З метою вивчення психологічної розумності було використано **методику "Psychological Mindedness as a Predictor of Psychotherapy Outcome"**, розроблену Г. Конте, Р. Палтучиком та Б. Янгом у 1990 році для оцінки психологічної розумності (psychological mindedness) та перекладену Л. В. Дроздовою у 2020 році. Цей інструмент дозволяє виявити внутрішній світ особистості, її переживання та почуття.

Методика складається з 45 питань, які охоплюють різні аспекти психологічної розумності, згруповані в 5 шкал: зацікавленість у сфері переживань, доступність переживань, користь від обговорення переживань, бажання і готовність обговорювати переживання, відкритість новому досвіду (Дроздова, 2020).

Обговорення. Дослідження розвитку пустотливості як компонента грайливості / ігрової компетентності, що лежить в основі представленої концептуальної моделі, спирається на праці вчених, які розглядали грайливість як стійку особистісну властивість. Шкала пустотливості в опитувальниках грайливості таких дослідників, як К. Ярнал і С. Цянь (Yarnal, Qian, 2011), М. Глінн, Дж. Вебстер (Glynn, Webster, 1993), Ч. Шафер і Р. Грінберг (Schaefer, Greenberg, 1997), розкриває широкий спектр цього компонента грайливості – від експресивності й гумору до креативності й ексцентричності. Розроблена концептуальна модель охоплює всі ці прояви й розширює їх, інтегруючи пустотливість як багатогранну властивість в ігрову компетентність. Модель пропонує цілісну структуру, де пустотливість включає не лише яскраві, емоційно насичені прояви, але й стратегічне маневрування у соціальних ситуаціях, здатність до вивчення та трансформації соціальних кордонів. Це розширене трактування дозволяє розглядати пустотливість як важливий ресурс для адаптивної соціальної поведінки загалом та міжособистісної взаємодії зокрема.

Представлена концептуальна модель пустотливості також інтегрує результати психолінгвістичних досліджень вітчизняних учених І. В. Гордієнко-Митрофанової (співавтора цієї статті) та Ю.А. Кобзевої, відображаючи багатогранну семантичну структуру цього поняття. Ядро пустотливості, що включає "жартівливість" і "безпосередність", відображено в моделі як такі характеристики, які забезпечують відкритість та емоційну виразність у соціальній взаємодії. Ці риси підкреслюють важливість легкості та щирості у комунікації, що дозволяє розглядати пустотливість як природний інструмент створення позитивного та

довірливого середовища. Периферійна семантична структура концепту "пустотливості", що включає аспекти, такі як креативність, схильність до провокацій, експерименти з межами дозволеного та прощупування соціальних кордонів, була інтегрована в модель в опис поведінкового патерну ігрової позиції "Пустун". Ця позиція передбачає здатність Гравця-Пустуна свідомо створювати ситуації "випробування себе" й опонента, маневруючи на межі дозволеного. Це дозволяє розглядати пустотливості не просто як рису характеру, а як активну стратегію гнучкого управління соціальною взаємодією, особливо в умовах міжособистісних конфліктів.

Описана концептуальна модель пустотливості також підтверджує результати дослідження грайливості (Гордієнко-Митрофанова, Кобзева, Зусь, Саута, 2019а), де на основі факторного аналізу в рамках створення опитувальника ігрової компетентності (ОИК) було виявлено два латентних фактори грайливості. Один із цих факторів, "Весела пустотливості", об'єднує шкали "Пустотливості" і "Гумор" з додатковими компонентами "Легкість" та "Ф'юг". Зміст цього фактора виявляється, зокрема, у взаємодії з іншими "на межі фолу" – на межі дозволеного.

Запропонована концептуальна модель розвитку пустотливості як компонента грайливості / ігрової компетентності знаходить пряме підтвердження та розвиток у результатах досліджень і практичних матеріалах, викладених в інтерактивному посібнику "Грайливість чи ігрова компетентність" (Gordienko-Mytrofanova, Sauta, Bezkorovainyi, 2023a). Крім того, висновки, зроблені за результатами тренінгу ігрової компетентності, який тривав з 2014 р., виявили основні критерії розвитку пустотливості як компонента грайливості / ігрової компетентності, що включають гнучкість, креативність, толерантність до невизначеності, почуття гумору та здатність до маневрування в умовах ризику, здатність діяти на межі дозволеного без втрати контролю й незалежності від зовнішніх оцінок. Ці характеристики є ключовими для розвитку пустотливості.

Розробка концептуальної моделі розвитку пустотливості як компонента грайливості / ігрової компетентності є важливим внеском у теоретичне та практичне осмислення цього феномену в сучасній психології. Вперше було продемонстровано, що пустотливість виступає не лише елементом дитячої гри, а й ефективною соціальною стратегією. Пустотливість як ключовий елемент грайливості інтегрує в собі низку психологічних характеристик, які сприяють соціальній маневреності та адаптивності в умовах невизначеності й ризику, а також забезпечують емоційну стійкість, ефективне управління міжособистісними конфліктами й передбачають створення нових соціальних реальностей. Важливою характеристикою пустотливості є здатність діяти "на межі фолу" – балансуючи між прямою (агресією) та чемністю (страхом), що дозволяє ефективно маневрувати в соціальних взаємодіях та вирішувати конфлікти у ситуаціях, де ризик порушення соціальних норм є високим.

Представлена модель дозволяє аналізувати емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти пустотливості.

Практичне застосування отриманих результатів полягає у розробці тренінгів для розвитку грайливості / ігрової компетентності та соціальних навичок, де учасники можуть навчитися використовувати пустотливість як ресурс для ефективного керування міжособистісними конфліктами. Це також може бути корисним у терапевтичних інтервенціях, орієнтованих на підтримку емоційної стійкості та комунікативних навичок. Психотехніки, такі як "Архітектор гри", "Емоційний режисер" та "Гумористичний драйв", можуть бути ефективними інструментами для навчання клієнтів мистецтву соціального маневрування на основі ігрової позиції "Пустун".

Отже розробка концептуальної моделі розвитку пустотливості як компонента грайливості / ігрової компетентності відкриває нові перспективи для використання пустотливості як інструмента розвитку низки м'яких навичок (soft skills), які сприяють успішній соціальній адаптації та ефективній взаємодії з іншими, а також у психотерапевтичній практиці для розвитку емоційної стійкості та комунікативних навичок клієнтів.

Висновки: Запропонована модель надає структуровану основу для аналізу поведінкових, емоційних та когнітивних аспектів пустотливості, що дозволяє дослідити її вплив на психологічне благополуччя особистості та здатність до ефективної взаємодії з іншими.

Концептуальна модель розвитку пустотливості як компонента грайливості / ігрової компетентності є багатокомпонентною структурою, яка включає три основні складові: мотиваційно-цільову, процесуально-діяльну та рефлексивно-результативну.

Мотиваційно-цільова складова визначає основні орієнтири розвитку пустотливості як компонента ігрової компетентності. Вона включає розвиток як ігрової, так і конфліктної компетентності, а також конкретних поведінкових патернів, що властиві ігровій позиції "Пустун".

Процесуально-діяльна складова визначає стратегії розвитку кожного компонента грайливості / ігрової компетентності та охоплює діяльність з опанування ігрової позиції "Пустун". Ця діяльність спрямована на розвиток ключових психологічних характеристик та інтегральних якостей, властивих "Пустуну", таких як ігрова компетентність, емоційний інтелект, здорові стилі гумору, гнучкість особистісних рис у соціальній взаємодії, толерантність до невизначеності, креативність, емпатія, психологічна розумність та темпераментні риси особистості. Ці характеристики формують основу для успішного управління міжособистісними взаємодіями та конфліктами.

Екстравертність відображає типові особистісні риси і схильності, тоді як інтегральні психологічні якості включають комплекс навичок і здібностей, які можна розвивати та які впливають на поведінку в різних ситуаціях. Процесуально-діяльна складова також включає опанування специфічних психотехнік, що допомагають розвивати ці ключові характеристики та якості, властиві "Пустуну".

Рефлексивно-результативна складова спрямована на аналіз досягнень та результатів, отриманих у процесі розвитку пустотливості. Вона включає активну

діяльність, орієнтовану на саморозвиток, та рефлексію, що дозволяє ефективно оцінювати прогрес і вдосконалювати власні навички.

Запропонована модель інтегрує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні пустотливості як психологічного ресурсу особистості. Це підкреслює важливість пустотливості як інструмента соціальної адаптації, творчого самовираження та ефективного управління міжособистісними конфліктами у різноманітних соціальних контекстах.

Підбір відповідних психодіагностичних методик на основі запропонованої моделі відкриває нові можливості для емпіричного дослідження пустотливості. Методики забезпечують надійність і валідність даних, що є критично важливими для подальшого розроблення діагностичних інструментів, які дозволяють глибше зрозуміти й оцінити пустотливість у різних соціальних і культурних контекстах.

Отримані результати підкреслюють теоретичну й практичну значущість концептуальної моделі, що може бути використана для вдосконалення методів психологічної діагностики та інтервенцій, спрямованих на розвиток ключових гнучких навичок у сучасному світі. Подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні специфічних психотехнік і стратегій, які застосовуються особистостями з високим рівнем пустотливості для ефективного керування соціальними взаємодіями та міжособистісними конфліктами.

Список використаних джерел

- Афанасьєва Н. Є. Особливості взаємозв'язку емпатійності та стратегій поведінки у конфлікті у студентів-психологів. Information and innovative technologies in the turbulence era: collective monograph. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. С. 43-56. URL: http://www.wydawnictwo.wst.pl/oferta_wydawnicza_oraz_zakup_publicacji/wydawnictwa/
- Гордієнко-Митрофанова І.В., Саута С.А., Кобзева Ю.А., Зуєв І.А. Разработка опросника игровой компетентности (ОИК). Психологічний часопис. 2019а. Т.5. №12. С. 280-301. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12.19>
- Гордієнко-Митрофанова І. В., Баскакова М. В. Концептуальна модель розвитку сензитивності як компонента грайливості / ігрової компетентності. Харківський осінній марафон психотехнологій (каталог психотехнологій; тези доповідей): збірник наукових праць за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Харків, 27-29 жовтня 2022 р., ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків: ХНПУ, 2022. С. 129-131.
- Гордієнко-Митрофанова І. В., Кобзева Ю. А., Саута С. А. Керівництво щодо використання метафоричних асоціативних карт «HOMO LUDENS» / «Людина, яка грає». Харків: ФОП Лисенко І.Б., 2020а. 125с.
- Гордієнко-Митрофанова І., Саута С. Керівництво з використання метафоричних карт «Homo Ludens» / «Людина, що Грає»: інструктивно-діагност. мат. Вид. 2-е. Київ: Яроченко Я. В., 2024. 111 с. URL: <https://inter-sci-guild.org.ua/kerivnytstvo-z-vykorystannya-metaforichnykh-kart-homo-ludens>
- Гордієнко-Митрофанова І., Саута С., Безкоровайний С. Грайливість чи ігрова компетентність: навч. посібник : в 2 ч. Київ: ГО «МНГ», 2023а. 1 частина. 274с. URL: <https://inter-sci-guild.org.ua/hraylyvist-chy-ihrova-kompetentnist>
- Гордієнко-Митрофанова І., Саута С., Безкоровайний С. Грайливість чи ігрова компетентність: навч. посібник : в 2 ч. Київ: ГО «МНГ», 2023б. 2 частина. 192с. URL: <https://inter-sci-guild.org.ua/hraylyvist-chy-ihrova-kompetentnist>
- Громова Г.М. Інструменти вимірювання толерантності до невизначеності. Адаптація тесту «Шкала інтолерантності до невизначеності» Н. Карлетона. Наукові студії із соціальної та політичної психології, 2021. Вип.47(50). С. 115-130. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi47\(50\).217](https://doi.org/10.33120/ssj.vi47(50).217)
- Дроздова Л.В. Емпіричне дослідження взаємозв'язку психологічної розумності зі схильністю до різних видів брехні в корисливих злочинців-рецидивістів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер.: Психологія, 2020. Т. 31 (70). № 3. С. 143-148.
- Кобзева Ю.А. Психологічні та психолінгвістичні особливості розвитку гумору як компонента ігрової компетентності: дис. ... на здобуття наук. ступеня а-ра філософії [спец.] 053 «Психологія» ДВНЗ "Переяслав-Хмельниць. ДПУ ім. Григорія Сковороди". Переяслав, 2020. 360с.
- Козляковський П.А. Діагностика особистісної креативності (Є.Є. Туник). Загальна психологія : навч. посіб. : (в 2-х т.). Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. С. 91-97.
- П'ятифакторний опитувальник особистості. Особистість: практичні засади вивчення. Том 2. Навч.-метод. посібник : Дмитрієва С. М. та ін. Житомир: видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 220с.
- Скворцов С., Зайва О. Методика дослідження стилів гумору (HSQ) та Шкала використання гумору як ресурсу стресоподолання (CHS): опис, адаптація, застосування. Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка та психологія, 2005. №11. С. 91-95
- Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): Навч.-метод. посібник. Вінниця : Вид-во «Діло», 2019. 105с.
- Beck A.T. *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. International Universities Press, New York, 1979. 356p.
- Farrelly F., Brandsma J. M. *Provocative Therapy*. Shields Publishing Company, 1974. 195p.
- Glynn M. A., Webster J. Refining the nomological net of the Adult Playfulness Scale: Personality, motivational, and attitudinal correlates for highly intelligent adults. *Psychological Reports*, 1993. Vol.72(3,1). P. 1023-1026.
- Gordienko-Mytrofanova I.V., Kobzieva Iu. Gender-and Role-Specific Differences in the Perception of the Concept «Impishness» (based on the results of a psycholinguistic experiment). *Psycholinguistics*, 2019b. Vol. 25(1). P.33-48.
- Gordienko-Mytrofanova I. V., Kobzieva Iu., Sauta S. L. Psycholinguistic meanings of playfulness. *East European Journal of Psycholinguistics*, 2019c. 6(1). P.19-31.
- Gordienko-Mytrofanova I., Hohol D., Sauta S. The Conceptual Framework of Interpersonal Conflict as Integration of 7C Playfulness and Positive Psychotherapy. *The Global Psychotherapist*, 2023c. Vol. 3, 1, P.50-59.
- Kobzieva Iu., Gordienko-Mytrofanova I., Goncharenko-Kulish, A. Defining impishness as a component of ludic competence via restructuring semantic elements of the concept "impishness". *Problems of modern psychology*, 2020b. Vol.47. P. 118-140.
- Martin R. A., Puhlik-Doris P., Larsen G., Gray J., Weir K. Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the Humor Styles Questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 2003. Vol.37. P. 48-75. doi:10.1016/S0092-6566(02)00534-2.
- Moreno J.L. *Psychodrama*. Beacon, N.Y.: Beacon House, 1946. 428p.
- Myers I. B., McCaulley M. H., L.Quenk N., Hammer A. L. *MBTI Manual: A Guide to the Development and Use of the Myers-Briggs Type Indicator*. Third Edition. CPP. Inc, 1998.

- Osborn Alex. *Applied Imagination: Principles and Procedures of Creative Problem Solving*. New York, New York: Charles Scribner's Sons, 1953. 317p.
- Perls F.S. *Gestalt Therapy Verbatim*. Real People Press, Lafayette, 1969. 279p.
- Rogers C. *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications and Theory*. London: Constable, 1951. 560p.
- Schaefer C., Greenberg R. Measurement of playfulness: A neglected therapist variable. *International Journal of Play Therapy*, 1993. Vol.6(2). P. 21-31.
- Vitale, J. E., Newman, J. P., Bates, J. E., Goodnight, J., Dodge, K. A., Pettit, G. S. Deficient behavioral inhibition and anomalous selective attention in a community sample of adolescents with psychopathic traits and low-anxiety traits. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2005. Vol. 33. P. 461-470.
- Watzlawick P., Weakland J. H., Fisch R. *Change: Principles of Problem Formation and Problem Solution*. New York: W.W. Norton, 1974. 174c.
- Yarnal C., Qian X. Older-adult Playfulness: An innovative construct and measurement for healthy aging research. *American Journal of Play*, 2011. Vol.4(1). P. 52-79.

S. BEZKOROVAINYI (Serhii Bezkorovainyi)

a graduate student at the Department of Psychology,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
leading psychologist of TOV "NVPH".

e-mail: serebka3501@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0246-2861>

I. GORDIENKO-MITROFANOVA (Iya Gordienko-Mitrofanova)

doctor of psychological sciences, candidate of philosophical sciences, professor,
professor at the Department of Psychology,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv,
certified psychologist-psychotherapist in the method of positive psychotherapy,

e-mail: ikargm@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5332-0663>

S. SAUTA (Sergey Sauta)

a graduate student at the Department of Psychology,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv,
director of sustainable development of the "Netpeak Group" Group of Companies,
certified psychologist-consultant using the method of Provocative Psychology.

e-mail: sergeisauta@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1213-2655>

CONCEPTUAL MODEL OF MISCHIEVOUSNESS DEVELOPMENT AS A COMPONENT OF GAME COMPETENCE

This article presents the development of a conceptual model of mischievousness development as a component of playfulness/game competence, which is an important contribution to modern psychology. Mischievousness is considered as a key element that integrates a number of psychological characteristics, such as gaming competence, emotional intelligence, creativity, and flexibility of personality traits in social interactions, which contribute to successful social adaptation and effective management of interpersonal conflicts. An important characteristic of mischievousness is the ability to act "on the verge of foul" - balancing between straightforwardness (aggression) and politeness (fear), which allows you to effectively maneuver in social interactions and resolve conflicts in situations where the risk of violating social norms is high. The model consists of three main components: motivational-goal, which determines the main guidelines for the development of mischievousness; process-activity, which covers activities to develop key psychological characteristics and integral qualities inherent in mischievousness; and reflective-resultative, which is aimed at analyzing achievements and results of self-development. Special attention is paid to mastering specific psychotechniques that help develop key psychological characteristics and integral qualities necessary for successful management of interpersonal interactions and conflicts. The proposed model integrates cognitive, emotional and behavioral components, emphasizing the importance of mischievousness as a tool for social adaptation, creative self-expression and effective conflict management in various social contexts. The selection of appropriate psychodiagnostic techniques based on this model opens up new opportunities for empirical research on mischievousness and the development of diagnostic tools that will allow for a deeper understanding and assessment of mischievousness in various cultural contexts. Further research is focused on studying specific psychotechniques and strategies used by individuals with a high level of mischievousness to effectively manage social interactions and conflicts.

Keywords: *gaming competence, playfulness, mischievousness, gaming position, conceptual model, emotional intelligence, interpersonal interaction, interpersonal conflict, youth, maturity*

References

- Drozdova, L.V. (2020). An empirical study of the relationship between psychological intelligence and the propensity for different types of lies in self-interested recidivist criminals. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Ser.: Psykholohiia*, 31(70), 3, 143-148. https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2020/3_2020.pdf [In Ukrainian].
- Gordienko-Mitrofanova, I.V., Sauta, S.L., Kobzeva, Yu.A., Zuev, I.A. (2019a). Development of questionnaire of playing competence (QPC). *Psykholohichniy chasopys*, 5(12), 280-301. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_5_12_21 [In Ukrainian].
- Gordienko-Mitrofanova, I. V., Baskakova, M. V. (2022). A conceptual model of the development of sensitivity as a component of playfulness / gaming competence. *Kharkivskiy osinnii marafon psykhotekhnologii (kataloh psykhotekhnologii; tezy dopovidei): zbirnyk naukovykh prats za materialamy VI Vsenker. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, m. Kharkiv, 27-29 zhovtnia 2022 r., KhNPU imeni H. S. Skovorody. Kharkiv: KhNPU*, 129-131. [In Ukrainian].
- Gordienko-Mitrofanova, I. V., Kobzieva, Yu. A., Sauta, S. L. (2020a). *Guide to using the HOMO LUDENS metaphorical association cards*. [In Ukrainian].
- Gordienko-Mitrofanova, I., Sauta, S. (2024). *Guide to the use of metaphorical cards "Homo Ludens" / "The Man Who Plays": instructional and diagnostic materials*. Elektronni dannii. 111 c. on-line. <https://inter-sci-guild.org.ua/kerivnytstvo-z-vykorystannya-metaforychnykh-kart-homo-ludens> [In Ukrainian].

- Gordienko-Mytrofanova, I., Sauta, S., Bezkorovainyi, S. (2023a). *Playfulness or game competence: teaching and supervision. training manual for students. distance educational forms: in 2 parts*. Elektron. dan. Kyiv: HO «MNH». 1 chastyna, 274s. <https://inter-sci-guild.org.ua/hraylyvist-chy-ihrova-kompetentnist> [In Ukrainian].
- Gordienko-Mytrofanova, I., Sauta, S., Bezkorovainyi, S. (2023b). *Playfulness or game competence: teaching and supervision. training manual for students. distance educational forms: in 2 parts*. Elektron. dan. Kyiv: HO «MNH». 2 chastyna, 192s. <https://inter-sci-guild.org.ua/hraylyvist-chy-ihrova-kompetentnist> [In Ukrainian].
- Gromova, H.M. (2021). Tools for measuring uncertainty tolerance. Adaptation of the test "Intolerance to Uncertainty Scale" by N. Carleton. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*, 47(50), 115-130. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi47\(50\).217](https://doi.org/10.33120/ssj.vi47(50).217) [In Ukrainian].
- Kobzieva, Yu.A. (2020). *Psychological and psycholinguistic features of the development of humor as a component of game competence*. dys. ... d-ra filosofii v haluzi znan 05 Sotsialnoi ta povedinkovi nauky: (spets.) 053, Pereiaslav, 360s. [In Ukrainian].
- Kozliakovskiy, P.A. (2004). *Diagnostics of personal creativity (E.E. Tunik)*. Zahalna psykholohiia : navch. posib. : (v 2-kh t.). Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. P. Mohyly, 91-97. <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/160/25.pdf>. [In Ukrainian].
- Skvortsov, S., Zaiva, O. (2005). Humor Styles Research Methodology (HSQ) and Humor Use Scale as a Stress Coping Resource (CHS): description, adaptation, application. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Pedagogika ta psykholohiia*, 11, 91-95. [In Ukrainian].
- Yatsiuk, M. (2019). *Emotional intelligence of the individual (on the wave of the New Ukrainian School): Educational and methodological guide*. Vinnytsia: Vyd-vo «Dilo». [In Ukrainian].
- Afanasieva, N. Ye. (2022). Peculiarities of the relationship between empathy and conflict behavior strategies in psychology students. *Information and innovation technologies in the era of turbulence: a collective monograph*. Publishing House of University of Technology, Katowice, 43-56. http://www.wydawnictwo.wst.pl/oferta_wydawnicza_oraz_zakup_publicacji/wydawnictwa/
- Beck, A.T. (1979). *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. International Universities Press, New York, 356p.
- Farrelly, F., Brandsma, J. M. (1974). *Provocative Therapy*. Shields Publishing Company, 195p.
- Five-factor personality questionnaire*. (2017). Personality: practical principles of study. v. 2. Navchalno-metodychnyi posibnyk (Ukladachi: Dmytriieva, S. M., Maksymets, S. M., Butuzova, L. P., Dubravska, N. M., Fryz, I. V., Sydorenko, N. I., Stakhova, O. O., Machushnyk, O. L.). Zhytomyr: vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka, pp. 330. <http://eprints.zu.edu.ua/31677/1/%d0%9e%d1%81%d0%be%d0%b1%d0%b8%d1%81%d1%82%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf>
- Glynn, M. A., Webster, J. (1993). Refining the nomological net of the Adult Playfulness Scale: Personality, motivational, and attitudinal correlates for highly intelligent adults. *Psychological Reports*, 72(3,1), 1023-1026. <https://psycnet.apa.org/doi/10.2466/pr0.1993.72.3.1023>
- Gordienko-Mytrofanova, I.V., Kobzieva, Iu. (2019b). Gender and Role-Specific Differences in the Perception of the Concept «Impishness» (based on the results of a psycholinguistic experiment). *Psycholinguistics*, 25(1), 33-48. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-25-1-33-48>
- Gordienko-Mytrofanova, I. V., Kobzieva, Iu., Sauta, S. L. (2019c). Psycholinguistic meanings of playfulness. *East European Journal of Psycholinguistics*, 6(1), 19-31. <https://eejpl.vnu.edu.ua/index.php/eejpl/article/view/27>
- Gordienko-Mytrofanova, I., Hohol, D., Sauta, S. (2023c). The Conceptual Framework of Interpersonal Conflict as Integration of 7C Playfulness and Positive Psychotherapy. *The Global Psychotherapist*, 3, 1, 50-59. <http://dx.doi.org/10.52982/lkj180>
- Kobzieva, Iu., Gordienko-Mytrofanova, I., Goncharenko-Kulish, A. (2020b). Defining impishness as a component of ludic competence via restructuring semantic elements of the concept "impishness". *Problems of modern psychology*, 47, 118-140.
- Martin, R. A., Puhlik-Doris, P., Larsen, G., Gray J., Weir, K. (2003). Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the Humor Styles Questionnaire'. *Journal of Research in Personality*, 37, 48-75. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00534-2](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00534-2)
- Moreno, J.L. (1946). *Psychodrama* (Vol. 1). Beacon, N.Y.: Beacon House.
- Myers, I. B., McCauley, M. H. L., Quenk, N., Hammer, A. L. (1998). *MBTI Manual: A Guide to the Development and Use of the Myers-Briggs Type Indicator*. Third Edition. CPP, Inc.
- Osborn, A. (1953). *Applied Imagination: Principles and Procedures of Creative Problem Solving*. New York, New York: Charles Scribner's Sons.
- Perls, F.S. (1969). *Gestalt Therapy Verbatim*. Real People Press, Lafayette.
- Rogers, C. (1951). *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications and Theory*. London: Constable.
- Schaefer, C., Greenberg, R. (1993). Measurement of playfulness: A neglected therapist variable. *International Journal of Play Therapy*, 6(2), 21-31.
- Vitale, J. E., Newman, J. P., Bates, J. E., Goodnight, J., Dodge, K. A., Pettit, G. S. (2005). Deficient behavioral inhibition and anomalous selective attention in a community sample of adolescents with psychopathic traits and low-anxiety traits. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 461-470.
- Watzlawick, P., Weakland, J. H., Fisch, R. (1974). *Change: Principles of Problem Formation and Problem Solution*. W.W. Norton, 174p.
- Yarnal, C., Qian, X. (2011). Older-adult Playfulness: An innovative construct and measurement for healthy aging research. *American Journal of Play*, 4(1), 52-79.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2024 (The article was received by the editors 27.09.2024)

Стаття рекомендована до друку 23.11.2024 (The article is recommended for printing 23.11.2024)

DOI [10.26565/2225-7756-2024-77-05](https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-05)

YAK 159.942:316.361.1-022.312/.313

V. PAVLENKO (Valentyna Pavlenko)
Candidate of Psychological Sciences, Professor,
Professor of the Applied Psychology Department
V. N. Karazhin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine
E-mail: mp49@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4947-3995>

K. KRASNIKOVA (Krystyna Krasnikova)
Master of Psychology
e-mail: krystyna.krasnikova@student.karazhin.ua

THE INTERCONNECTION BETWEEN EMPATHY AND THE QUALITY OF MARITAL RELATIONS WITH DIFFERENT LENGTH OF MARRIAGE

The article explores the findings of a study on the connection between empathy and the quality of marital relations in couples married for less than two years and those with over five years of marital experience. The results indicate that both younger and more experienced couples demonstrate a high level of empathy components. Empathy plays an essential role in the quality of marital relationships, but its impact is ambiguous. In younger couples, a high level of empathy is connected with a desire for emotional intimacy and a fear of losing their partner. In contrast, in couples with longer marital experience, empathy contributes to stability and trust but reduces the pursuit of autonomy. Women in the initial stages of relationships tend to experience a stronger emotional bond, yet their satisfaction with the relationships decreases over time, whereas men's satisfaction increases in the later stages of relationships. In younger couples, empathy is associated with a desire for support and emotional engagement, while in more experienced couples, it is connected to the ability to consider the partner's viewpoint. The research also found that a high level of empathy can either enhance or reduce marital satisfaction, depending on the length of marriage and other factors.

Keywords: *empathy, emotional bond, quality of marital relations, marriage, relationship satisfaction, romantic attachment, motivational regulations in romantic relationships*

Introduction and Current State of the Problem. In today's world, the concept of the traditional family is experiencing a crisis, with the perception of the family as a functional unit of society undergoing significant changes. The divorce rate is rising, young people are increasingly reluctant to start families or have children due to instability in their personal lives and economic dissatisfaction. Many opt for alternative forms of marriage or relationships or decide not to create a family at all. This trend requires a more thorough investigation of family relationships across various scientific fields, including economics, psychology, sociology, and philosophy.

The notion of the family, both as a social unit and as a personal concept, holds immense significance and is regarded as one of the most critical elements in the system of values for both individuals and the state.

In modern society, a strong family, as a center of love, security, happiness, and comprehensive development, serves as a vital link that sustains the state and directly influences society norms, rules, and value ideals. To establish a family capable of passing on the right ideals to future generations, nurturing values, and enhancing the achievements of past generations, it is essential to have strong and harmonious marital relationships based on love, acceptance, mutual understanding, and support.

The relevance of this study lies in the necessity of continuing research on families in modern living conditions, where high expectations are placed on both individuals and families. People in the contemporary world face a choice between achieving self-realization as professionals and members of society or fulfilling themselves in family relationships. In today's society, where everyone strives to be successful, accomplished, and happy, it is crucial to determine the role of empathy and genuine human connections, which directly influence the quality of marital relationships and individual self-fulfillment.

Throughout the study of this topic, numerous scholars have attempted to classify and define strong family relationships, explore their components, and propose ways to improve the situation. Among them are Kliuchnikova S., Oshchepkova A., Semychenko V., Sheinova V., who focused on preserving marriages, and Sysenko V., Holod I., Yurkevych N., Shypovalov O., and Hryshyna N., who studied family conflicts and crises.

Modern research on marital relationships highlights several challenges, including the absence of a clear definition of marital quality, a lack of differentiation based on the quality of relationships, an absence of classification for marital relationships by quality levels, and a lack of a comprehensive

Як цитувати: Павленко В.М., Краснікова К.Ю. (2024). The Interconnection between Empathy and the Quality of Marital Relations with Different Length of Marriage. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, (77), 40-45. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-05>

In cites: Pavlenko V., Krasnikova K. (2024). The Interconnection between Empathy and the Quality of Marital Relations with Different Length of Marriage. *Visnyk of V.N. Karazhin Kharkiv National University. Series Psychology*, 77, 40-45. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-77-05>

© Pavlenko V., Krasnikova K., 2024; CC BY 4.0 license

list of factors affecting the quality of family relationships. Additionally, there is a need for more contextualized studies that consider crises, economic, or political changes (Proulx C.M., Helms H.M., Buehler C., 2007).

Empathy is a key factor in creating harmonious and strong marital bonds. It enables partners to understand each other better, effectively resolve conflicts, and foster trust, warmth, and mutual respect. (Reza, F. A., Sudirman, S. A., & Mubarak, M., 2021).

Scientific research highlights several types of empathy, including emotional, intuitive, cognitive, rational, and behavioral, each contributing differently to the development of relationships. A correlation has also been identified between the level of empathy of each partner and the degree of mutual understanding in the relationships, constructive conflict resolution, and emotional tension within a couple.

With a high level of empathy, some partners find it significantly easier to understand and support each other, enhance the overall emotional climate within the family, and establish close and profound relationships. These factors are essential for maintaining high-quality marital relationships (Ivanova-Korinevska Y.O., Khomych H.O., 2022).

The aim of the empirical study was to investigate the relationship between empathy and the quality of marital relationships in couples with different lengths of marriage.

It was hypothesized that there is a direct positive correlation between the level of empathy and the quality of marital relationships.

Research Methods To study empathy, the Interpersonal Reactivity Index (IRI) by Mark Davis was used. This questionnaire describes a multi-component structure of empathy presented by the author. It proposes considering empathy as a multi-component construct which substructures are interdependent and reflect different aspects of an individual's emotional responsiveness. At the same time, these structural components significantly differ from each other.

Additionally, the Empathy Components Questionnaire by L. Batchelder et al. was employed. According to its author, this questionnaire reflects empathy both as a general ability and as a sum of interrelated individual components.

To assess the quality of marital relationships, the following questionnaires were applied:

- Motivational Regulation in Romantic Relationships Questionnaire by M. Blais et al., designed to study

motivational involvement in relationships among married couples. The author examines motivational regulation in terms of external and internal motivation.

- Relationship Satisfaction Questionnaire by David Burns, a concise tool consisting of only seven questions. Despite its brevity, it reflects relationship satisfaction across various dimensions, including romantic relationships, family relationships, and friendship within couples.

- Romantic Attachment Questionnaire by K. Brennan and P. Shaver, which represents a multi-structural framework of attachment components that collectively form the phenomenon of romantic attachment.

For mathematical and statistical analysis, the Mann-Whitney U-test was used for comparative analysis, and Spearman's correlation coefficient was applied for correlation analysis.

The study sample consisted of 30 married couples, divided into two main groups based on the length of their marital relationships. The first group included 15 couples who had been married for up to 2 years, while the second group consisted of 15 couples who had been married for more than 5 years.

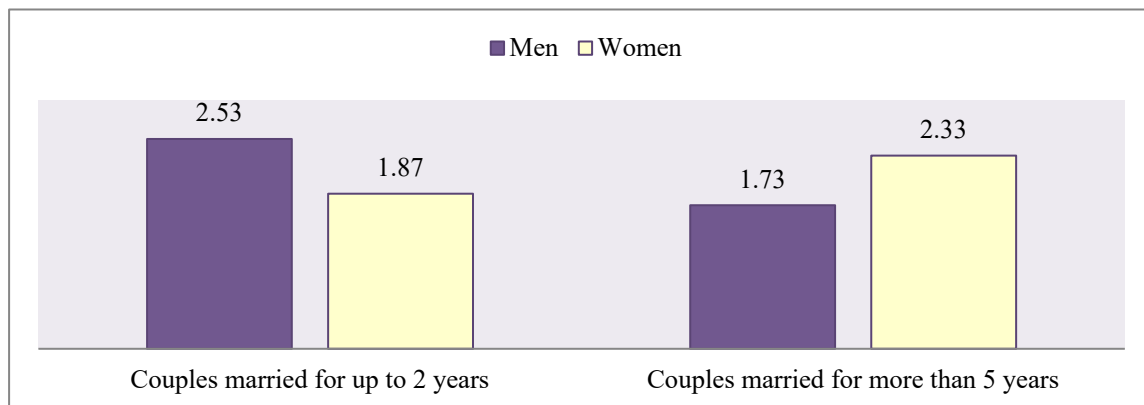
Results of the Study

The findings based on the Interpersonal Reactivity Index (IRI) revealed that both younger and more experienced couples exhibited a relatively high level of empathy components.

However, men and women in couples with shorter marital durations tended to idealize and romanticize their relationships, showing a strong desire to build lasting bonds founded on compromise and mutual understanding.

In contrast, in more experienced couples, the pronounced presence of empathy components reflected their accumulated experience and high adaptability to one another. In these relationships, excessive emotionality may often take a secondary role, suggesting a shift towards stability and deeper mutual respect.

According to the results of the empathy components assessment using L. Batchelder's questionnaire, it was determined that the overall level of empathy in men decreases with the duration of the relationships, whereas in women, it increases. The results are illustrated in Figure 1.

Figure 1. The overall empathy levels of couples with different lengths of marriage

This may reflect differing tendencies in how men and women approach relationships. Men tend to focus more on

their own emotionality and their partner's expression of emotions in the early stages of a relationship. In contrast,

women develop a deeper understanding and empathy for their partners as they gain experience.

In this study, the indicators of marital relationships quality included motivational regulation in romantic relationships, relationship satisfaction, and romantic attachment. The findings indicate that in the early stages of relationships (up to 2 years), women exhibit higher levels of intrinsic and identified motivation. This is associated with the novelty of the relationships and a stronger emotional bond.

However, with greater relationships, experience (over 5 years), these levels tend to decline as the relationship becomes more stable and routine.

For men in longer-term relationships, a higher level of integrated motivation was observed, reflecting a deeper understanding of the role that the relationship plays in their lives.

The results of relationship satisfaction levels among married couples are presented in Figure 2.

Figure 2. Relationship satisfaction in couples with different lengths of marriage.

The study of romantic attachment revealed that women in the couples studied who had been married for less than two years exhibited a higher level of marital satisfaction. Conversely, in more experienced couples, men showed higher levels of satisfaction.

The data suggest a pattern in which men, upon reaching stability and predictability in their relationships, tend to experience increased satisfaction. However, women, losing the sense of romanticism and unpredictability, are prone to reduced satisfaction due to the relationships becoming more foreseeable.

In couples with shorter marital durations, romantic attachment is characterized by a strong desire for closeness yet accompanied by certain fears and contradictions linked to the initial stage of spousal adaptation. In longer-term relationships, trust increases, frustration and jealousy decrease, but the desire for closeness and autonomy also slightly diminishes.

The results of the analysis of the relationships between overall empathy levels and various structural components of marital relationship quality in the couples studied are presented in Table 1.

Table 1. The relationship between empathy and components of marital quality in couples with different lengths of marriage

Indicators	Overall empathy score			
	Couples married for up to 2 years		Couples married for more than 5 years	
	Women	Men	Women	Men
Amotivation	0.27	-0.24	-0.14	0.38*
External	-0.05	-0.09	0.26	0.33*
Identified	0.31*	-0.04	-0.29	-0.29
Integrated	0.22	0.33*	-0.50*	0.63*
Internal	0.25	0.04	-0.55*	-0.29
Satisfaction with the relationship	0.01	-0.49*	0.11	0.01
Frustration	0.24	0.19	-0.33*	-0.44*
Desire for closeness	0.33*	-0.45*	-0.36*	-0.20
Self-support	0.3*	-0.07	0.65*	0.53*
Ambivalence	-0.4*	0.25	-0.04	-0.07
Jealousy	-0.34*	0.37*	-0.02	-0.44*
Clinging to a partner	0.32*	-0.20	-0.16	0.24

Note: *-significance of correlations at $p \leq 0.05$

The results of the correlation analysis between the overall empathy score and the factors of marital relationship quality in the studied couples indicate the existence of certain interrelationships.

In particular, there is a positive correlation between amotivation and the general level of empathy in men who

have been married for more than 5 years ($p = 0.38$). High emotional involvement with their partners and greater compassion is linked to a lack of desire for men to engage in marital activities or resolve joint problems. These results may indicate emotional exhaustion due to constant emotional involvement in the relationship.

External motivation also correlates with empathy ($p = 0.33$), reflecting the dependence of emotional connection on external stimuli, such as the partner's approval.

In women married for less than 2 years, identified motivation correlates with empathy ($p = 0.31$), emphasizing the importance of supporting a partner in their achievements.

For men married for less than 2 years ($p = 0.33$) and for men married for more than 5 years ($p = 0.63$), a positive correlation indicates that higher empathy is related to the desire to accept the partner's feelings and problems as own, and, accordingly, to arrive at a mutual solution to these problems.

For women married for more than 5 years, there is a negative correlation between empathy and internal motivation ($p = -0.55$). This suggests that women with high empathy may begin to experience burnout over time due to excessive emotional involvement in the relationship.

In men married for less than 2 years, there is a negative correlation between empathy and relationship satisfaction ($p = -0.49$). This may result from a mismatch between high expectations of emotional support.

For both women and men married for more than 5 years, the negative correlation with frustration ($p = -0.33$ and $p = -0.44$) may indicate comfort and openness facilitated by empathy.

There is also a connection between empathy and the desire for closeness. The positive correlation in women married for less than 2 years ($p = 0.33$) suggests that a high level of empathy gives these women a sense of attachment to their partner, thereby triggering a desire to become emotionally closer. In contrast, the negative correlation in women married for more than 5 years ($p = -0.36$) indicates that excessive emotional involvement in the partner's feelings leads to a desire for autonomy and a reduction in emotional contact.

Positive correlations were found between empathy and self-support in women married for less than 2 years

($p = 0.30$), as well as in women and men married for more than 5 years ($p = 0.65$ and $p = 0.53$, respectively). In this case, the correlations suggest that higher empathy levels are associated with stronger internal emotional resilience.

A connection between ambivalence and empathy was found in women married for less than 2 years ($p = -0.40$). This indicates that higher empathy in women is linked to a desire to be included in the relationship and have confidence in the relationship.

There are correlations between empathy and jealousy in the subjects studied. The inverse correlations in women married for less than 2 years ($p = -0.34$) and men married for more than 5 years ($p = -0.44$) indicate that higher empathy allows both men and women to have greater confidence, reducing the fear of being betrayed or abandoned. Conversely, the positive correlation in men married for less than 2 years ($p = 0.37$) suggests that empathy may manifest in their sensitivity and suspicion, which in turn is linked to heightened feelings of fear and jealousy.

It was also found that for women with shorter marital durations, there is a connection between empathy and clinginess ($p = 0.32$). This means that high empathy and compassion tie women to their partners, reflecting not only high emotional involvement but also some degree of dependence.

Thus, the results of the analysis indicate that empathic characteristics play an important role in the quality of marital relationships, regardless of the duration of the marriage. Empathy acts as a factor of mutual understanding and emotional closeness, as well as mediates the desire of both men and women to maintain a balance between emotional sensitivity and self-support.

The results of the correlation analysis of the relationships between the overall level of satisfaction with relationships, which forms the foundation of quality marital relations, and the structural components of empathy in couples with different lengths of marriage are presented in Table 2.

Table 2. The relationship between relationship satisfaction and empathy components in couples with different lengths of marriage

Indicators	Relationship satisfaction			
	Couples married for up to 2 years		Couples married for more than 5 years	
	Women	Men	Women	Men
Fantasy	-0.33*	-0.27	0.01	-0.41*
Emotional disturbance	0.31*	-0.4*	-0.12	-0.16
Emotional distress	0.1	0	-0.33*	0.04
Cognitive empathy	0	0.19	-0.17	0.53*
Affective empathy	0.77*	0.34*	-0.02	-0.49*

Note: *-significance of correlations at $p \leq 0.05$

It has been established that there is an inverse relationship between relationship satisfaction and fantasy in women with more than 2 years of marriage ($p = -0.33$) and in men with more than 5 years of marriage ($p = -0.41$). These relationships can be explained by the fact that excessive fantasizing, idealization, and romanticization can decrease relationship satisfaction if the reality of the relationship no longer matches idealized expectations.

There is a connection between relationship satisfaction and emotional distress. For women with less than 2 years of marriage, a positive correlation ($p = 0.31$) indicates that higher emotional sensitivity, care for the partner, and

attention to their emotional state are markers of harmonious relationships. On the other hand, for men with less than 2 years of marriage, a negative correlation ($p = -0.4$) suggests that excessive caring may be perceived as an intrusion into personal boundaries, leading to decreased satisfaction in relationships, as harmony is replaced by emotional tension due to a lack of privacy for personal emotional experiences.

Emotional sensitivity (affective empathy) positively affects relationship satisfaction in men ($p = 0.34$) and women ($p = 0.77$) with shorter marriage durations. In contrast, the negative correlation in the group of men with longer marriages ($p = -0.49$) indicates that excessive

sympathy and emotional involvement can become exhausting, intrusive, provoke negative emotions, and thereby reduce satisfaction with marital relationships.

A negative correlation between relationship satisfaction and emotional distress in women with longer marriages ($p = -0.33$) suggests emotional exhaustion from over-concern with the partner's state, which can lead to decreased satisfaction and harmony in relationships.

For men with more than 5 years of marriage, cognitive empathy correlates with relationship satisfaction ($p = 0.53$), indicating the positive impact of an analytical approach to understanding the partner's feelings.

Thus, in couples with shorter marriages, relationship satisfaction is related to the desire for emotional support and mutual understanding. However, excessive involvement in the partner's emotional state may be perceived as an infringement on personal boundaries, leading to decreased relationship satisfaction. In couples with longer marriages, relationship satisfaction may be associated with feelings of emotional exhaustion, which the participants experience due to the duration of the relationships and constant involvement in the partner's emotions.

Conclusions

1. Empathy involves the ability to place oneself in another person's position, imagine what they are experiencing, their emotions, and feelings, and accordingly take these into account in one's reaction. Marital relationship quality is a combination of emotional, behavioral, and cognitive characteristics of the relationship between partners, reflecting the level of satisfaction, support, trust, mutual understanding, and respect within the marriage. High-quality marital relationships imply harmonious connections where partners feel satisfaction from shared life, maintain emotional closeness, and demonstrate mutual empathy and care. The quality, strength, and harmony of family relationships depend primarily on a range of external and internal factors.

2. The study found that both young and more experienced couples exhibit a high level of empathy component formation. Additionally, it was found that in men, empathy decreases with the duration of the relationship, whereas in women, it increases. This means that men are more oriented toward empathy and understanding the partner's emotions in the early stages of the relationships, while women come to a deeper understanding and empathy for their partner with experience.

3. It was determined that at the early stages of relationships, women have a higher level of satisfaction, which is linked to the novelty of the relationships and a stronger emotional bond. However, with more experience, satisfaction tends to decrease as relationships become more stable and routine. For men, on the contrary, the dynamics are opposite, as at the early stages, they are less satisfied with the relationships due to the loss of autonomy and changes in life structure, but as the relationship progresses, their satisfaction tends to increase. It is shown that romantic attachment in couples with less marriage experience is based on the desire for closeness, but at this stage, there are also certain fears and contradictions. In contrast, in long-term relationships, trust increases, frustration and jealousy decrease, but the desire for closeness and autonomy slightly decreases.

4. It was found that in young couples, there is a direct connection between the components of empathy and

relationship quality indicators such as internal motivation and the desire for closeness. That is, a high display of empathy in young couples indicates a desire to establish stronger emotional bonds, understand the partner's state, and also a fear of losing the partner. In couples that had been married for more than five years, empathy is directly related to a reluctance to engage in relationship processes due to the influence of external factors on the relationships, as well as a desire for autonomy and the establishment of personal boundaries. Direct connections were found between marital satisfaction and the display of compassion, involvement in the partner's emotional experiences, and understanding their emotional state in young couples, as well as with the acquired ability to consider their partner's perspective in couples with more marriage experience.

5. On the other hand, it was proven that there are also reverse connections between empathy and the quality of marital relationships in couples with different marriage durations. It was found that a high display of empathy in young couples is linked to lower satisfaction with the relationship and a desire for closeness in men, as well as a decrease in the fear of losing the partner and the desire to engage in relationship processes in women. Conversely, high empathy in long-term marriages is associated with a decrease in the desire to grow closer to the partner, a reduction in the fear of losing the partner, but at the same time a higher level of inner comfort and stability. Meanwhile, marital satisfaction has a reverse connection with the reduction of relationship romanticization in young women and a decrease in the desire for emotional disturbance in young men. In women with long-term marriages, high empathy is associated with emotional balance, while in men, high empathy is linked to a decrease in the desire to romanticize the relationships and to understand and support the partner.

Therefore, the research hypothesis about the existence of a direct connection between empathy and marital relationship quality was partially confirmed, as in addition to direct connections between empathy and components of marital relationship quality, certain reverse connections were also discovered.

We believe that under modern conditions, it is necessary to continue research with a broader sample of respondents, considering the challenges faced by contemporary families. This will allow for the development of new approaches to strengthening marriages and forming values in future generations.

References

- Vins, V.A., Kashpur, Y.M., Kuzmenko, T.M. (2022). Harmonization of interpersonal relationships in marital couples through psychological counseling. *Naukovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Psykhologichni nauky»*. 1. 77-80. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.8> (in Ukrainian)
- Voloshok, O. (2019). Socio-psychological factors of marital satisfaction among individuals in early adulthood. *Naukovy visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya Psykholohichni nauky*. 3. 122-128. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-3-17> (in Ukrainian)
- Ivanova-Korinevska, Y.O., Khomych, H.O. (2022). Empathy in marital relationships as a psychological factor for maintaining marriage. *Pereiaslov: Perspektyvy rozvytku suchasnoi psykholohii*. 10.

- 15-20. <https://www.researchgate.net/profile/Dmytro-Kostenko> (in Ukrainian)
- Kotlova, L.O., Saukh, I.D. (2019). Psychological factors of marital satisfaction at different stages of marital life. *Naukovy visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya «Psykhologichni nauky»*, 1, 223–228. <http://eprints.zu.edu.ua/29224/1/37.pdf> (in Ukrainian)
- Gaur, P., & Bhardwaj, A.B. (2015). Relationship between empathy, forgiveness and marital adjustment in couple. *The International Journal of Indian Psychology*, 3(1), 145–151. <https://doi.org/10.25215/0301.142>
- Proulx, C.M., Helms, H.M., Buehler, C. (2007). Marital quality and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 69, 576–593. <https://www.researchgate.net/publication/249406316>
- Reza, F. A., Sudirman, S. A., & Mubarak, M. (2021). Marriage harmony: The role of empathy and forgiveness. *Jurnal Studia Insania*, 9(1), 32–50. <https://jurnal.uin-antasari.ac.id/index.php/insania/article/view/4085>
- Walsh, F. (1996). The concept of family resilience: Crisis and challenge. *Family Process*, 35(3), 261–281. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x>

В.М. ПАВЛЕНКО (Павленко Валентина Миколаївна)

кандидат психологічних наук, професор

професор ЗВО кафедри прикладної психології

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, Україна

e-mail: vm49@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4947-3995>

К.Ю. КРАСНІКОВА (Краснікова Кристина Юрївна)

магістр психології, Харків, Україна

e-mail: krystyna.krasnikova@student.karazin.ua

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМПАТІЇ ТА ЯКОСТІ ШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ В ПАРАХ ІЗ РІЗНИМ СТАЖЕМ ШЛЮБУ

У статті розглянуто результати дослідження зв'язку між емпатією та якістю шлюбних стосунків у парах, котрі мають стаж шлюбу менше двох років та більше п'яти років. За результатами встановлено, що як для членів молодих пар, так і більш досвідчених пар, характерний високий рівень сформованості компонентів емпатії. Вона відіграє важливу роль у якості шлюбних стосунків, але її вплив є неоднозначним. У молодих парах високий рівень емпатійності пов'язаний із прагненням до емоційного зближення та страхом втратити партнера, тоді як у парах із більшим стажем шлюбів емпатія сприяє стабільності та довірі, але знижує прагнення до автономії. Жінки на початкових етапах стосунків частіше відчують сильніший емоційний зв'язок, проте з часом задоволеність стосунками зменшується, тоді як у чоловіків задоволеність зростає на більш пізніх етапах стосунків. Емпатія у молодих парах пов'язана з прагненням до підтримки та емоційної включеності, тоді як у досвідчених парах – із здатністю враховувати точку зору партнера. Виявлено також, що високий рівень емпатійності може супроводжуватися як зростанням, так і зниженням задоволеності шлюбом залежно від стажу та інших чинників.

Ключові слова: емпатія, емоційний зв'язок, якість шлюбних стосунків, шлюб, задоволеність стосунками, романтична прихильність, мотиваційні регуляції в романтичних стосунках

Список використаних джерел

- Вінс В.А., Кашпур Ю.М., Кузьменко Т.М. Гармонізація міжособистісних взаємин подружніх пар засобами психологічного консультування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2022. Вип. 1. С. 77–80. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.8>
- Волошок О. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Серія Психол. науки, № 3. С. 122–128. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-3-17>
- Іванова-Коріневська Ю.О., Хомич Г.О. Емпатія у подружніх взаєминах як психологічний чинник збереження шлюбу. *Переяслав: Перспективи розвитку сучасної психології*. 2022. №10. С. 15–20. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Dmytro-Kostenko-2/publication/362057620>
- Котлова Л.О., Саух І.Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Випуск 1. С. 223–228. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/29224/1/37.pdf>
- Gaur, P., & Bhardwaj, A. B. Relationship between empathy, forgiveness and marital adjustment in couple. *The International Journal of Indian Psychology*, 3(1), 2015. P.145–151. URL:https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q
- Proulx C.M., Helms H.M., Buehler C. Marital quality and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*. 2007. Vol. 69. P. 576–593. URL: <https://www.researchgate.net/publication/249406316>
- Reza F. A., Sudirman S. A., & Mubarak M. Marriage harmony: The role of empathy and forgiveness. *Jurnal Studia Insania*, 9(1), 2021. P. 32–50. URL: <https://jurnal.uin-antasari.ac.id/index.php/insania/article/view/4085>
- Walsh F. The concept of family resilience: Crisis and challenge. *Family Process*, 35(3), 1996. P. 261–281. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x>

Стаття надійшла до редакції 05.10.2024 (The article was received by the editors 05.10.2024)

Стаття рекомендована до друку 23.11.2024 (The article is recommended for printing 23.11.2024)

**Правила оформлення статей для фахового збірника
«Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Психологія» (категорія Б)**

Вельмишановні автори!

Політику журналу на сучасному етапі зосереджено на необхідності підвищення академічного статусу завдяки новим вимогам до публікацій, що відповідають кращим міжнародним стандартам. При цьому мета такої політики спрямована на спрощення підготовки рукописів авторами та рецензування ревіюерами.

Основними напрямками профільності журналу залишається друк оригінальних (раніше не опублікованих) завершених наукових досліджень з різних галузей **психологічних наук**: теоретико-методологічних проблем психології, психофізіології, нейропсихології, психології особистості, соціальної психології, когнітивної психології, психології індивідуальних відмінностей, педагогічної психології, вікової психології, медичної психології, політичної психології, юридичної психології, організаційної психології, психології емоцій, історії психології, психології спорту.

Редакція приймає до друку виключно оригінальні, раніше неопубліковані матеріали, що не містять ознак плагіату (З вересня 2017 року згідно із Законом України "Про вищу освіту" не допускається використання даних, які було представлено у захищених дисертаційних дослідженнях). За умови наявності у роботі плагіату/самоплагіату повторно така стаття не розглядатиметься.

Переклад засобами онлайн-сервісів (типу Google Translate, Yandex перекладач, Prompt, тощо) є неприпустимим.

До редакції подаються паперова та електронна версії статті. Обсяг статті: від 10 (без урахування списків літератури та резюме) до 30 сторінок.

Електронна версія подається до редакції у форматах *.doc, або *.rtf, яку необхідно надіслати на адресу: psychology_series@karazin.ua. Шрифт Times New Roman, 14 кегль, через півтора інтервали. Поля: зверху – 2,5 см; знизу – 2,5 см; ліворуч – 2 см; праворуч – 2 см. Папір – А4.

В тексті статті забороняється використовувати об'єкти Word Art, автофігури, кольорові діаграми та графіки, кольорові фотографії. Усі схеми мають бути у форматі jpg. Ілюстрації та таблиці нумеруються арабськими цифрами та супроводжуються пояснювальними підписами, таблиці – тематичними назвами; на кожну ілюстрацію та таблицю потрібно посилатися в тексті публікації та зазначати їх порядковими номерами, наприклад: (рис.2), (табл.1). Підписи під рисунками у статтях, що опубліковані українською мовою необхідно надати також англійською мовою.

Увага! Просимо звернути увагу на те, що посилання у тексті оформлюються не як раніше (наприклад, [1], [2, с. 3]), а за АРА стилем: у круглих дужках прізвище автора - кома - рік видання роботи - (Іваненко, 2010). Якщо потрібно посилатися на декілька джерел, варто перелічувати їх через крапку з комою - (Іваненко, 2010; Петрова, 2007; Сидоров, 2015).

Структура статті:

1. Номер УДК.
2. Ініціали та прізвище (Ім'я та По батькові (повністю), Прізвище _____), науковий ступінь, вчене звання, посада, назва організації, поштова адреса організації. (курсив) (інформація розміщена ліворуч).
3. e-mail
4. ORCID
5. Назва статті (ВЕРХНІЙ РЕГІСТР). **Важливо! Назва роботи може містити не більше 10 слів, має розкривати сутність проблеми та бути цікавою широкому загалу науковців. Слід уникати скорочень.**
6. Анотація і ключові слова (курсив) мовою статті з такими обов'язковими елементами: актуальність проблеми, мета, методи та результати дослідження (від 500 знаків (без пробілів) та 5-10 ключових слів (через крапку)).
7. Текст статті, де присутні такі необхідні елементи:

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми / Introduction and the current state of the research problem (15% обсягу статті) постановка проблеми, її актуальність для теорії і практики.

Важливо у вступній частині чітко сформулювати понятійний апарат, щоб уникнути його неоднозначного трактування. У вступі також викладаються особливості сучасного стану дослідження проблеми. Окрім цього, редакція підтримує статті, в яких аналізуються результати досліджень наукових шкіл Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна з посиланням на них.

Мета / Aim.

Мета статті має чітко показувати предмет дослідження та бути конкретною (мета має бути одна!)__

Методи дослідження / Research methods (30% обсягу статті) (що можуть бути викладені в результатах дослідження).

Методи дослідження передбачають описання їх основного змісту, характеристик і показників, які вони фіксують, та одиниць вимірювання. **Увага!** Сюди також входить інформація щодо організації дослідження, якісних та кількісних характеристик вибірки тощо. Якщо Ви досліджуєте, наприклад, рівні сформованості певного явища, обов'язково тут необхідно подати його характеристику. Цей пункт має містити ВИЧЕРПНУ інформацію щодо процедури організації та проведення Вашого дослідження.

Результати / Research results (40% обсягу статті) (можуть мати як теоретичну, так й емпіричну частину). Виклад основного матеріалу дослідження відповідно задач з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Опис емпіричних результатів повинен містити конкретні дані, що підтверджують статистичну достовірність отриманих результатів. Останні можуть бути представлені у вигляді таблиць, графіків, діаграм (**приймаються у**

чорно-білому кольорі; можна використовувати «штриховку» та «узори») з подальшою інтерпретацією. У статті має бути представлений кількісний та якісний аналіз літературних джерел із проблеми.

Обговорення / Discussion (10% обсягу статті).

Обов'язковим є пункт «Обговорення», де автор окрім детального інтерпретування та пояснення отриманих даних, має презентувати їх порівняльний аналіз з науковими результатами як вітчизняних, так і зарубіжних учених за схожою проблематикою з посиланням на них, обґрунтувати наукову цінність та напрями практичного використання отриманих результатів. Цей пункт обов'язково має містити обґрунтування наукової новизни отриманих даних.

Висновки / Conclusion (5% обсягу статті).

Висновки з дослідження, які стисло висвітлюють сутність отриманих результатів згідно з поставленими у роботі завданнями. **Важливо! У висновках не повинно бути даних, яких немає у змісті статті!**

8. **Список використаних джерел** оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015.

Бібліографічне посилання» (за алфавітом: спочатку кирилиця, потім латиниця).

9. **References.** Література в романському алфавіті в APA стилі. Більш детальну інформацію можна знайти: American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington D.C.: Author. (<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/paper-format/professional-annotated.pdf>)

* імена, прізвища транслітеруються, назви статей та решта інформації перекладаються. При транслітерації слід дотримуватись вимог постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. №55.

Для транслітерації з української мови можна скористатися сервісом <http://ukrlit.org/transliteratsiia> та з російської – <http://ru.translit.net/?account=mvd>

У списку використаної літератури рекомендується не більше 50% вітчизняних джерел, інші – зарубіжні виключно із БД Web of Science чи Scopus. При узагальненні літературних даних бажано посылатися на роботи, опубліковані протягом останніх 10 років. Перед тим, як формувати текст статті, автор аналізує кількісно та якісно роботи на момент написання статті є у WOS чи Scopus з проблеми, включаючи надання інформації про кількість джерел за кожним її типом (монографії, статті, тези тощо). Після цього робиться якісний аналіз джерел, на основі якого автор виділяє в тексті статті основні тенденції або напрями у пізнанні явища, що вивчається. Посилання на конкретних авторів в аналізі літератури допускається лише у випадку, якщо отримані ними дані суперечать точці зору автора статті або є основоположними для цього дослідження, по тексту – за умов цитування.

10. Інформація українською чи англійською мовою (відмінною від мови статті):

- ПІБ автора, інформація про автора (науковий ступінь, вчене звання, назва та адреса організації, в якій працює автор).
- Назва статті.
- Авторське резюме (актуальність, мета, методи, результати дослідження та висновки) обсягом від 1800 знаків і ключові слова.

Приклад оформлення статті для подання до фахового збірника «Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Психологія»

DOI

УДК 159.9.072.432

I. I. ІВАНЕНКО (Іван Іванович Іваненко)

к. психол. н., доцент,

доцент кафедри прикладної психології,

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна.

e-mail

<https://orcid.org/>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВІДКРИТОСТІ ДОСВІДУ ТА СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто поняття відкритості досвіду в рамках моделі Великої п'ятірки. і ... (продовження тексту анотації не менш, ніж 500 знаків(без пробілів)).

Ключові слова: індивідуальний досвід, особистісний компонент індивідуального досвіду, відкритість досвіду, смисложиттєві орієнтації, студенти.

В даний час інтерес _____ Продовження тексту публікації _____

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перевозна Т. О., Харчій О. М. До питання дослідження особливостей системи значущих сфер життєдіяльності особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія.*

2015. Вип. 58. С.33-36. <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/5431/4976>

2. Ajzen I. The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes.* 1991. Vol.50 (2). P. 179-211.

3. Dobewall H, Tark R, Aavik T. Health as a value and its association with health- related quality of life, mental health, physical health, and subjective well-being. *Applied Research In Quality Of Life*. 2018. Vol. 13(4). P.859-872. <https://doi.org/10.1007/s11482-017-9563-2>

I. IVANENKO (**Ivan Ivanenko**)

PhD (Psychology), Associate professor,

Associate Professor of Department of Applied Psychology,

V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, 61022 Ukraine.

e-mail

<https://orcid.org/>

THE RELATIONSHIP OF OPENNESS OF EXPERIENCE AND LIFE-SENSE ORIENTATIONS OF STUDENTS

The article considers the concept of openness of experience within the framework of the model of the Great Five. The phenomenon of sense-orientation of the personality is analyzed; the role of openness of experience and ... (не менш, ніж 1800 знаків).

Keywords: individual experience, personal component of individual experience, openness of experience, sense-life orientation, students.

References

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.

Dobewall, H., Tark, R., Aavik, T. (2018). Health as a value and its association with health- related quality of life, mental health, physical health, and subjective well-being. *Applied Research In Quality Of Life*, 13(4), 859-872. <https://doi.org/10.1007/s11482-017-9563-2>

Perevozna, T.O., Khartsii, O.M. (2015). To the question of research of features of system of significant spheres of vital activity of the person. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo. universytetu imeni V. N. Karaz'ina. Seriia Psykholohiia*, 58, 33-36. <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/5431/4976> [in Ukrainian].

Наукове видання

**ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. Каразіна
Серія “Психологія”
Випуск 77**

Збірник наукових праць

Українською та англійською мовами

Комп'ютерне верстання: Гірник С.А.

Підписано до друку 25.11.2024 р. Формат 60х84/8.
Папір офсетний. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 6,24. Обл-вид. арк. 7,8.
Наклад 50 пр. Зам. № 42/24. Ціна договірна.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3367 від 13.01.2009.

Видавництво Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
тел. +380-057-705-24-32